DZIENNIK URZĘDOWY
WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO

Opole, dnia 17 stycznia 2022 r.

Poz. 174

Podpisany przez:
Joanna Pietrzykowska
Data: 17 sty 2022 14:51:15

UCHWAŁA NR XXXI/202/21
RADY GMINY PAWŁOWICZKI

z dnia 28 grudnia 2021 r.

w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Pawłowiczki na lata 2021–2024

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1372, 1834) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 710, 954), po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Opolu, Rada Gminy Pawłowiczki uchwala co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Program Opieki nad Zabytkami Gminy Pawłowiczki na lata 2021–2024, który stanowi załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Pawłowiczki.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Opolskiego.

Przewodniczący
Rady Gminy Pawłowiczki

Przemysław Malinka

Załącznik
do uchwały Rady Gminy Pawłowiczki
nr XXXI/202/21
z dnia 28 grudnia 2021 r.

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Pawłowiczki na lata 2021-2024

Sporządzający
Wójt Gminy Pawłowiczki
Pl. Jedności Narodu 1
47-280 Pawłowiczki

Pawłowiczki, październik 2021

Spis treści

1. Wstęp .....
2. Podstawa prawna opracowania .....
3. Uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce .....
3.1. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi .....
3.2. Zadania i kompetencje gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami .....
3.3. Dalsze istotne uregulowania prawne .....
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego .....
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami .....
4.1.1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 .....
4.1.2. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030". Trzecia fala nowoczesności ....
4.1.3. Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030) i Krajowa Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 .....
4.1.4. Zagospodarowania Kraju 2030 .....
4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa opolskiego i powiatu kędzierzyńsko-kozielskiego .....
4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego. Opolskie 2030 .....
4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego .....
4.2.3. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2020-2023 .....
4.2.4. Program regionalny pn. Fundusze Europejskie dla Opolskiego na lata 2021-2027 .....
4.2.5. Koncepcja kierunków rozwoju przestrzennego Kędzierzyńsko-Kozielskiego Subregionalnego Obszaru Funkcjonalnego .....
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego .....
5.1. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy .....
5.1.1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego .....
5.1.2. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego .....
5.1.3. Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2016-2022 .....
5.1.4. Strategia Rozwoju dla Gminy Pawłowiczki na lata 2011-2021 .....
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy .....
5.2.1. Charakterystyka gminy .....
5.2.2. Zarys historii obszaru gminy .....
5.2.3. Zespoły pałacowo-parkowe z folwarkami .....
5.2.4. Architektura sakralna .....
5.2.5. Układy ruralistyczne .....
5.2.6. Zabudowania wiejskie .....
5.2.7. Zabytki ruchome .....
5.2.8. Zabytki archeologiczne .....
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony .....

5.4. Zabytki nieruchome .....
5.4.1. Rejestr zabytków nieruchomych .....
5.4.2. Ewidencja zabytków nieruchomych .....
5.5. Zabytki ruchome .....
5.6. Zabytki archeologiczne .....
5.6.1. Rejestr zabytków archeologicznych .....
5.6.2. Ewidencja zabytków archeologicznych .....
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń .....
7. Założenia programowe .....
8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami .....
9. System monitoringu realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami .....
10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami .....
11. Wykaz wykorzystanych źródeł .....

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe stanowi niezwykle istotny element działalności człowieka, określa jego tożsamość i jest jednym z elementów tworzących świadomość społeczności. Obiekty zabytkowe współtworzą krajobraz kulturowy i tym samym kształtują przestrzeń w której żyje człowiek, mając niebagatelny wpływ na jego życie codzienne. Zauważone i umiejętnie wykorzystane stanowi jeden z zasadniczych elementów rozwoju gospodarczego i społecznego.

Przedmiotem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Pawłowiczki na lata 2021-2024 jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego znajdującego się w granicach gminy. Jest to drugi GPOnZ dla Gminy Pawłowiczki, pierwszy sporządzony w 2010 r. obowiązywał w latach 2010-2013. Program został sporządzony w oparciu o art. 87 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz.U. z 2021, poz. 710 ze zm.) oraz opracowanie pn. „Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny" opracowany w 2009 r. przez Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków (obecnie Narodowy Instytut Dziedzictwa). Program sporządzany jest przez Wójta, a następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Opolu, zostaje przyjęty do realizacji przez Radę Gminy, po czym ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Opolskiego.

GPOnZ to dokument uzupełniający do innych dokumentów strategicznych i aktów planowania w gminie. Program ma na celu inicjowanie, wspieranie i koordynowania działań z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechnianie i promowanie dziedzictwa kulturowego. Priorytety GPOnZ nie ograniczają się wyłącznie do zadań realizowanych przez samorząd i jego organa, które posiadają ograniczony wpływ na właścicieli obiektów zabytkowych. Wskazuje się również zadania będące wyzwaniami dla właścicieli i użytkowników zabytków, mieszkańców, instytucji i organizacji społecznych oraz osób zainteresowanych kulturą i dziedzictwem kulturowym, którzy finalnie mają się stać beneficjentami GPOnZ.

Podstawowym założeniem GPOnZ jest osiągnięcie odczuwalnej poprawy stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych, a także uświadomienie społeczności lokalnej potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego i jego znaczenia dla regionu. Dalszymi i nie mniej ważnymi celami są szersze udostępnianie mieszkańcom i turystom obiektów zabytkowych oraz ich szeroka promocja, co w założeniu winno się przełożyć na rozwój ekonomiczny i społeczny gminy.

2. Podstawa prawna opracowania

Opracowanie programu ochrony zabytków jest ustawowym obowiązkiem jednostek samorządu terytorialnego na wszystkich szczeblach. W oparciu o art. 87 ust. 1 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz.U. z 2021, poz. 710 ze zm.) i art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tj. Dz.U. z 2021 r., poz. 1372 ze zm.) wójt sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami. Zgodnie z art. 87 ust. 2 ustawy program ma w szczególności na celu:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków program w drodze uchwały przyjmuje rada gminy. Następnie program podlega ogłoszeniu w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Za realizację programu odpowiada wójt, który co 2 lata sporządza sprawozdanie, które przedkłada radzie gminy.

3. Uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce

Ochrona zabytków jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa, który regulują artykuły 5 i 6 **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej dnia 2 kwietnia 1997 r**. Z ich treści wynika, że „*Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolność i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju*" oraz „*Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym."* Ponadto zgodnie z brzmieniem art. 86 *„Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa"*. Zarysowane w Konstytucji obowiązki doprecyzowane są na poziomie ustawodawstwa zwykłego, które określa kompetencje poszczególnych organów administracji państwowej i samorządowej oraz pozostałych instytucji państwowych.

3.1. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi

Głównym aktem regulującym zasady ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest **ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** oraz rozporządzenia wykonawcze. Organami odpowiedzialnymi za realizację zadań związanych z ochroną zabytków jest zarówno administracja rządowa jak i jednostki samorządu terytorialnego. Ustawa powierza gminie określone zadania, nakłada obowiązki i nadaje uprawnienia. Akt ten szczególnie ważną rolę przypisuje właścicielowi lub posiadaczowi zabytku. Nakłada na niego określone obowiązki, ale również daje liczne prawa.

Art. 3. Zawiera definicje podstawowych pojęć użytych w ustawie. Zgodnie z ust. 1 zabytkiem jest „n*ieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową".* Paragraf ten daje nam również definicję podstawowych trzech typów zabytków:

- zabytkiem nieruchomym jest nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości,
- zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych,
- zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Pozostałymi formami dziedzictwa kulturowego podlegającymi ochronie są:

- historyczne układy urbanistyczne lub ruralistyczne to przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg,
- historyczne zespoły budowlane to powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi,
- krajobraz kulturowy to postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka,
- otoczenie zabytku to teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Art. 4. Określa zadania podejmowane w szczególności przez organy administracji publicznej mające na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 5. Objaśnia na czym w szczególności polega opieka nad zabytkiem sprawowana przez właściciela lub posiadacza, który jest zobowiązany do zapewnienia warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Art. 6. W przepisie tym wskazano jakie zabytki podlegają opiece i ochronie bez względu na stan zachowania:

- zabytki nieruchome - krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne, ruralistyczne, zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty

techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości i instytucji,

- zabytki ruchome - dzieła sztuk plastycznych rzemiosła artystycznego i sztuki żywej, kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych, numizmaty, pamiątki historyczne, wytwory techniki, materiały biblioteczne, wytwory sztuki ludowej i rękodzieła, przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,
- zabytki archeologiczne – pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Art. 7. Definiuje formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpisu do **rejestru zabytków** zabytku nieruchomego dokonuje właściwy terytorialnie WKZ na wniosek właściciela zabytku, użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek się znajduje lub z urzędu. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Objęcie tą formą ochrony układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestr zabytku nieruchomego wchodzącego w skład tych układów lub zespołu. Wraz z wszczęciem postepowania w sprawie wpisu zabytku do rejestru do dnia, w którym decyzja w tej sprawie stanie się ostateczna, obiekt będący przedmiotem wpisu objęty jest tymczasową ochroną. Na wniosek WKZ wpis do rejestru zabytków ujawnia się w księdze wieczystej nieruchomości w oparciu o decyzję o wpisie tego zabytku do rejestru. Konserwator wnioskuje również o ogłoszenie informacji o wpisie zabytku nieruchomego w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Skreślenie zabytku, który uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo którego wartość będąca podstawa wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, następuje w drodze decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na wniosek właściciela zabytku, użytkownika wieczystego gruntu, na którym się znajduje zabytek lub z urzędu. Zabytek ruchomy WKZ wpisuje na wniosek właściciela, a w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo

wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej, wpisu można dokonać z urzędu.

Wpisu na **Listę Skarbów Dziedzictwa** dokonuje minister właściwy do spraw kultury i dziedzictwa narodowego z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku. Na Liście - prowadzonej przez MKDNiS - znajdą się wyłącznie zabytki ruchome, o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego.

Uznanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub parku kulturowego za **pomnik historii** następuje w drodze rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego, który przed złożeniem wniosku zasięga opinii Rady Ochrony Zabytków.

W celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej gada gminy w formie uchwały może utworzyć **park kulturowy**, po wcześniejszym zasięgnięciu opinii WKZ.

Ustalenia w **miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego** albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji z zakresu lotniska użytku publicznego dotyczą przede wszystkim zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, zabytków nieruchomych ujętych w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych oraz otoczenia zabytków wpisanego do rejestru lub ewidencji. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w MPZP w celu ochrony zabytków, mogą być wyznaczone strefy ochrony konserwatorskiej, w granicach których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy.

Art. 16. Zgodnie z ust. 1 rada gminy po wcześniejszym uzyskaniu opinii WKZ może utworzyć w drodze uchwały park kulturowy. W uchwale określa się nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia. Wójt (burmistrz, prezydent), w uzgodnieniu z WKZ, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który podlega zatwierdzeniu przed radę gminy. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, obowiązkowo sporządza się plan zagospodarowania przestrzennego.

Art. 17. Wskazuje zakazy i ograniczenia, które mogą być ustanowione na obszarze parku kulturowego lub jego części. Dotyczą one przede wszystkim prowadzenia robót budowlanych, działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, składowania lub magazynowania odpadów, zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1 ustawy.

Art. 18. Zgodnie z treścią ust 1 „*Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju*

województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego". W dokumentach koncepcyjnych, strategiach, planach i studiach, które wymieniono powyżej: uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu, ustala się również przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Art. 19. W aktach polityki wewnętrznej i w aktach prawa miejscowego tj. w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w MPZP uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych. W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu należy uwzględnić w studium i planie. W studium i planie, w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, oraz innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

Art. 20. Mówi o konieczności uzgadniania z WKZ projektów i zmian planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz MZPZ w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

Art. 21. Przepis ten wskazuje, że podstawą do sporządzania wojewódzkich, powiatowych i gminnych programów opieki na zabytkami jest ewidencja zabytków.

Art. 22. Określa organy właściwe do prowadzenia krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków, którymi są odpowiednio GKZ, WKZ oraz wójt (burmistrz, prezydent). Ewidencja zabytków prowadzona jest w formie kart adresowych i powinna obejmować: zabytki nieruchome wpisane do rejestru, inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta) w porozumieniu z WKZ. Na obszarach morskich ewidencję w formie zbioru kart ewidencyjnych prowadzi właściwy dyrektor urzędu morskiego.

Art. 32. Wskazuje wójta (prezydenta, burmistrza) jako organ, który odkrywca przedmiotu odkrytego w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest

on zabytkiem, ma obowiązek powiadomić, jeżeli nie ma możliwości zawiadomienia o tym fakcie WKZ. Po powzięciu takiej informacji wójt (burmistrz, prezydent) przekazuje zawiadomienie niezwłocznie WKZ, jednak nie dłużej niż w terminie 3 dni.

Art. 33. Wskazuje wójta (prezydenta, burmistrza) jako organ, który odkrywca przedmiotu odkrytego przypadkowo, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologiczny, ma obowiązek powiadomić, jeżeli nie ma możliwości zawiadomienia o tym fakcie WKZ. Po powzięciu takiej informacji wójt (burmistrz, prezydent) przekazuje zawiadomienie niezwłocznie WKZ, jednak nie dłużej niż w terminie 3 dni.

Art. 71. Sprawowanie opieki nad zabytkiem, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny, posiada gmina jest jego zadaniem własnym.

Art. 81. Organ stanowiący gminy, powiatu lub samorząd województwa może udzielić dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub ujęty w gminnej ewidencji zabytków, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona do wysokości 100% koniecznych nakładów.

Art. 87. Nakłada na zarząd województwa, powiatu lub wójta (burmistrza, prezydenta) obowiązek sporządzenia na okres 4 lat odpowiednio wojewódzkiego, powiatowego lub gminnego programu opieki nad zabytkami, który w drodze uchwały przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii WKZ.

Art. 89. Organami ochrony zabytków są minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa oraz wojewodowie. Zadania i kompetencje ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa, w zakresie ochrony zabytków wykonuje GKZ, zadania i kompetencje wojewody wykonuje WKZ.

W celu wykonania przepisów ustawy ustawodawca na podstawie delegacji w niej zawartej wydaje **rozporządzenia**. Ustawia wskazuje organ, który winien wydać rozporządzenie wykonawcze, a także określa zakres spraw przekazanych do uregulowania w rozporządzeniu oraz wytyczne dotyczące treści tego aktu. Do najważniejszych rozporządzeń należą:

Rozporządzenie MKiDN z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2019, poz. 1886). Delegację ustawową do wydania rozporządzenia daje art. 24 ust. 1 ustawy. Akt ten rozszerza rozporządzenie z 2011 r. Precyzuje zasady prowadzenia gminnej, wojewódzkiej i krajowej ewidencji, nakłada obowiązek informowania właścicieli o ujęciu lub wykreśleniu obiektu w/z ewidencji zabytków. Określa nowy wzór karty adresowej zabytku nieruchomego.

Rozporządzenie MKiDN z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2019, poz. 1470).

Rozporządzenie MKiDN z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. z 2018, poz. 1609). Delegację ustawową do wydania rozporządzenia daje art. 37 ust 1 ustawy. Rozporządzanie określa tryb wydawania pozwoleń o których mowa w art. 36 ust. 1 ustawy, wymienia co powinien zawierać wniosek o wydanie pozwolenia, jakie elementy winno zawierać pozwolenie konserwatorskie oraz wskazuje jakie elementy winna zawierać dokumentacja prac konserwatorskich i prac restauratorskich oraz dokumentacja badań archeologicznych. Rozporządzenie zmieniono rozporządzeniem MKiDN z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2019, poz. 1721).

Rozporządzenie MKiDN z dnia 21 maja 2018 r. w sprawie wymagań jakimi powinna odpowiadać ochrona przechowywanego i przewożonego zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2018, poz. 1134).

Rozporządzenie MKiDN z 4 grudnia 2017 r. w sprawie ksiąg ewidencyjnych prowadzonych przez podmioty gospodarcze wyspecjalizowane w zakresie obrotu zabytkami na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 2018, poz. 2249).

Rozporządzenie MKiDN z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017, poz. 1674). Delegację ustawową do wydania rozporządzenia daje art. 80 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Rozporządzenie określa szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji celowej, przez organy o których mowa w art. 74 ustawy. Akt wymienia co w szczególności powinien zawierać wniosek o udzielenie dotacji, jakie warunki musi spełnić wnioskodawca, aby mógł wystąpić z wnioskiem, jakich winien dopełnić formalności po udzieleniu dotacji oraz co powinna zawierać umowa dotacyjna.

Rozporządzenie MKiDN z dnia 12 lipca 2017 r. w sprawie sposobu ustalania wysokości i rozliczania dotacji celowej na wyposażenie w zabezpieczenia techniczne pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017, poz. 1384). Delegację ustawową do wydania rozporządzenia daje art. 83a ust. 3 ustawy. Rozporządzenie określa sposób ustalania wysokości i rozliczania dotacji celowej na wyposażanie w zabezpieczenia techniczne

na wypadek kradzieży, pożaru i innych zagrożeń pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Rozporządzenie MKiDN z dnia 28 kwietnia 2017 r. w sprawie Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz.U. z 2017, poz. 928). Delegację ustawową do wydania rozporządzenia daje art. 23a ustawy. Rozporządzenie określa sposób prowadzenia Listy Skarbów Dziedzictwa oraz zakres danych zamieszczanych na Liście.

Rozporządzenie MKiDN z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz.U. 2015, poz. 1275).

Rozporządzenie MKiDN z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz.U. 2014, poz. 110). Delegację ustawową do wydania rozporządzenia daje art. 82b ustawy. Rozporządzenie określa warunki i tryb udzielania oraz rozliczania dotacji na badania archeologiczne.

Rozporządzenie MKiDN z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2011, nr 113, poz. 661). Delegację ustawową do wydania rozporządzenia daje art. 24 ust. 1 ustawy. Rozporządzenie określa sposób prowadzenia rejestru zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych, narzuca formę księgi rejestru, i jej zawartość. Akt wskazuje również wzór kart ewidencyjnych zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, zabytku nieruchomego niewpisanego do rejestru, zabytku ruchomego oraz zabytku archeologicznego, a także ich zawartość. Rozporządzenie określa także sposób włączania karty ewidencyjnej do krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków, którego to dokonuje odpowiednio GKZ, WKZ i wójt (burmistrz, prezydent).

Rozporządzenie MKiDN z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U. z 2011, nr 89, poz. 510). Delegację ustawową do wydania rozporządzenia daje art. 61 ustawy. Rozporządzenie określa tryb składania wniosków oraz wzory i tryb wydawania pozwoleń na stały i czasowy wywóz zabytku za granicę. Akt wymienia co powinien zawierać wniosek o wydanie pozwolenia oraz jakie elementy winno zawierać pozwolenie konserwatorskie.

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004, nr 212, poz. 2153). Delegację ustawową do wydania rozporządzenia daje art. 88 ustawy. Zgodnie z § 1 ust 1 „*Ochrona zabytków, na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem*". Rozporządzenie określa poprzez jakie czynności są realizowane przedsięwzięcia, z których podstawowym jest opracowanie planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Plan sporządza się w jednostkach organizacyjnych posiadających zabytki oraz na poszczególnych stopniach administracji, ujmując stan

zasobu podlegającego ochronie, zagrożenia, zamiar działania, niezbędne siły i środki oraz czas i koszty wykonania.

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami" (Dz.U. z 2004, nr 124, poz. 1304). Delegację ustawową do wydania rozporządzenia daje art. 107 ustawy. Rozporządzenie określa tryb składania wniosków o przyznanie odznaki „Za opiekę nad zabytkami", wzór i wymiary tej odznaki oraz sposób wręczania i noszenia. Odznakę przyznaje minister właściwy do spraw do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U. z 2004, nr 71, poz. 650). Delegację ustawową do wydania rozporządzenia daje art. 34 ust 3. Rozporządzenie określa tryb i warunki przyznawania nagród, ich rodzaje, wysokość i źródła finansowania. Nagrody przyznaje minister właściwy do spraw do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego na wniosek WKZ składany za pośrednictwem GKZ.

Rozporządzanie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. z 2004, nr 30, poz. 259). Delegację ustawową do wydania rozporządzenia daje art. 12.

3.2. Zadania i kompetencje gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Samorządy gminne są istotnym elementem w systemie ochrony zabytków, którym przepisy prawa nadają określone kompetencje w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. W art. 7 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym wymieniony jest katalog zadań własnych gmin związanych z zaspokajaniem zbiorowych potrzeb wspólnoty. W ust. 1 pkt 9 ustawodawca do zadań własnych gminy zaliczył „*W szczególności sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*". Do zadań gminy wyszczególnionych w ust. 1 pkt. 15 należy także utrzymanie gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, w tym również finansowanie prac przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada. Podstawowym narzędziem, poprzez które samorząd gminny ma bezpośredni wpływ na ochronę dziedzictwa kulturowego są akty prawa miejscowego w postaci miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Zgodnie bowiem z delegacją ustawową gminy jako organy stanowiące o polityce przestrzennej na administrowanym obszarze, opracowują MPZP w których mają obowiązek uwzględnienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. W przypadku braku ww. aktu gminy opracowują dla każdej inwestycji decyzje o warunkach zabudowy, w treści której również istnieje obowiązek uwzględnienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Zadania i kompetencje gmin w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami są określone w przepisach ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami**.** Na podstawie art. 16 i 17 ustawy Rada Gminy została wyposażona w narzędzia pozwalające na utworzenie na jej terenie parków kulturowych. Art. 22 wskazuje wójta (burmistrza, prezydenta) jako organ prowadzących

GEZ. Z kolei art. 81 daje samorządowi kompetencje do udzielania dotacji na prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub ujętym w gminnej ewidencji zabytków.

W 2015 r. samorządy zostały wyposażone w dalsze kompetencje mające na celu m. in. ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Ustawa tzw. krajobrazowa (opisana w kolejnym punkcie) w założeniu ma służyć ograniczeniu chaosu reklamowego oraz zjawiska degradacji przestrzeni miejskiej.

3.3. Dalsze istotne uregulowania prawne

Poza przywołanymi powyżej aktami prawnymi uregulowania dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się również w innych ustawach. Do najistotniejszych należy zaliczyć:

Zgodnie z art. 1 **ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tj. Dz.U. z 2020, poz. 194 z zm.)** działalność kulturalna polega na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury. Mecenat państwa nad działalnością kulturalną polega m. in. na wspieraniu i promocji opieki nad zabytkami, w tym poprzez wsparcie finansowe planowanych na dany rok zadań związanych z polityką kulturalną państwa, prowadzonych przez instytucje kultury i inne podmioty nienależące do sektora finansów publicznych. Mecenat taki sprawuje MKDNiS oraz JST w zakresie ich właściwości. JST organizują działalność kulturalną w tym m. in. muzea, galerie sztuki oraz ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach, które w zadaniach statutowych posiadają również zadania z zakresu opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (tj. Dz.U. z 2020, poz. 1333 z zm.) jest jednym z najważniejszych aktów prawnych wpływających na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. W art. 1 czytamy iż „*Ustawa ..., normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach.*”. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustawa reguluje w jakim trybie i zakresie działają organy administracji budowlanej w stosunku do obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tj. Dz.U. z 2020, poz. 1990 z zm.) określa zasady gospodarowania nieruchomościami stanowiącymi własność Skarbu Państwa i JST oraz m. in. podziału, pierwokupu, wywłaszczania i zwrotu wywłaszczonych nieruchomości. Jako jeden z celi publicznych ustawa wymienia opiekę nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Niezwykle istotną w kontekście ochrony dziedzictwa kulturowego jest **ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tj. Dz.U. z 2021, poz. 741 z zm.)**, która określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy

administracji rządowej, a także zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczenia terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Zgodnie z przepisami ustawy w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się m. in. wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej na obszarze gminy, realizowane m. in. poprzez uchwalanie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz MPZP, należy do zadań własnych gminy. W procesie planistycznym JST jest zobowiązana przepisami do dokonywania określonych uzgodnień z WKZ. Ustawa w art. 37a daje gminie możliwość sporządzenia uchwały reklamowej ustalającej zasady i warunki sytuowania małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, ich gabaryty, standardy jakościowe oraz rodzaje materiałów budowlanych, z jakich mogą być wykonane. Uchwała tak jest przedmiotem uzgodnienia z WKZ.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (tj. Dz.U. z 2020, poz. 1057 z zm.). Zgodnie z przepisami ustawy organy administracji publicznej działające w strefie zadań publicznych mogą współpracować z organizacjami pozarządowymi na rzecz działalnością z zakresu kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tj. Dz.U. z 2021, poz. 1098 z zm.) określa cele, zasady i formy ochrony przyrody żywej i nieożywionej oraz krajobrazu. Art. 83a mówi o tym, że na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków należy uzyskać pozwolenie WKZ.

Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rzeczach znalezionych (tj. Dz.U. z 2019, poz. 908 z zm.). W ustawie określono sposób postępowania z rzeczami znalezionymi o wartości historycznej, naukowej lub artystycznej.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (tj. Dz.U. z 2015, poz. 774 z zm.). Akt ten wprowadza nowe regulacje w kilku ustawach m. in. w ustawie z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych (Dz. U. z 2020 r. poz. 470), ustawie z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2019 r. poz. 1170), prawie budowlanym, ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, ustawie o ochronie przyrody i ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są one przede wszystkim instrumentem służącym do ograniczenia chaosu reklamowego i zjawiska degradacji przestrzeni miejskiej. Ustawa definiuje pojęcia reklamy, tablicy reklamowej, urządzenia reklamowego, szyldu, krajobrazu i krajobrazu priorytetowego. Nakłada na samorząd wojewódzki obowiązek wykonania audytu krajobrazowego, którego celem jest zidentyfikowanie krajobrazów priorytetowych na terenie województwa. W dokumencie tym sejmik może określić katalog norm dot. kształtowania krajobrazu kulturowego w tym kształtowania architektury. Ustawa daje możliwość uchwalenia przez samorządu kodeksu reklamowego, w którym ustala się zasady umieszczania nośników reklam w przestrzeni publicznej.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w osobnych ustawach tj.:

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (tj. Dz.U. z 2020, poz. 902 z zm.) definiuje w art. 1 muzeum jako jednostkę organizacyjną, *„… której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów.*". Wymienione w art. 1 cele, muzea realizują w szczególności przez:

- gromadzenie zabytków w statutowo określonym zakresie,
- katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych zbiorów,
- przechowywanie gromadzonych zabytków, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,
- zabezpieczanie i konserwację zbiorów oraz w miarę możliwości, zabezpieczanie zabytków archeologicznych nieruchomych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody,
- urządzanie wystaw stałych i czasowych,
- organizowanie badań i ekspedycji naukowych, w tym archeologicznych,
- prowadzenie działalności edukacyjnej,
- popieranie i prowadzenie działalności artystycznej i upowszechniającej kulturę,
- udostępnianie zbiorów do celów edukacyjnych i naukowych,
- zapewnianie właściwych warunków zwiedzania oraz korzystania ze zbiorów i zgromadzonych informacji,
- prowadzenie działalności wydawniczej.

Muzea mogą być tworzone także przez JST, które są zobowiązane zapewnić środki potrzebne do utrzymania i rozwoju jednostki, zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom praz sprawować nadzór.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (tj. Dz.U. z 2019, poz. 1479 z zm.) określa ogólne zasady działania bibliotek. W art. 3 wskazuje, że biblioteki oraz ich zbiory stanowią dobro narodowe i służą zachowaniu dziedzictwa narodowego, a także organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej i światowej. Art. 6 mówi, iż „*Zbiory* bibliotek *mające wyjątkową wartość i znaczenie dla dziedzictwa narodowego stanowią, w całości lub części, narodowy zasób biblioteczny*".

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy **ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tj. Dz.U. z 2020, poz. 164 z zm.).**

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Pawłowiczki jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Założenia GPOnZ zbieżne są z dokumentami opracowanymi na poziomie ogólnokrajowym, które odnoszą się do problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego:

- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022
- Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030". Trzecia fala nowoczesności
- Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030) i Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

4.1.1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022

W oparciu o art. 84 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami „*W celu stworzenia warunków niezbędnych do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami minister właściwy do spraw kultury i dziedzictwa narodowego inicjuje i opracowuje, przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków, krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.*". Dalsze przepisy wskazują, że w krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa się cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji. Obowiązujący Program został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów w dniu 13 sierpnia 2019 r.

Jako główny cel Programu określono *Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami*. Realizację celu głównego zaplanowano poprzez cele szczegółowe, które z kolei podzielono na kierunki działań.

Cele szczegółowe

- Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego
- Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami
- Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

Cel szczegółowy nr 1 wraz z kierunkami działań

Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym

- szkolenia dla jednostek samorząd terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób niepełnosprawnych,
- budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym,
- merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach,
- konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym

- spieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich,
- ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich,
- wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego,
- powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

Cel szczegółowy nr 2 wraz z kierunkami działań

Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

- upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy.

Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego

- podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

Cel szczegółowy nr 3 wraz z kierunkami działań

Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości

- kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób niepełnosprawnych,
- tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami

- program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowaniu świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

4.1.2. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030". Trzecia fala nowoczesności

Dokument ten został przyjęty uchwałą nr 16 Rady Ministrów z dnia 5 lutego 2013 r. Jest on aktem o charakterze analitycznym i rekomendacyjnym, podstawą powstania którego jest ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (tj. Dz. U. 2021, poz. 1057 z zm.). Dokument ten określa główne trendy, wyzwania i scenariusze rozwoju społeczno-gospodarczego kraju oraz kierunki przestrzennego zagospodarowania kraju z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju.

W ramach określonego w Strategii Celu nr 3 pn. *Poprawa dostępności i jakości edukacji na wszystkich etapach oraz podniesienie konkurencyjności nauki* wśród kierunków interwencji wskazano m. in. *Wzmacnianie wykorzystania potencjału kreatywnego poprzez rozwój sektora kreatywnego i przedsiębiorstw kreatywnych*. Kierunek ten ma obejmować:

- wspieranie dywersyfikacji źródeł finansowania sektora kultury i sektora kreatywności,
- wspieranie edukacji artystycznej,
- wsparcie postaw przedsiębiorczych w sektorze kultury,
- współpracę z podmiotami z innych sektorów.

Z kolei w ramach Celu nr 11 pn. *Wzrost społecznego kapitału rozwoju*, wśród kierunków interwencji wskazano m. in. *zwiększenie obecności kultury w życiu codziennym ludzi poprzez stałe zwiększanie dostępności zasobów kultury i kształcenie nawyków kulturowych.* Kierunek ten ma obejmować:

- uzupełnienie programów szkolnych o zajęcia dotyczące kultury, sztuki (rozszerzenie zajęć plastycznych, muzycznych) oraz wprowadzenie projektów współpracy między szkołami a instytucjami kultury – muzeami, ośrodkami kultury, bibliotekami, teatrami, kinami i galeriami sztuki; promocję modelu kształtowania przestrzeni publicznej (rzeźby, wystawy publiczne, konkursy talentów, itd.),
- promocję czytelnictwa, teatrów, kina; wprowadzanie nowoczesnych metod obcowania z kulturą i sztuką do przestrzeni publicznej (prezentacje multimedialne, video-walls, audiobooks w komunikacji miejskiej, itd.),
- poprawę jakości i rozwój edukacji kulturalnej i artystycznej w systemie edukacji formalnej i innej niż formalna,
- wykorzystanie i rozwój infrastruktury instytucji kultury w zakresie edukacji i animacji kulturalnej oraz realizacji funkcji społecznych przez instytucje,
- wspieranie procesów digitalizacji i upowszechniania zasobów kultury i dziedzictwa kulturowego.

Drugim z kierunków w ramach Celu nr 11, który może mieć znaczenie w kontekście ochrony dziedzictwa kulturowego jest kierunek pn. *Modernizacja infrastruktury oraz rozszerzenie ról społecznych instytucji kultury, w tym bibliotek i ośrodków kultury.* Kierunek ten ma obejmować:

- modernizację i rozwój infrastruktury bibliotek lokalnych i ośrodków kultury przede wszystkim na terenach wiejskich i w małych miastach,
- realizację programów i szkoleń podnoszenia kompetencji i kwalifikacji dla pracowników tych instytucji i organizacji w zakresie przede wszystkim edukacji cyfrowej, kulturalnej, medialnej i prawnej,
- wyposażenie bibliotek i ośrodków kultury w sprzęt informatyczny,
- digitalizację zasobów i tworzenie sieci współpracy między instytucjami kultury,
- promocję czytelnictwa, uczestnictwa w kulturze, korzystania z zasobów i usług instytucji kultury oraz innych podmiotów aktywnych w obszarze kultury,
- usprawnienie modelu zarządzania i funkcjonowania instytucji kultury.

4.1.3. Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030) i Krajowa Strategii Rozwoju Regionalnego 2030

Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) została przyjęta uchwałą nr 8 Rady Ministrów z 14 lutego 2017 r. Jest to dokument o charakterze strategicznym, mający służyć do zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. Głównym celem Strategii jest stworzenie warunków do wzrostu dochodów mieszkańców Polski, przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym oraz terytorialnym. Zadania powiązane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami zostały uwzględnione w dwóch obszarach wpływających na osiągnięcie celów Strategii tj. w obszarze *E-państwo* oraz *Kapitał ludzki i społeczny*.

Jednym z kierunków interwencji do realizacji w obszarze *E-państwo* jest orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe, która ma zostać osiągnięta m. in. poprzez projekt strategiczny pn. *Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej*. Projekt ten obejmuje kontynuację procesów związanych z digitalizacją przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce 9muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

W obszarze *Kapitał ludzki i społeczny*, jednym z kierunków interwencji jest *Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej*. W ramach kierunku do 2030 r. przewidziano następujące działania:

- ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO)

– wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam" w dostępie do kultury.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 rozwija postanowienia Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.). Dokument ten przyjęty uchwałą nr 102 Rady Ministrów z dnia 17 września 2019 r. rozwija postanowienia Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) jest podstawowym dokumentem strategicznym polityki regionalnej państwa w perspektywie do 2030 r. Wyszczególniono w nim 7 głównych wyzwań przed którymi stanie Polska do 2030 r., a także najważniejsze kierunki zmian w polityce regionalnej. Ponadto, określono następujące cele główne:

Cel 1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym,
Cel 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych,
Cel 3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.

Wśród celów szczegółowych służących realizacji celu głównego nr 1 wskazano m. in. *Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów*. W jego ramach wskazano na potrzebę poprawy dostępności przestrzeni publicznej oraz usług publicznych m.in. w aspekcie architektonicznym. Poprawa dostępności w założeniu ma objąć obiekty turystyczne, sportowe, tereny rekreacyjne oraz zabytki i miejsca kultury.

W ramach celu głównego nr 2 jednym z celów szczegółowych jest *Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego*. W treści celu wymieniono m. in. potrzebę pełniejszego wykorzystania zasobów kultury i dziedzictwa narodowego przez np. promocję i kultywowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego na obszarach wiejskich oraz zwiększanie dostępu mieszkańców tych obszarów do dóbr i usług kultury, rozwijanie przemysłu kreatywnego oraz zwiększanie wykorzystania technik teleinformatycznych w dostępie do dóbr

4.1.4. Zagospodarowania Kraju 2030

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 została przyjęta przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. Jest to podstawowy dokument dot. zagospodarowania przestrzennego kraju, którego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia ogólnych celów tj. konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długiej perspektywie czasu. W Koncepcji szczególny nacisk położono na budowanie i utrzymanie ładu przestrzennego, który ma decydujący wpływ na warunki życia obywateli, funkcjonowania gospodarki i pozwala wykorzystać

szanse rozwojowe. W dokumencie uwzględniono także uwarunkowania wynikające z ochrony dziedzictwa kulturowego i wskazano cele polityki przestrzennej w tym obszarze tj.: ograniczenie presji urbanizacji na obszary dziedzictwa kulturowego, wprowadzenie standardów zabudowy i zagospodarowania na terenach o niższym reżimie ochrony, wprowadzeni narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na obszarach z znacznymi ograniczeniami konserwatorskimi, wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni poprzez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa opolskiego i powiatu kędzierzyńsko-kozielskiego

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Pawłowiczki jest spójny z dokumentami sporządzonymi na szczeblu wojewódzkim i powiatowym, które wyznaczają główne kierunki i cele rozwoju regionu. Zasadnicze zadania polityki województwa i powiatu w kontekście ochrony dziedzictwa kulturowego zostały uwzględnione przede wszystkim w następujących dokumentach:

- Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego. Opolskie 2030,
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego,
- Program Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2020-2023,
- Program regionalny pn. Fundusze Europejskie dla Opolskiego na lata 2021-2027**,**
- Koncepcja kierunków rozwoju przestrzennego Kędzierzyńsko-Kozielskiego Subregionalnego Obszaru Funkcjonalnego.

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego. Opolskie 2030

Na dzień opracowywania programu brak jest obowiązującej Strategii Rozwoju Województwa Opolskiego, z uwagi na fakt, że upłynął okres w którym obowiązującą była uchwalona w 2012 r. Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do roku 2020 (uchwała Nr XXV/325/2012 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 28 grudnia 2012 r.). Tym niemniej Urząd Marszałkowski w Opolu finalizuje prace nad Strategią Rozwoju Województwa Opolskiego. Opolskie 2030, której projekt został w lipcu br. przyjęty przez Zarząd Województwa. Wraz z przyjęciem przez Sejmik Województwa (co jest planowane na październik br.) dokument ten stanie się najważniejszym strategicznym dokumentem regionalnym. Zgodnie z wizją rozwoju województwa, Opolskie w 2030 r. to region cenionej jakości życia wynikającej z unikalnego i uniwersalnego łączenia różnorodności: dynamiki i równowagi, nowoczesności i tradycji oraz otwartości i integracji.

W oparciu o analizę potencjałów społecznego, środowiskowego i gospodarczego województwa oraz czynników zewnętrznych, określono politykę rozwoju regionu w dwóch wymiarach tj. w wymiarze

społeczno-gospodarczym i w wymiarze przestrzennym. Struktura celów strategii składa się z dwóch poziomów tj. z celów (strategiczne i operacyjne) oraz kierunków działań. Cele strategiczne określono w trzech obszarach

Cel 1. Człowiek i relacje - mieszkańcy gotowi na wyzwania i tworzący otwartą wspólnotę

Cel 2. Środowisko i rozwój – środowisko odporne na zmiany klimatyczne i sprzyjające rozwojowi

Cel 3. Silna gospodarka – gospodarka inteligentna wzmacniająca konkurencyjność regionu

Powyższe cele zostały uszczegółowione i sprecyzowane za pomocą 11 celów operacyjnych, z których jedne bezpośrednio, a inne pośrednio wpływają na dany cel strategiczny a także oddziaływają na siebie. Wśród kierunków działań w ramach celu pn. „Wysokie walory przyrodniczo-krajobrazowe" przewidziano m. in. dbałość o zachowanie dziedzictwa kutrowego, która realizowana powinna być poprzez: działania na rzecz zachowania i przystosowania zabytków do nowych funkcji użytkowych, w szczególności służących kulturze, turystyce, edukacji; sporządzenie wojewódzkiego katalogu dóbr kultury współczesnej, wymagających ochrony; digitalizacja zasobów; wsparcie dla stanowienia parków kulturowych. Wśród kierunków działań w ramach kolejnego celu pn. *Ceniona marka regionu*, przewidziano m. in. rozwój tożsamości regionalnej, która realizowana powinna być poprzez: popularyzacje wiedzy o regionie i jego mieszkańcach pochodzących z rożnych kręgów kulturowych, m.in.: niemieckiego, śląskiego, kresowego, czeskiego i romskiego; promowanie dziedzictwa niematerialnego regionu w tym: tradycji wyróżniających region, kuluarów, etosu pracowitości i solidności; upamiętnianie ważnych wydarzeń z historii regionu).

W terytorialnym wymiarze strategii, wśród celów polityki przestrzennej i rekomendacji dla Obszaru Strategicznej Interwencji Subregionu Kędzierzyńsko-Strzeleckiego wskazano wzmocnienie funkcji kulturowych poprzez:

- Ochronę zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych
- Stanowienie pomników historii
- Tworzenie parków kulturowych.

4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego

Na poziomie regionu podstawowym dokumentem w zakresie polityki przestrzennej jest Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego przyjęty do realizacji przez Sejmik Województwa uchwałą nr VI/54/2019 z 24 kwietnia 2019 r. Plan jako dokument strategiczny wskazuje główne uwarunkowania, kierunki, cele, zasady i priorytety w zakresie przestrzennego rozwoju Opolszczyzny. W dokumencie wskazano jego cel strategiczny, którym jest kształtowanie struktury przestrzennej odznaczającej się wysokim poziomem ładu przestrzennego, która będzie umożliwiała wykorzystanie jego zróżnicowanych terytorialnie potencjałów, zapewniała konkurencyjność w stosunku do otoczenia zewnętrznego i eliminowała niekorzystne różnice w warunkach życia wewnątrz regionu.

Naczelną zasadą przy realizacji celu strategicznego jest zasada zrównoważonego rozwoju, polegającą na prowadzeniu rozwoju społeczno-gospodarczo-przestrzennego, z zachowaniem równowagi przyrodniczej i kulturowej w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb mieszkańców – tak obecnych, jak i przyszłych pokoleń. Wśród szczegółowych zasad gospodarowania przestrzenią wskazano zasadę budowania tożsamości regionalnej poprzez zachowanie dziedzictwa kulturowego – polegającą na pielęgnowaniu tradycji kulturowych regionu, dbaniu o materialną spuściznę historyczną, eksponowaniu krajobrazu kulturowego i przyrodniczego i zacieśnieniu więzi społeczności lokalnych.

Zadaniem planu jest m. in. określenie organizacji struktury funkcjonalno-przestrzennej regionu. Kształtowanie tejże struktury wymagać będzie realizacji opisanych w 9 punktach polityk przestrzennych. Jedna z polityk przestrzennych dotyczy opieki i ochrony nad zasobami dziedzictwa kulturowego i dobrami kultury współczesnej. Celem tej polityki jest ochrona dziedzictwa kulturowego poprzez odpowiednie i świadome kształtowanie zrównoważonego rozwoju, ładu przestrzennego i tożsamości kulturowej. W ramach ww. polityki w Planie ustalone zostały kierunki działań w zagospodarowaniu przestrzennym zdefiniowane w sposób następujący:

- zachowanie ciągłości dziedzictwa regionalnego,
- umiejętne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego,
- kształtowanie tożsamości regionalnej i budowanie klimatu społecznej akceptacji dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.

Dla realizacji ww. kierunków opracowano 6 zasad, które dodatkowo zostały uzupełnione o rozpisane szczegółowo działania spójne z daną zasadą. Do zasad tych należą:

- poszanowanie dla wartości zasobu kulturowego struktur zurbanizowanych,
- podporządkowania działań inwestycyjnych w historycznych terenach zurbanizowanych i ich otoczeniu ochronie wartości zasobu i jego ekspozycji,
- harmonizowania zabudowy i zagospodarowania w otoczeniu obiektów zachowanego dziedzictwa kulturowego z cechami architektoniczno-urbanistycznymi tych obiektów,
- porządkowania zabytkowych struktur urbanistycznych i ruralistycznych (eliminowanie obiektów niezgodnych z charakterem obszaru zabytkowego),
- zwiększania dostępności do zabytków dla mieszkańców, turystów i inwestorów,
- podnoszenia świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego ni dóbr kultury współczesnej,
- umiejętne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego.

Wymienione uprzedni kierunki działań w zagospodarowaniu przestrzennym w ramach polityki opieki i ochrony nad zasobami dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury współczesnej realizowane będą poprzez:

Kierunek 1. zachowanie ciągłości dziedzictwa regionalnego

- ochronę i przywracanie wartości dziedzictwa materialnego o wyrazistej tożsamości, w tym rewitalizację i rewaloryzację zdegradowanych obiektów i obszarów historycznych,
- eksponowanie w strukturze przestrzennej najcenniejszych zasobów dziedzictwa regionu (zwłaszcza obszarów uznanych za pomniki historii),
- podniesienie rangi obiektów o wysokich walorach historycznych, architektonicznych i kulturowych,
- ochronę i kształtowanie struktur przestrzennych historycznych miast i wsi poprzez ochronę panoram i eksponowanie w sylwetach miejscowości dominant architektonicznych,
- kształtowanie przestrzeni publicznych w nawiązaniu do tradycji miejsca,
- kształtowanie i ochronę krajobrazów kulturowych zachowujących tożsamość i walory tradycyjnego krajobrazu wiejskiego,
- ochronę dziedzictwa archeologicznego,
- zachowanie różnorodności kulturowej regionu: pielęgnowanie tradycji i tożsamości regionalnej w powiązaniu z zasobami dziedzictwa materialnego,
- popularyzację i zwiększanie dostępności do zasobów dziedzictwa, w tym wprowadzanie nowych form zwiedzania zabytków, wykorzystanie nowych technologii.

Kierunek 2. umiejętne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego

- wykorzystanie sieci miast historycznych oraz atrakcji krajobrazowo-architektonicznych dla wyznaczania szlaków turystyki kulturowej
- adaptację obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji
- kreowanie produktów turystyki kulturowej w oparciu o tradycje historyczne
- zagospodarowanie i udostępnianie stanowisk archeologicznych posiadających czytelną formę krajobrazową w celach dydaktycznych, naukowych i turystycznych
- tworzenie płaszczyzn współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej w zakresie zachowania i wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju turystyki kulturowej.

Kierunek 3. Kształtowanie tożsamości regionalnej i budowanie klimatu społecznej akceptacji dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

- kreowanie ośrodków budowania tożsamości kulturowej regionu (obszary, miasta i wsie historyczne i zabytkowe)
- stymulowanie partycypacji społecznej w podejmowaniu działań dotyczących zarządzania dziedzictwem kulturowym i służących ochronie obiektów zabytkowych
- propagowanie korzyści płynących z zachowania dziedzictwa i krajobrazu kulturowego oraz typowych dla regionu form budownictwa tradycyjnego
- promowanie najlepszych przykładów działań związanych z zachowaniem dziedzictwa kulturowego

- wspieranie podmiotów działających w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego regionu.

Dziedzictwo kulturowe znalazło się również w centrum kolejnej z polityk planu tj. polityki kształtowania atrakcyjności przestrzeni województwa. W polityce tej wymieniono szereg obiektów i terenów istotnych dla rozwoju województwa w zakresie turystyki. Wśród kierunków działań w zagospodarowaniu przestrzennym służących realizacji ww. polityki wymieniono również kierunek pn. Zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz walorów przyrodniczych i krajobrazowych oraz ich wykorzystanie dla rozwoju turystyki. Realizację tego kierunku przewidziano poprzez:

- poprawę stanu technicznego, modernizację, konserwację, odbudowę zabytków i ich zespołów oraz pozostałych obiektów kultury,
- rozwój nowych funkcji komercyjnych w obiektach zabytkowych, w szczególności w pałacach i zamkach (m.in. noclegowej, gastronomicznej itp.),
- rozwój turystyki w oparciu o regionalne tradycje, imprezy kulturalne,
- poszanowanie funkcji ochronnej oraz uwzględnienie ograniczonej chłonności turystycznej terenu na obszarach o najwyższej atrakcyjności turystycznej – zagospodarowanie zgodne z obowiązującymi planami ochrony parków krajobrazowych oraz obszarów Natura 2000,
- udostępnianie rezerwatów przyrody dla ruchu turystycznego wyłącznie po oznakowanych szlakach pieszych, trasach rowerowych i ścieżkach przyrodniczo-edukacyjnych – zagospodarowanie zgodne z obowiązującymi planami ochrony rezerwatów przyrody,
- utworzenie Opolskiego Ogrodu Botanicznego.

Kolejnym kierunkiem w przywołanej polityce, który służy jej realizacji jest kierunek pn. Wykorzystanie terenów wiejskich dla rozwoju turystyki. Realizację tego kierunku przewidziano poprzez:

Rysunek 1 Polityka opieki i ochrony nad zasobami dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury współczesnej (źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego, Tom 1 Polityka przestrzenna, str. 101)

– rozwój agroturystyki oraz innych rodzajów turystyki – wykorzystanie potencjału turystycznego obszarów wiejskich w szczególności na obszarach objętych ochroną prawną (parki

krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu), a także na pozostałych obszarach województwa posiadających lokalne walory przyrodniczo-krajobrazowe (zbiorniki wodne, lasy) i kulturowe (obiekty zabytkowe, tradycje kulturowe),

- podnoszenie estetyki i ładu przestrzennego wsi (m.in. dbałość o zachowanie historycznego układu przestrzennego wsi oraz lokalnych elementów regionalnego stylu architektonicznego).

4.2.3. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2020-2023

Przedmiotem ustaleń programu są wszystkie zabytki na obszarze województwa niezależnie od formy ochrony konserwatorskiej oraz stanu zachowania. Program został przyjęty do realizacji uchwałą nr XX/190/2020 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 28 lipca 2020 r. i stanowi kontynuację podstawowych założeń, celów i priorytetów polityki Samorządu Wojewódzkiego w stosunku do dziedzictwa kulturowego regionu. W wyniku analizy mocnych i słabych stron Opolszczyzny i związanych z tym szans i zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego w programie na lata 2020-2023 założono realizację dwóch celów strategicznych. Każdy z celów strategicznych realizowany będzie poprzez cztery priorytety, które zostały podzielone na kierunki. Z kolei dla każdego z kierunków autor dokumenty zaproponował przykładowe zadania poprzez które:

Cel strategiczny 1. Skuteczna ochrona i opieka nad regionalnym dziedzictwem kulturowym

- Priorytet 1. Utrzymanie i poprawa stanu zachowania regionalnego dziedzictwa kulturowego
    - Zachowanie obiektów i zespołów zabytkowych i ich otoczenia w dobrym stanie technicznym i estetycznym,
    - Systemowe działania na rzecz zabytków stanowiący wyróżnik regionu oraz obiektów zagrożonych,
    - Działania na rzecz utrzymania tradycyjnej zabudowy oraz stosowania tradycyjnych materiałów i form architektonicznych.
- Priorytet 2.Badanie, dokumentowanie i monitoring zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego
    - Weryfikacja i uzupełnienie rejestru zabytków oraz wojewódzkiej ewidencji zabytków,
    - Zwiększanie roli środowisk naukowych w działaniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego,
    - Monitorowanie stanu zachowania zabytków ruchomych województwa opolskiego,
    - Opracowanie listy dóbr kultury współczesnej Opolszczyzny.
- Priorytet 3. Ochrona krajobrazu regionu uwzględniającego wartości kulturowe i przyrodnicze
    - Wdrażanie narzędzi dedykowanych ochronie krajobrazu kulturowego,
    - Realizacja świadomej ochrony krajobrazu kulturowego,

- Integracja działań ochrony krajobrazu w obszarze dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

– Priorytet 4. Profesjonalna i nowoczesna ochrona i zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego
    - Zwiększanie aktywności samorządów w obszarze dziedzictwa kulturowego,
    - Rozwój opieki instytucjonalnej nad dziedzictwem kulturowym,
    - Wdrażanie nowoczesnych narzędzi ochrony zabytków.

Cel strategiczny 2. Zasoby dziedzictwa kulturowego jako źródło tożsamości i wyznaczania kierunków rozwoju województwa opolskiego

– Priorytet 1. Zachowanie wielokulturowości regionu oraz tożsamości lokalnej i regionalnej
    - Wzmacnianie znaczenia dziedzictwa niematerialnego,
    - Wspieranie działalności twórców ludowych i rzemieślników,
    - Popularyzacja wielokulturowego dziedzictwa Śląska Opolskiego.
– Priorytet 2. Rozwijanie współpracy regionalnej i integracji w obszarze dziedzictwa kulturowego
    - Rozwijanie współpracy regionalnej w obszarze dziedzictwa kulturowego,
    - Integracja osób i środowisk związanych z ochrona i opieką nad zabytkami.
– Priorytet 3. Edukacja na rzecz aktywnej odpowiedzialności za dziedzictwo kulturowe
    - Zwiększanie aktywności społecznej w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego,
    - Opracowanie kompleksowej oferty edukacyjnej dotyczącej dziedzictwa kulturowego.
– Priorytet 4. Świadome wykorzystywanie walorów dziedzictwa kulturowego w rozwoju regionu
    - Rozwój oferty spędzania czasu wolnego w oparciu o wartości krajobrazu kulturowego,
    - Wspieranie inicjatyw związanych z tworzeniem lokalnych usług i produktów wykorzystujących zasoby materialne i niematerialne dziedzictwa,
    - Tworzenie miejsc pracy związanych z dziedzictwem kulturowym.

4.2.4. Program regionalny pn. Fundusze Europejskie dla Opolskiego na lata 2021-2027

W momencie sporządzania niniejszego GPOnZ znane były założenia nowej perspektywy finansowej Funduszy Europejskich dla Opolskiego na lata 2021-2027, a projekt programu uchwałą nr 5575/2021 z dnia 27 września 2021 Zarząd Województwa Opolskiego skierował do konsultacji społecznych.

W strategii programu wśród głównych wyzwań w zakresie rozwoju i odnośnych rozwiązań politycznych, wymieniono m. in. „Walory kulturowe, atrakcyjność turystyczna”. Wielokulturowość oraz związane z nią bogactwo dziedzictwa materialnego i niematerialnego, wymieniona jest jako jeden z największych atutów woj. opolskiego. Ten niewątpliwy atut oraz istotne podłoże kształtowania się

regionalnej społeczności, charakteryzuje niska aktywność kulturalna mieszkańców oraz utrudniona dostępność do infrastruktury kulturowej. Jako równie istotny element rozwoju województwa w aspekcie turystyki uznano zróżnicowane walory przyrodniczo-krajobrazowe. Zdaniem autorów dokumentu potencjał województwa w tym zakresie jest mniejszy w stosunku do otaczających regionów, dlatego należy wyszukiwać i eksponować innowacyjne oraz niszowe produkty i usługi w sektorze turystycznym, komplementarne z działaniami ukierunkowanymi na udostępnianie atrakcyjnych przestrzeni aktywnego wypoczynku dla mieszkańców województwa, a także turystów odwiedzających region.

Wśród pięciu głównych polityk programu dziedzictwo kulturowe uwzględniono przede wszystkim w celu nr 5 pn. *Europa bliższa obywatelom dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju wszystkich rodzajów terytoriów i inicjatyw lokalnych*. Polityka ta została uszczegółowiona w dwóch celach szczegółowych:

- Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich,
- Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie.

4.2.5. Koncepcja kierunków rozwoju przestrzennego Kędzierzyńsko-Kozielskiego Subregionalnego Obszaru Funkcjonalnego

W dniu 30 maja 2016 r. w Krajowym Rejestrze Sądowym zarejestrowano Stowarzyszenie Kędzierzyńsko-Strzelecki Subregionalny Obszar Funkcjonalny. Podstawowym dokumentem w oparciu o który stowarzyszenie realizuje swoją politykę jest Koncepcja kierunków rozwoju przestrzennego Kędzierzyńsko-Kozielskiego Subregionalnego Obszaru Funkcjonalnego**.** Celem strategicznym dokumentu jest wzmocnienie zdolności subregionu do kreowania wzrostu gospodarczego i tworzenia miejsc pracy oraz poprawy jakości życia mieszkańców. Choć w Strategii Rozwoju koncepcji nie wypracowano celu strategicznego dot. stricte kształtowania krajobrazu kulturowego, to działania związane z kształtowaniem krajobrazu kulturowego ujęte są w szerszym zakresie dotyczącym *dywersyfikacji struktury gospodarczej Subregionu przy wykorzystaniu unikatowego potencjału zasobów lokalnych – dziedzictwa przyrody i kultury*. W ramach celu strategicznego wyróżnione zostały cele operacyjne, z których kształtowania krajobrazu dotyczy przedsięwzięcie zintegrowane pn. *Produkt turystyczny – dziedzictwo historii, przyrody, rekreacja*. Zgodnie z Programem Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych w Gminie Pawłowiczki przewiduje się następujące inwestycje w zakresie kształtowania krajobrazu kulturowego:

- rewitalizacja parku zabytkowego w Pawłowiczkach – Park Olchowy,

- rewitalizacja parku w Pawłowiczkach.

W koncepcji dokonano analizy obowiązujących studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gmin należących do subregionu, wskazując niezbędne korekty i uzupełnienia w zakresie:

- dezaktualizacji ustaleń studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w odniesieniu do aktualnych potrzeb ochrony i kształtowania krajobrazu kulturowego oraz zabytków, szczególnie niekompletnego ujęcia w ustaleniach tych dokumentów wymogów dla wszystkich obiektów i obszarów zabytkowych,
- niezgodność z obowiązującym prawem zapisów studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego wskutek ustalenia ponadobowiązkowych nakazów odnośnie obiektów zabytkowych i obszarów objętych ochrona kulturowa szczególnie dotyczy to ustalania obowiązku uzgadniania czynności inwestorskich z właściwym terytorialnie konserwatorem zabytków,
- braku właściwego objęcia ochrona w dokumentach planistycznych cennych układów przestrzennych miejscowości, w tym niespójności pomiędzy układami ujętymi w GEZ a objętymi ustaleniami dokumentów planistycznych,
- braku właściwego podkreślenia rangi cennych obszarów i obiektów zabytkowych poprzez spójne kształtowanie terenów sąsiednich, umożliwiające stworzenie kompleksowej oferty promocyjnej;
- nierealności ustaleń dokumentów planistycznych dotyczących wymogów ochrony obiektów ujętych w GEZ, w szczególności zasad odnoszących się do remontów tych obiektów;
- dopuszczenia ustaleniami studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego zabudowy zaburzającej kompozycje przestrzenna miejscowości oraz ingerującej w cenne układy przestrzenne (dotyczy szczególnie układów przestrzennych, dla których dokumenty planistyczne nie przewidują bezpośredniej ich ochrony).

Analiza terenu w celu określenia lub aktualizacji zasad i zakresu ochrony wartości kulturowych na obszarze gmin subregionu, realizowana podczas aktualizacji dokumentów planistycznych, według autorów dokumentu powinna dotyczyć między innymi:

- zachowania wartości kompozycyjnych terenu, w tym usytuowania i relacji przestrzennych układów ruralistycznych,
- wartości kompozycyjnych układów urbanistycznych i ruralistycznych,

- usytuowania układu urbanistycznego lub ruralistycznego w krajobrazie naturalnym, w tym ekspozycji układu,
- stopnia zachowania istniejących historycznych obiektów i kompozycji urbanistycznej lub ruralistycznej,
- wartości elementów układów urbanistycznych i ruralistycznych, takich jak rozplanowanie sieci ulic i dróg, parcelacja terenu, poszczególne obiekty architektoniczne i inżynierskie, ukształtowanie terenu i krajobrazu, układy komponowanej zieleni itp. a także jakości obszarów otwartych.

Ponadto w koncepcji podkreślono konieczność opracowania mechanizmów wsparcia właścicieli obiektów zabytkowych, wskazując, że powodem złego stanu zachowania zabytków są problemy natury ekonomicznej i własnościowej. Postuluje się także włączanie zabytków do sieci atrakcji turystycznej co w założeniu ma promować charakterystyczne walory kulturowe subregionu. Szczególną uwagę zwrócono na zaniedbania założeń parkowych, spośród których wiele wymaga gruntownej rewitalizacji. Wskazano na konieczność opracowania koncepcji zagospodarowania i prac modernizacyjnych tych obiektów, a w przypadku parków pozostających w rękach prywatnych samorządy winny zadbać o dostosowanie otoczenia obiektów do ich docelowego charakteru.

Dla poszczególnych gmin wchodzących w skład subregionu, w dokumencie wskazano obszary z postulowanym ograniczeniem lub zakazem zabudowy ze względu na walory kulturowe. W przypadku Gminy Pawłowiczki na etapie aktualizacji studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego wskazana jest analiza dotycząca wysokości i intensywności zabudowy na obszarach sąsiadujących z cennymi układami przestrzennymi wsi Gościęcin, Maciowakrze, Naczęsławice, Ostrożnica i Trawniki, a także analiza krajobrazowa wpływu planowanych farm wiatrowych na ekspozycje cennych układów przestrzennych. Dla wsi Gościęcin, Maciowakrze i Trawniki z cennymi układami przestrzennymi wskazywanymi do ochrony ograniczenie parametrów i intensywności zabudowy na terenach sąsiadujących. Dla wsi Gościęcin, Maciowakrze, Naczęsławice, Ostrożnica i Trawniki wskazanie ustalonego zasięgu terenów przeznaczonych pod zabudowę jako nieprzekraczalnego.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Pawłowiczki jest zgodny z zasadniczymi dokumentami opracowanymi na szczeblu gminnym. Głównymi aktami, które określają kluczowe zadania polityki gminy w odniesieniu do ochrony dziedzictwa kulturowego to:

- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Pawłowiczki,
- Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego,
- Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2016-2022,
- Strategia Rozwoju dla Gminy Pawłowiczki na lata 2011-2021.

5.1.1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego

Obowiązujące studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Pawłowiczki zostało uchwalone Uchwałą Nr 153/XXV/08 Rady Gminy w Pawłowiczkach z dnia 29 grudnia 2008 r. Akt ten określa zasady polityki przestrzennej i rozwoju gminy oraz uwarunkowania do ich realizacji.

Jednym z zadań studium jest określenie obszarów i zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. W toku analizy autorzy studium uznali, że na terenie gminy nie znajdują się obszary posiadające cechy układu przestrzennego predysponujące je do wpisania do rejestru zabytków. W ślad za tą konstatacją w studium nie wyznaczono stref „A" ścisłej ochrony konserwatorskiej oraz „B" ochrony konserwatorskiej (podobnie nie wyznaczono stref ochrony archeologicznej „W" i obserwacji archeologicznej „OW"). Jednocześnie jako układy ruralistyczne wykazujące cechy zabytkowe wymieniono, krótko uzasadniając, następujące wsie:

- Gościęcin (genetyczny układ owalnicy, rozwinięty w układ ulicówki placowej z historycznym układem kościoła pątniczego i cmentarza oraz szkoły),
- Ostrożnica (genetyczny układ owalnicy z folwarkiem, z zachowanym zespołem zabudowy rolno-robotniczej, o układzie ulicowym, oraz zespołem zabudowy robotniczej),
- Naczęsławice (genetyczny układ ulicowy wsi kmiecej oraz zabudowy rolno-robotniczej wraz z pozostałościami zespołu folwarcznego),
- Maciowakrze (genetyczny układ wsi placowej wraz z pozostałością zespołu zabudowy folwarcznej),
- Grudynia Wielka (układ przestrzenny ulicowy wsi kmiecej wraz zespołem zabudowy folwarcznej i parkiem)

Ponadto w studium jako układy osadnicze wykazujące cechy zabytkowe wskazano Borzysławice oraz Pawłowiczki. W przypadku Grudyni Małej, Trawnik, Ligoty Wielkiej, Milic, Jakubowic i Radoszowych wskazano na zabytkowe elementy struktury przestrzennej lub też posiadające jednolite cechy.

W celu ochrony krajobrazu kulturowego wyznaczono pięć obszarów i rejonów proponowanych do objęcia ochroną poprzez wyznaczenie strefy „K”:

- obszar zabudowany wsi Gościęcin wraz z rejonem kościoła pątniczego, cmentarzem i „stara" szkoła, w powiazaniu z proponowanym zespołem przyrodniczo-krajobrazowym „Kózki",
- rejon wsi Karchów-Ligota Wielka-Borzysławice, w powiazaniu z proponowanym zespołem przyrodniczo krajobrazowym „Potok Ligocki",
- obszar zabudowy wsi Maciowakrze,
- rejon wsi Grudynia Wielka-Jakubowice-Milice w powiazaniu z proponowanym zespołem przyrodniczo krajobrazowym „Dolina Potoku Jakubowickiego",
- obszar zabudowany wsi Pawłowiczki (osada rzemieślnicza) w powiązaniu z proponowanym zespołem przyrodniczo-krajobrazowym „Dolina Olszy”.

W granicach tych stref priorytetem jest dążenie do zachowania indywidualnych cech krajobrazu przyrodniczego i kulturowego, jak również kontynuacja tradycji miejsca, zarówno w zakresie układu przestrzennego jak i obiektów architektonicznych.

W celu ochrony ekspozycji cennych kulturowo i krajobrazowo elementów zagospodarowania przestrzennego i przyrody wyznaczono cztery ciągi widokowe, w których zaproponowano zakaz zabudowy w zakresie umożliwiającym obserwację dalekiego lub bliskiego widoku z ciągu:

- ciąg widokowy z drogi powiatowej nr 27-415 na odcinku Milice - Jakubowice, zapewniający widok na zespół pałacowo - parkowy w Jakubowicach oraz cenna przyrodniczo dolinę Potoku Jakubowickiego.
- ciąg widokowy z drogi powiatowej nr 27-406 na odcinku Radoszowy - granica gminy, zapewniający widok na dolinę Wrońskiej Wody i Las Radoszowicki
- ciąg widokowy z drogi powiatowej nr 27-414 oraz 27-418 na odcinku Ligota Wielka - Karchów, zapewniający widok na pałac w Karchowie oraz. zespół zabudowy folwarcznej w Ligocie Wielkiej,
- ciąg widokowy z drogi powiatowej nr 27-405 na odcinku Pawłowiczki - Ostrożnica, zapewniający ekspozycje kościoła z cmentarzem oraz zabudowa folwarczna w Rzeczycy,
- ciąg widokowy z drogi gminnej relacji Ostrożnica Przedborowice na odcinku w terenie zabudowanym wsi Ostrożnica, zapewniający widok na dolinę bezimiennego cieku i zespół zabudowy rolno-robotniczej.

5.1.2. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego (mpzp) są podstawowymi dokumentami w zakresie planowanie przestrzennego w gminie. Określają zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, a ustalenia w nich zwarte są jedną z form ochrony konserwatorskiej o których mowa w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gmina Pawłowiczki posiada 10 obowiązujących planów miejscowych zagospodarowania przestrzennego, dla których w latach późniejszych opracowane zostały 4 zmiany. Plany łącznie obejmują 87,8 km² (blisko 77 km² to mpzp w zakresie niezbędnym do realizacji farm wiatrowych) tj. ok. 57% jej obszaru.

1. Uchwała Nr 111/XVIII/2008 Rady Gminy Pawłowiczki dnia 27 czerwca 2008 roku w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Pawłowiczki
2. Uchwała Nr 112/XVIII/2008 Rady Gminy Pawłowiczki dnia 27 czerwca 2008 roku w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Ostrożnica
3. Uchwała Nr 113/XVIII/08 Rady Gminy Pawłowiczki dnia 27 czerwca 2008 roku w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów produkcji rolnej w obrębie Pawłowiczki
4. Uchwała Nr 242/XLIV/10 Rady Gminy Pawłowiczki z dnia 24 czerwca 2010 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Pawłowiczki w zakresie niezbędnym do realizacji zespołu elektrowni wiatrowych
5. Uchwała Nr 258/XLVI/10 Rady Gminy Pawłowiczki z dnia 14 października 2010 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Naczęsławice
6. Uchwała Nr V/16/11 Rada Gminy Pawłowiczki z dnia 24 lutego 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Chrósty
7. Uchwała Nr VIII/32/11 Rady Gminy Pawłowiczki z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego plany zagospodarowania przestrzennego wsi Gościęcin
8. Uchwała Nr XIII/74/11 Rady Gminy Pawłowiczki z dnia 29 grudnia 2011 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Pawłowiczki
9. Uchwała NR VII/42/15 Rady Gminy Pawłowiczki z dnia 25 czerwca 2015 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Gościęcin dla działek nr 202/2 i 202/3 oraz kompleksu działek o nr od 1452/1 do 1452/12 i 1452/14
10. Uchwała NR VII/41/15 Rady Gminy Pawłowiczki z dnia 25 czerwca 2015 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Pawłowiczki dla działek nr 502/4 i 432/7
11. Uchwała NR XXIV/143/13 Rady Gminy Pawłowiczki z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Gościęcin przyjętego uchwałą Nr VIII/32/11 Rady Gminy Pawłowiczki z dnia 26 maja 2011 r.

12. Uchwała NR XVII/113/16 Rady Gminy Pawłowiczki z dnia 29 czerwca 2016 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Pawłowiczki, w zakresie niezbędnym do realizacji zespołu elektrowni wiatrowych, uchwalonego uchwałą Nr 242/XLIV/10 Rady Gminy Pawłowiczki z dnia 24 czerwca 2010 roku
13. Uchwała NR 141/XXIV/13 Rady Gminy Pawłowiczki z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Naczęsławice przyjętego uchwałą Nr 258/XLVI/10 Rady Gminy Pawłowiczki z dnia 14 października 2010 r.
14. Uchwała NR XXIV/142/13 Rady Gminy Pawłowiczki z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Chrósty przyjętego uchwałą Nr V/16/11 Rady Gminy Pawłowiczki z dnia 24 lutego 2011 r.

Z punktu widzenia dziedzictwa kulturowego szczególnie istotne są plany wsi Pawłowiczki, Ostrożnica, Naczęsławice i Gościęcin. W każdym z tych planów zostały wyznaczone obszary ochrony konserwatorskiej dla których opracowano ustalenia mające na celu ochronę układu ruralistycznego lub też strefy ochrony krajobrazu kulturowego, a także obiektów ujętych w ewidencji zabytków nieruchomych. Ustalenia te są zbliżone w każdym z przywołanych dokumentów. Przykładowo w §7 mpzp wsi Ostrożnica w granicach strefy ochrony krajobrazu kulturowego obowiązują następujące ustalenia:

- ustala się zachowanie zasadniczych elementów historycznego rozplanowania, w tym przede wszystkim układu dróg, sposobu zagospodarowania działek siedliskowych,
- ustala się obowiązek restauracji i modernizacji technicznej obiektów o wartościach kulturowych z dostosowaniem współczesnej funkcji do wartości obiektów,
- wszelka działalność inwestycyjna powinna być prowadzona z uwzględnieniem istniejących już związków przestrzennych i planistycznych,
- nakazuje się dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie skali i formy bryły zabudowy, przy założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej,
- ustala się wymóg konsultowania i uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszelkich działań inwestycyjnych w zakresie:
    - remontów, przebudowy, rozbudowy oraz zmiany funkcji obiektów figurujących w wykazie zabytków architektury i budownictwa,
    - zmian historycznie ukształtowanych wnętrz urbanistycznych i ruralistycznych,
- nakazuje się dostosowanie nowej zabudowy w zakresie gabarytów i sposobu kształtowania bryły do miejscowej tradycji architektonicznej,
- zaleca się przystosowywanie wysokości nowych budynków do wysokości budynków sąsiadujących.

Nadto odrębne ustalenia obowiązują dla obiektów ujętych w ewidencji zabytków. W przypadku tej zabudowy mpzp nakładają obowiązek uzgodnienia ze służbami konserwatorskimi wszelkich działań związanych ze zmianami elewacji i bryły, odbudową, przebudową, rozbudową, dobudową czy nadbudową. Plany ustalają również ochronę stanowisk archeologicznych.

5.1.3. Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2016-2022

Jest dokumentem opracowanym w lutym 2021 przez Lokalną Grupę Działania Stowarzyszenie „Euro-Country" przy udziale mieszkańców 5 gmin wiejskich powiatu kędzierzyńsko-kozielskiego. W Lokalnej Strategii Rozwoju dokonano diagnozy obszaru, wskazując jego podstawowe uwarunkowania społeczne, gospodarcze, a także przestrzenne. Jednym z elementów diagnozy jest

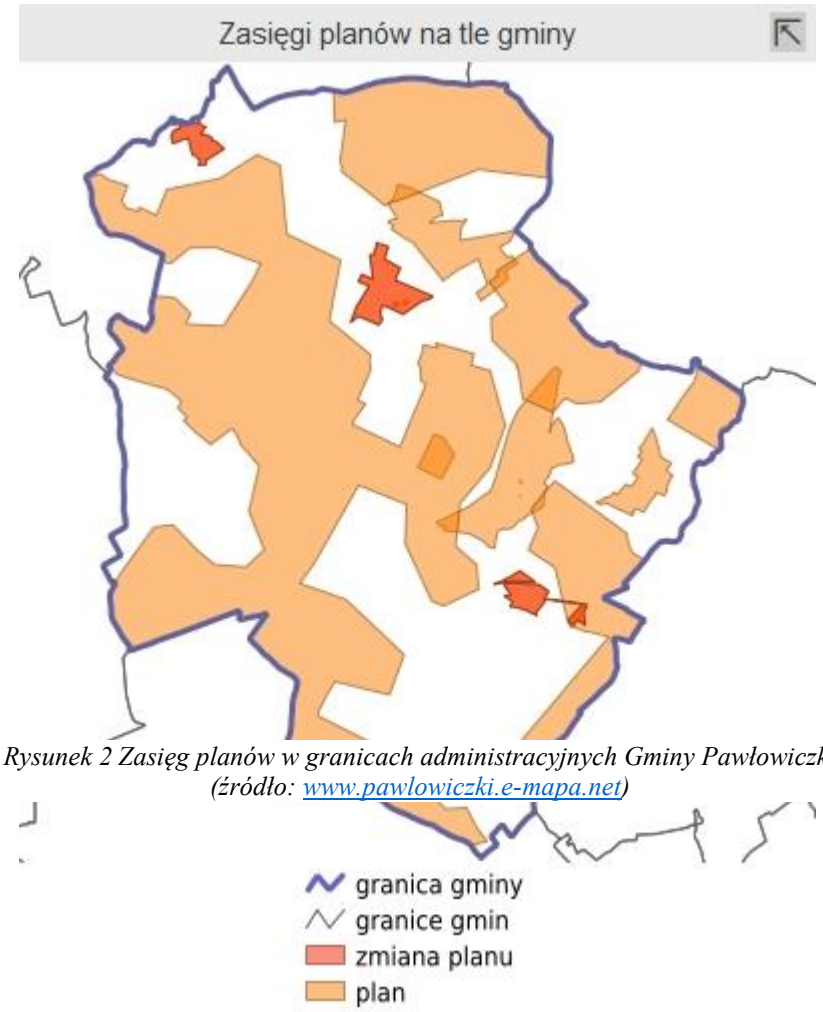

Rysunek 2 Zasięg planów w granicach administracyjnych Gminy Pawłowiczki (źródło: www.pawlowiczki.e-mapa.net)

dziedzictwo kulturowe, którego zasoby materialne i niematerialne zdaniem autorów dokumentu mają ogromne znaczenie dla obszaru Stowarzyszenia „Euro-Country". Jako silne strony regionu wskazane zostały m. in. historyczno-kulturowe zasoby podkreślające specyfikę obszaru i tożsamość kulturową mieszkańców, a także bogactwo produktów regionalnych, lokalnych i tradycyjnych wartych promocji i upowszechnienia. Do słabych stron zaliczono zły stan zabytków oraz utrudniony dostęp do nich. W oparciu o diagnozę sformułowane zostały dwa cele ogólne, które zostały sprecyzowane poprzez cele szczegółowe, a te z kolei rozwinięte przy pomocy przedsięwzięć.

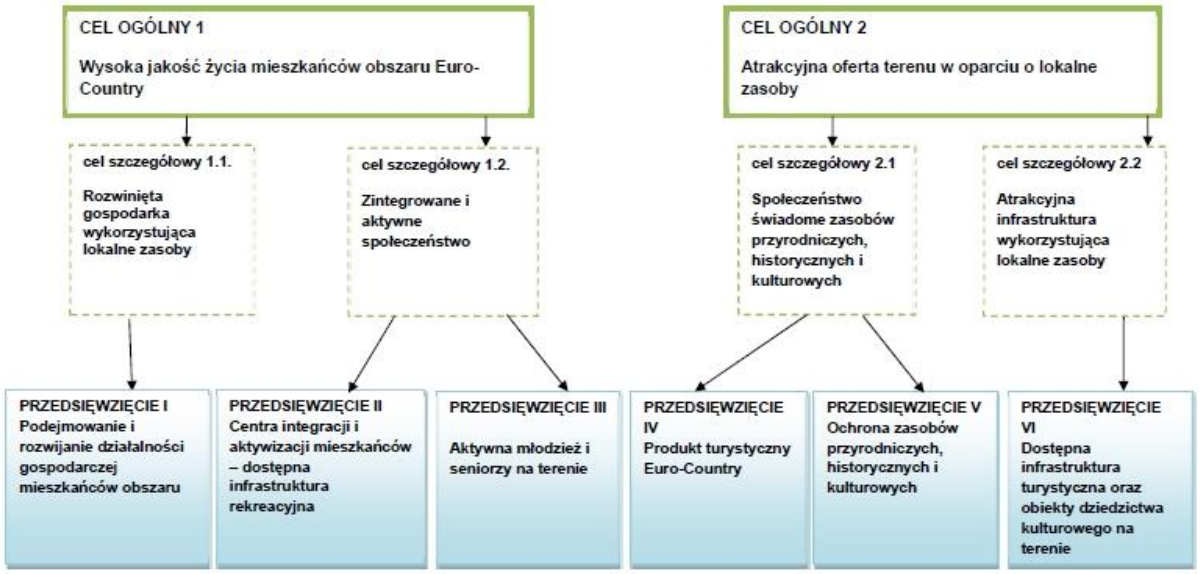

Rysunek 3 Cele ogólne i szczegółowe (źródło: Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2016-2020 dla obszaru gmin Bierawa, Cisek, Pawłowiczki, Polska Cerekiew, Reńska wieś, 2021, str. 29)

Dziedzictwo kulturowe stało się podstawowym elementem przedsięwzięcia pn. *Dostępna infrastruktura turystyczna oraz obiekty dziedzictwa kulturowego*. W założeniu LSR realizacja tego przedsięwzięcia ma prowadzić do:

- budowy lub przebudowy niekomercyjnej infrastruktury turystycznej,
- budowy małej infrastruktury turystycznej,
- zachowania dziedzictwa lokalnego m.in. poprzez jego promocję,
- adaptacji istniejących obiektów w celu przystosowania do użytku turystycznego,
- odnowienia lub konserwacji lokalnych pomników historycznych i miejsc pamięci,
- renowacji, zabezpieczenia i oznakowania kapliczek przydrożnych, pomników przyrody i innych budowli charakterystycznych dla budownictwa regionu.

5.1.4. Strategia Rozwoju dla Gminy Pawłowiczki na lata 2011-2021

Strategia została przyjęta uchwałą Nr XIII/68/2011 Rady Gminy Pawłowiczki z dnia 29.11.2011 r. W dokumencie określono misję, cele strategiczne i operacyjne służące realizacji założeń dokumentu. Zadania z zakresu dziedzictwa kulturowego zawarte zostały w celu operacyjnym pn. *Rozwój turystyki i rekreacji*. Autorzy dokumentu skonstatowali, że w granicach gminy znajdują się atrakcyjne krajobrazowo i przyrodniczo tereny rejonu wsi Maciowakrze-Radoszowy-Chrósty, co predysponuje ten teren do rozwoju agroturystyki. Ochronę walorów przyrodniczo-krajobrazowych zalecono powiązać z ochroną zabytków i obiektów archeologicznych. Do zadań służących realizacji ww. celu zaliczono:

- opracowanie katalogu tras turystycznych i obiektów zabytkowych gminy,
- restaurowanie i rewitalizowanie obiektów dziedzictwa kulturowego na terenie gminy,
- wykorzystanie walorów przyrodniczych do przyciągnięcia turystów,

- budowa i oznakowanie ścieżek rowerowych na terenie gminy,
- właściwe oznakowanie miejsc atrakcyjnych turystycznie,
- utworzenie systemu informacji turystycznej, w tym informacji internetowej,
- stworzenie kalendarza imprez i wydarzeń turystycznych umożliwiających przyciągnięcie turystów,
- współpracy międzynarodowej w zakresie koordynacji działalności turystyczno– rekreacyjnej na obszarze pogranicza polsko – czeskiego,
- szeroko rozumiana współpraca międzynarodowa z partnerem niemieckim.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka gminy

Gmina Pawłowiczki położna jest w południowo-wschodniej części województwa opolskiego. Zgodnie z podziałem fizyczno-geograficznym znajduje się na terenie makroregionu Niziny Śląskiej, w obrębie dwóch jednostek morfologicznych tj. Kotliny Raciborskiej (część północno wschodnia) i Płaskowyżu Głubczyckiego (część południowo zachodnia). Od północy graniczy z gminami Głogówek oraz Reńska Wieś, od zachodu z gminą Głubczyce, od południa z gminą Baborów a od wschodu z gminą Polska Cerekiew.

Pod względem administracyjnym Gmina Pawłowiczki wchodzi w skład powiatu kędzierzyńsko-kozielskiego. Jest jedną z pięciu gmin wiejskich powiatu, w ramach którego zajmuje obszar 15 353 ha, co stanowi 24,64% jego powierzchni. Ośrodkiem administracyjnym są Pawłowiczki. W skład gminy wchodzą 22 sołectwa tj. Borzysławice, Chrósty, Dobieszów, Dobrosławice, Gościęcin, Grodzisko, Grudynia Mała, Grudynia Wielka, Jakubowice, Karchów – Ligota Wielka, Kózki, Maciowakrze,

Mierzęcin, Milice, Naczęsławice, Ostrożnica, Pawłowiczki, Przedborowice, Radoszowy, Trawniki, Ucieszków oraz Urbanowice.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego na dzień 31 grudnia 2020 r. gminę

Rysunek 4 Lokalizacja Gminy Pawłowiczki w Województwie Opolskim (źródło: Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Pawłowiczki na lata 2012-2030)

zamieszkiwało 7 277 osób, z czego 50,6% stanowią kobiety, a 49,4% mężczyźni. Gęstość zaludnienia wynosi 50 osób na km² i oscyluje wokół średniej dla gmin wiejskich regionu.

Gmina Pawłowiczki stanowi przykład krajobrazu kulturowego, którego dominującą cechą jest jej charakter rolniczy. Użytki rolne ogółem stanowią, aż 89,48% powierzchni gminy. Lesistość z kolei gminy jest znacznie poniżej średniej dla województwa opolskiego (26,5%) i wynosi 5,09 %.

Infrastrukturę drogową stanowią przede wszystkim dobrze rozwinięta sieć dróg powiatowych oraz drogi o statusie gminnym, a nadto mająca największe znaczenie droga krajowa nr 38 granica państwa (Czechy) – Pietrowice – Głubczyce – Kędzierzyn-Koźle oraz droga wojewódzka nr 417 Laskowice – Klisino – Szonów – Szczyty – Racibórz.

5.2.2. Zarys historii obszaru gminy

Pierwsze ślady bytności człowieka na tym terenie odnotowano w epoce mezolitu (ok. 9700-5300 p. n. e.). Był to okres w dziejach, który charakteryzował się przejściem od gospodarki łowiecko-zbierackiej do wytwórczej, a ówczesnych ludzi cechował na ogół koczowniczy tryb życia. Podczas badań archeologicznych udokumentowane zostały ślady osadnictwa, obozowiska i punkty osadnicze społeczności mezolitycznych w Borzysławicach, Gościęcinie, Grudyni Wielkiej i Ligocie Wielkiej. Znacznie liczniej reprezentowane są stanowiska archeologiczne z okresu neolitu (ok. 5300-1900 p. n. e.), których w granicach gminy jest blisko 140. W dziejach człowieka ten okres ma zasadnicze znaczenie, gdyż wówczas doszło do przejścia z koczowniczego trybu życia w tryb osiadły. Wśród typów stanowisk z tego okresu przeważają ślady osadnictwa i osady, spośród których do najcenniejszych należą stanowiska kultury pucharów lejkowaty oraz kultury ceramiki wstęgowej rytej zlokalizowane w Grodzisku, Milicach, Naczęsławicach i Trawnikach. Odkrycia z epoki brązu i okresu halsztackiego

Rysunek 5 Zdjęcie lotnicze oraz wykonane w technologii LIDAR-owej grodziska wczesnośredniowiecznego położonego nieopodal wsi Naczęsławice. (źródło: www.geoportal.pl)

(ok. 2300-750 p. n. e.), czyli okresów w historii cechujący się opanowaniem i upowszechnieniem się obróbki metali, są równie bogato reprezentowane na obszarze Gminy Pawłowiczki. W szczególności dotyczy to liczebności (blisko 80 stanowisk) i wagi odkryć z kręgu kultury łużyckiej, reprezentowanych przede wszystkim przez cmentarzyska, osady, cmentarzyska ciałopalne i punkty osadnicze. Niezbyt liczne są znaleziska z kolejnej epoki tj. z okresu lateńskiego (ok. 400-120 p. n. e.), który dosyć powszechnie jest utożsamiany z kulturą celtycką. Nieco liczniej reprezentowane są z kolei znaleziska z okresu wpływów rzymskich (ok. 200 p. n. e. – 20 n. e). W tych okresach dominują stanowiska związane z kulturą przeworską, która pojawiła się na tych terenach po upadku kultury łużyckiej spowodowanej przez najazd Scytów w V w p. n. e. W VII w n. e. na terenie Górnego Śląska pojawili

się Słowianie, z których obecnością wiąże się powstanie systemu administracyjno – obronnego, którego elementami były obronne osady (grodziska).

Pierwsze wzmianki w źródłach pisanych w których mowa o miejscowościach położonych w granicach Gminy Pawłowiczki pochodzą z początku XIII w. W tym czasie Śląsk w wyniku rozbicia dzielnicowego, będącego pokłosiem testamentu Bolesława III Krzywoustego (1086-1138), znalazł się w rękach wnuków Bolesława. Ziemia raciborska i cieszyńska z Koźlem przypadła Mieszkowi Plątonogiemu (1131-1211), którego syn Kazimierz I Opolski (ok. 1178-1230) wzorując się na kuzynie Henryku Brodatym zapoczątkował akcję osadniczą. Z przybyciem osadników niemieckich, walońskich i flamandzkich należy wiązać lokację 14 wsi: Dobrosławice (1204 r.), Gościęcin (1221 r.), Kózki (1221 r.), Karchów (1223 r.), Grudynia Wielka (1223 r.), Ucieszków (1223 r.), Maciowakrze (1223 r.), Trawniki (1223 r.), Urbanowice (1223 r.), Naczęsławice (1223 r.), Przedborowice (1224 r.), Radoszowy (1228 r.). Grodzisko (1234 r.), a w późniejszym okresie także Ostrożnica (1281 r.). Wraz ze śmiercią młodszego z synów Kazimierza Władysława Opolskiego (ok. 1225-1281/2) księstwo opolsko-raciborskie uległo podziałowi. W jego wyniku powstało księstwo kozielsko-bytomskie, w składzie którego znalazły się Pawłowiczki i okoliczne tereny. Wkrótce władający księstwem Kazimierz II (ok. 1253-1312) złożył hołd lenny królowi Czech. Fakt ten spowodował, że po śmierci ostatniego z linii książąt kozielsko-bytomskich Bolesława (ok. 1332-1354/5), księstwo znalazło się w rękach Konrada I Oleśnickiego (ok. 1292-1366). Wiek XIV i pierwsza połowa wieku XV były okresem utrwalania się osadnictwa na obszarze gminy w jej dzisiejszych granicach. W 1303 r. lokowano Milice, w 1305 r. Dobieszów, w 1354 r. Grudynię Małą, w 1406 r. Jakubowice oraz w 1453 r. Pawłowiczki. Okres władania Ziemią Kozielską przez dynastię książąt oleśnicko-kozielskich objął blisko 180 lat, a jej kres jest związany z księciem opolskim Janem II Dobrym (ok. 1460-1532), który w latach 1509-1521 r. wykupił księstwo kozielsko-bytomskie. Z końcem rządów Jana wiąże się lokacja kolejnych wsi tj. Borzysławic (1531 r.) oraz Ligoty Wielkiej (1532 r.). Bezpotomna śmierć ostatniego opolskiego Piasta jakim był Jan II Dobry była wydarzeniem przełomowym. Na mocy układu praskiego z 1531 r. księstwo opolsko – raciborskie przeszło w ręce Jerzego Hohenzollerna-Ansbach (1484-1543). Pod władaniem monarchii austriackiej Pawłowiczki, jak i całe księstwo pozostawały aż do 1740 r. W tym czasie sieć osadnicza nie ulega zasadniczej zmianie, wskutek wydzielenia gruntów dla folwarku powstaje wieś Chrósty (1679 r.). Wynikiem tzw. Wojen Śląskich toczonych w latach 1740-1763 pomiędzy Austrią Habsburgów a Prusami Hohenzollernów, Śląsk przeszedł pod władanie Pruskie.

W wyniku reformy administracyjnej Pawłowiczki znalazły się w granicach Powiatu Koźle (*Landkreis Cosel*). Okres panowania Fryderyka Wielkiego (1712-1786) przyniósł ze sobą reformy, które wpłynęły zasadniczo na krajobraz kulturowy Śląska. Regulacje w zakresie budownictwa spowodowały odejście od drewna jako podstawowego budulca i upowszechnienie architektury murowanej. W ukształtowanych jeszcze w średniowieczu układach przestrzennych wsi powszechnie zaczęto budować zagrody w typie frankońskim. Były to regularne zagrody wznoszone na wąskich działkach. W ich froncie znajdowała się zabudowa mieszkalna, następnie gospodarcza i inwentarska, całość

domykała stodoła. Zabudowa w tym typie utrzymała się w zasadzie do początku XX w. i po dziś dzień kształtuje sylwetę wielu miejscowości. W dobie panowania Fryderyka pojawił się jeszcze jeden typ zabudowy związany z prowadzoną przez króla akcją kolonizacyjną, nazywaną od jego imienia fryderycjańską. Przyniosła ona ze sobą m. in. powstanie osady Gnadenfeld (1783 r.), który był rozbudowaną formą osiedla fryderycjańskiego typu rzemieślniczego. Osadę przy zasadniczym udziale Ernsta Juliusa von Seidlitza założyli Bracia Morawscy, ewangelicka wspólnota kościelna zwana od nazwy pierwszej osady jaką założyli w Łużycach Górnych hernnhutami.

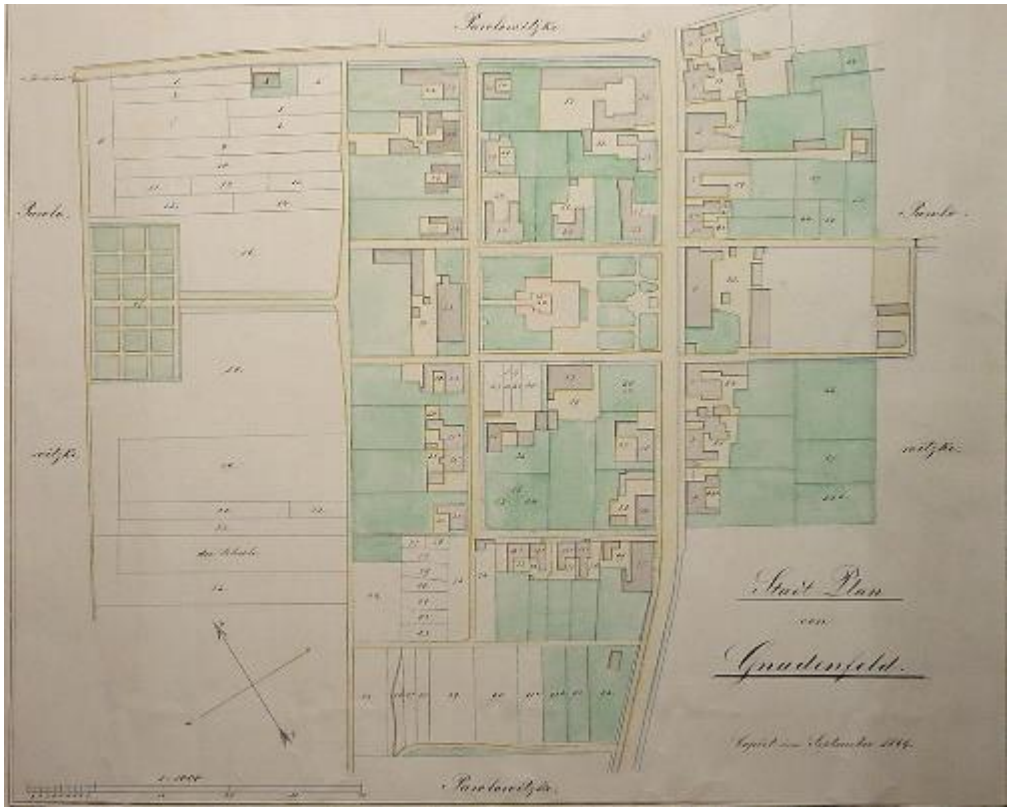

Rysunek 6 Plan osady Gnadenfeld (Pawłowiczek) z 1869 r. (źródło: www.unitaetsarchiv.de)

Wiek XIX pomimo burzliwego początku i przetaczających się przez obszar Śląska wojsk napoleońskich, był okresem spokoju i prężnego rozwoju. Osiągnięcia XVIII wiecznej rewolucji przemysłowej dotarły również na prowincję, we wsiach pojawiły się parowe tartaki czy młyny, upowszechniały się zakłady przetworu buraków, gorzelnie, mleczarnie itd. Znakomicie rozwinęły się Pawłowiczki, osada rzemieślnicza sukcesywnie budowana wg. planów Matthiasa Rietz'a. Rozmach budowalny i jakość architektury wznoszonej w osadzie hernnhuckiej, spowodowały, że miejscowość zyskała charakter małomiasteczkowy. Było to przyczynkiem także do przeistaczania się niegdyś rzemieślniczych warsztatów w zakłady. Za przykład może świadczyć warsztat garncarski Mitrascha, który w połowie XIX w. przekształcił się w fabrykę kafli piecowych. Istotnym dla rozwoju miejscowości było oddanie do użytkowania drogi łączącej Głubczyce z Koźlem, które nastąpiło w 1852 r. Swoją sylwetę całkowicie zmieniła wieś, gdzie wyparte całkowicie zostało budownictwo drewniane. Szczęśliwie ofiarami boomu demograficznego nie stały się świątynie zrębowe gminy, gdzie indziej

rozbierane i zastępowane większymi budowlami murowanym. Przeciwnie korzystając właśnie z takich okoliczności do Przewozu został przewieziony kościół zbędny już w Gierałtowicach. Wykorzystując bardzo dobre warunki glebowe i klimatyczne znakomicie rozwijało się rolnictwo, będące głównym zajęciem mieszkańców. Świadczyły o tym m. in. okazałe zagrody gospodarskie, a przede wszystkim liczne i dużych rozmiarów zespoły folwarczne.

Rysunek 7 Widok Gnadenfeld (Pawłowiczek) z 1823 r. (źródło: www.unitaetsarchiv.de)

W granicach państwa pruskiego, a od 1871 r. zjednoczonych Niemiec, Śląsk pozostawał do 1945. Działania wojenne, a przede wszystkim ofensywa styczniowa prowadzona przez wojska radzieckie, odcisnęły także piętno na miejscowościach położonych w granicach gminy Pawłowiczki. Według dostępnych danych po zakończeniu II wojny światowej spośród 552 gospodarstw rolnych uszkodzeniu uległo aż 71,2%, z czego 330 częściowo a 42 całkowicie. Zniszczenia 1945 r. i lat późniejszych bodaj największe piętno odcisnęły na Pawłowiczkach, w których do dnia dzisiejszego dotrwały tylko nieliczne budynki z których część została - najczęściej świadomie - pozbawiona cech stylowy i wartości zabytkowych. Za przykład może posłużyć dom wspomnianej już rodziny Mitrasch przy dzisiejszej ul. Wyzwolenia 84. Na fotografii z początku XX w. widzimy neoklasycystyczną, posiadającą bogatą dekorację architektoniczną i rozbudowane przedproże, kamienicę. Zdjęcie z lat 80-tych pokazuje nam budynek pozbawiony już większości dekoracji architektonicznej, z przebudowanym przedprożem. Nadal jednak mamy zachowane gzymsy międzykondygnacyjny i koronujący, balkon z kutą kratą gdzie otwór okienny ujęty jest kolumnami w porządku korynckim ponad którymi architraw, po obu stronach tego otworu tonda z głowami antycznych bohaterów. Chciałoby się, aby ówcześnie, nie powielając błędów lat uprzednich, dążyć do przywrócenia obiektowi świetności. Jednak stało się inaczej. Budynek został niedawno docieplony, całkowicie zasłaniając i najpewniej niszcząc ostatnie elementy dekoracji architektonicznej. Dziś budynek przypomina bardziej obiekty wznoszone dla pracowników przy PGR-ach, aniżeli bogato dekorowaną kamienicę.

Rysunek 8 Budynek rodziny Mitrasch na zdjęciu z początku XX w. (źródło: www.matzkirch.de) oraz na fotografii z lat 80-tych XX w. (źródło: Archiwum WUOZ w Opolu)

5.2.3. Zespoły pałacowo-parkowe z folwarkami

Wyróżnikiem krajobrazu kulturowego Gminy Pawłowiczki są wsie, w których znajduje się siedziba właściciela lub dzierżawcy majątku. Są to przede wszystkim obiekty pochodzące z XIX w., mamy jednakże także przykłady rezydencji XVIII w. Struktura przestrzenna folwarku feudalno-pańszczyźnianego, na który składała się siedziba właściciela tj. dwór lub pałac, a także kompleks zabudowań gospodarczych ukształtowała się w dobie baroku. Pałac lub dwór otoczony był zazwyczaj parkiem i ogrodami. Założenia pałacowo/dworsko-parkowo-folwarczne były zazwyczaj dominującym elementem kompozycji przestrzennej wsi, determinując w znacznym stopniu jej układ przestrzenny. Pewne wyobrażenie założenia barokowego daje nam zespół w Milicach. Liczniejsze są przykłady architektury epoki klasycyzmu jak np. pałac w Chróstach czy doby historyzmu jak neogotycki dwór Grudyni Wielkiej, neorenesansowy dwór w Karchowie czy eklektyczny pałac w Jakubowicach. W granicach gminy aż w 15 miejscowościach znajdują się zespoły pałacowo-parkowe lub dworsko-parkowe z folwarkami. Stanowi to niemal połowę tego typu rodzajów znajdujących się w granicach powiatu kędzierzyńsko-kozielskiego. Stopień zachowania i integralności zespołów jest zróżnicowany. Do naszych czasów nie dotrwały rezydencje w Dobrosławicach, Ligocie Wielkiej, Ostrożnicy i Pawłowiczkach. Inne jak dwory w Radoszowach i Pawłowiczkach czy pałac w Chróstach znajdują się w stanie ruiny, a dalsze wymagają natychmiastowych prac ratunkowych i zabezpieczających. Do takich obiektów zaliczyć należy pałace w Grudyni Małej i Trawnikach oraz dwory w Borzysławicach i Milicach. Daleko przekształcone są dwór w Karchowie i pałac w Urbanowicach. W dobry stanie są wyłącznie obiekty w Jakubowicach oraz w Grudyni Wielkiej. Zróżnicowany jest również stan zachowania parków i zabudowy folwarcznej.

Borzysławice, zespół dworsko-parkowo-folwarczny. Dwór został wzniesiony w latach 1779-1788 przez Wilhelma von Sass z wykorzystaniem zrębów poprzedniej budowli. Położony w otoczeniu parku krajobrazowego i zlokalizowanego na północ obszernego XIX w. folwarku. Murowany z cegły, otynkowany. Wzniesiony na planie prostokąta, dwukondygnacyjny, nakryty ceramicznym dachem czterospadowym z lukarnami. Na osi lukarna kryta daszkiem dwuspadowym. Elewacja frontowa 14-

osiowa z centralnym portyk filarowy z tympanonem zdobionym kartuszem herbowym. Wzniesiony w stylu klasycystycznym, rozbudowany w 1840 r. i 1885 r. z częściowym zatarciem cech stylowych.. Obecnie dwór znajduje się w stanie złym, jest niezabezpieczony zarówno przed osobami postronnymi jak i przed niszczącymi czynnikami atmosferycznymi, w części północnej uległ częściowemu zawaleniu. Park jest zaniedbany i zarośnięty samosiewami, nieczytelny jest kompozycja. Zabudowania folwarczne skupione wokół prostokątnego dziedzińca są w części wykorzystywane. Te użytkowane są w stanie dostatecznym, pozostałe są opuszczone popadają w ruinę lub w najlepszym wypadku ulegają powolnej degradacji.

Obiektem związanym z zespołem jest zlokalizowane na południowy zachód od niego mauzoleum grobowe wzniesione w 1790 r. w stylu klasycystycznym dla Aleksandra von Sass. Jest to obiekt założony na planie centralnym z narożnymi ryzalitami i kopułą zwieńczoną spiczastym obeliskiem. Półkoliste wejście ujmuje portyk kolumnowy. Obiekt jeszcze przed 1945 r. był w zły stanie zachowania, dziś pozostawiony siłom przyrody podlega postępującej degradacji.

Chrósty, zespół pałacowo-parkowo-folwarczny. W XVIII wieku majątek znajdował się w posiadaniu rodziny von Lichnowskich, która wybudowała w Chróstach pierwszą znaną rezydencję. W pocz. XIX w. majątek należał do rodu von Garnier. Obecny pałac według jednych źródeł został wzniesiony przez von Garnierów, być może z wykorzystaniem murów wcześniejszej budowli. Inne wskazują na kolejnego z właścicieli Johanna Schoena jako na budowniczego rezydencji. Obecny pałac wzniesiono w 1813 lub 1817 r. w stylu klasycystycznym. Na przestrzeni XIX wieku budynek wielokrotnie przebudowano. W 1945 r. pałac został rozszabrowany i spalony, odtąd znajduje się w ruinie. Budynek murowany z cegły, otynkowany ze skromną dekoracją architektoniczną. Wzniesiony na planie prostokąta, podpiwniczony, dwukondygnacyjny, nakryty był dachem płaskim z belwederem pośrodku. Elewacja frontowa 7-osiowa, z trójosiowym portykiem kolumnowym z tarasem. Otwory okienne prostokątne, na piętrze z profilowanymi obramieniami i gzymsami. Wejście wraz z flankującymi je otworami okiennymi zamknięte łukiem koszowym. Zespół jako całość jest silnie zdegradowany. Obecnie pałac znajduje się w daleko posuniętej ruinie i wymaga bezzwłocznych prac ratowniczych. Zabudowania

folwarczne w części są wykorzystywane, ich stan zachowania i przekształceń jest różny. Park silnie zdegradowany, zabudowany obiektami gospodarczymi.

Dobrosławice, zespół dworsko-parkowo-folwarczny. Dwór został wzniesiony w 1837 r. w stylu klasycystycznym. W tym czasie właścicielem majątku pozostawał najpewniej niejaki Wiese, który wszedł w posiadanie jego po księciu von Hessen-Kasel. Dwór położony był na niewielkim wzniesieniu, po południowej stronie wsi, w otoczeniu niewielkiego parku i obszernego folwarku. Założenie stanowiło

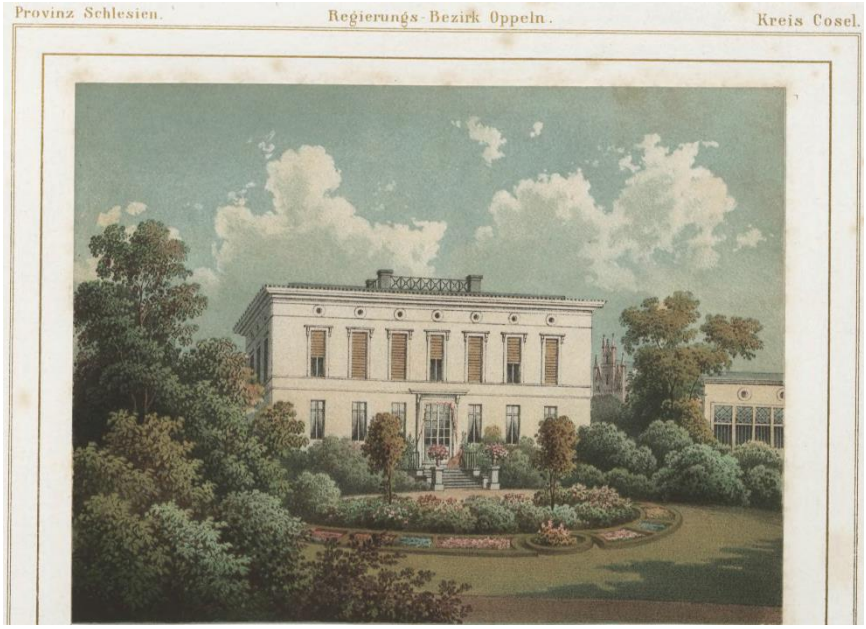

Rysunek 9 Pałac w Chróstach na litografii Ferdinanda Pazelta z poł. XIX w. z tek Alexandra Dunckera (źródło: www.scb.org.pl)

najistotniejszy element kompozycyjny w układzie wsi. Po 1945 r. obiekt pozostawał w zarządzie Państwowych Gospodarstw Rolnych, pod egida którego był eksploatowany do lat 80-tych, kiedy to ze względu na zły stan zachowania podjęto decyzję o jego rozbiórce. Zabudowania folwarczne w większości zostały wzniesione w II poł. XIX w., w końcówce tego stulecia założono park, którego kompozycję oparto na osi głównej dworu. Z początku XX w. pochodzi obora, w tym samym czasie wykonano nowe ogrodzenie folwarku, a także wykonano nasadzenia alei kasztanowców. Obecnie po dworze nie pozostały nawet relikty, układ kompozycyjny parku jest silnie zatarty, większość zabudowań folwarku jest wykorzystywanych i utrzymanych w stanie dobrym, wszak z licznymi wtórnymi przekształceniami.

Grudynia Mała, zespół pałacowo-parkowo-folwarczny. Założenie zlokalizowane jest w centralnej części wsi. Pałac został wzniesiony najprawdopodobniej w 1859 r. W tym czasie właścicielem majątku pozostawał Franciszek Schmidt. Usytuowaną na wyniesieniu terenu rezydencję otoczono od wschodu i północy parkiem krajobrazowym, od południa rozległą polaną, a od zachodu zabudową folwarczną. Pałac wzniesiono w stylu późnoklasycystycznym z dekoracją architektoniczną w stylu eklektycznym, z elementami neobarokowymi. Murowany z cegły, otynkowany, na planie prostokąta. Podpiwniczony, dwukondygnacyjny, nakryty ceramicznym dachem mansardowym. Fasada 7-osiowa z centralnie umiejscowionym wydatnym ryzalitem w formie portyku w wielkim porządku (półkolumny jońskie

dźwigają architraw zwieńczony trójkątnym frontonem). Otwory okienne prostokątne, stolarka z podziałem krzyżowym. Obiekt zachował relikty pierwotnego wyposażenia, a także elementy historycznego wystroju i stolarki. Stan zachowania obiektu ulega szybkiemu pogorszeniu, zarwaniu uległa część dachu. Budynek wymaga niezwłocznych prac zabezpieczających. Park krajobrazowy o zatartej kompozycji, zarośnięty samosiewami. Pochodzące z II poł XIX w. zabudowania folwarczne popadają w ruinę.

Grudynia Wielka, zespół dworsko-parkowo-folwarczny. Ród von Reibnitz wszedł w posiadanie majątku po 1852 r. W latach 1850-9 ich staraniem na stoku wzgórza w centrum wsi wzniesiony został pałac. Rezydencja w stylu nawiązującym do angielskiego neogotyku, otoczona jest rozległym parkiem naturalistycznym oraz położonym po południowo-wschodniej stronie folwarkiem. Murowany z cegły, otynkowany. O rozczłonkowanej bryle, złożonej z dwóch części wzniesionych na planie prostokąta, jednej jedno i drugiej dwukondygnacyjnej, nakryty wielospadowymi dachami o małym kącie nachylenia. Na styku części niższej i wyższej czworoboczna trójkondygnacyjna wieża zwieńczona krenelażem ze sterczynami w narożach. Od południa oszklona weranda. Dekoracja elewacji ogranicza się do podziałów gzymsami i obramień okiennych. Pałac został poddany pracom adaptacyjnym i remontowym, jego stan zachowania jest dobry. Kompozycja parku czytelna, choć zaciera się z uwagi na porastanie samosiewów i brak bieżących prac. Zabudowania folwarczne w różnym stanie zachowania, część (np. spichlerz) uległa rozbiórce.

Jakubowice, zespół pałacowo-parkowo-folwarczny. Pałac wzniesiony w 1879 r. przez właścicieli majątku von Szczutowskich, być może z wykorzystaniem murów wcześniejszej XVIII w. budowli, na niewielkim wyniesieniu na południowy zachód od wsi. Rezydencja w stylu eklektycznym z przewaga form neoklasycystycznych. W otoczeniu pałacu XIX w. krajobrazowy park. Murowany z cegły, otynkowany. Podpiwniczony, dwukondygnacyjny, nakryty wysokim dachem czterospadowym z lukarnami. Bryłę pałacu akcentują od frontu dwie wieże w narożach oraz umieszczony pośrodku fasady wgłębny portyk arkadowy. Obiekt jest użytkowany, spośród architektury rezydencjonalnej położonej w granicach gminy znajduje się w najlepszym stanie zachowania. Podobnie jak park, który posiada czytelną kompozycję i jest starannie pielęgnowany.

Karchów, zespół dworsko-folwarczny. Dwór zbudowany został przez hrabiego Haugwitza na przełomie XVIII i XIX w. w stylu neorenesansowym. Kolejnym właścicielem majątku był baron Karol von Luttwitz, a ok. 1864 r. wszedł we władanie rodziny von Deloch. Murowany z cegły, otynkowany, pierwotnie z bogata dekoracją architektoniczną. Dwukondygnacyjny, kryty dachem czterospadowym z narożną wieżą krytą niskim dachem namiotowym. IV kondygnacja wieży przepruta arkadowymi otworami. Budynek częściowo użytkowany, w ostatnich latach poddany zapewne samowolnym przebudowom w wyniku których niemal całkowicie zniszczona została dekoracja architektoniczna, a w elewacjach przekształceniu uległy otwory okienne. W otoczeniu dworu znajdują się zabudowania folwarczne z 1 poł. XIX w. tj. czterokondygnacyjny spichlerz, kryty dachem namiotowym oraz obora, której dach uległ zarwaniu.

Ligota Wielka, zespół dworsko-folwarczny. Rezydencja we wsi istniała już w XVIII w., jednak znany z litografii Dunckera obiekt powstał w połowie XIX w. z inicjatywy Heinrich Johann Louis von Gräve. Budynek został zniszczony po 1945 r. i obecnie nie ma po nim już śladu. Wraz z dworem wzniesiono zabudowania folwarczne. Wokół prostokątnego dziedzińca folwarcznego wznoszą się znacznych rozmiarów zabudowania w których skład wchodzą spichlerz o cechach klasycystycznych rozbudowany w 1 ćw. XX w., oficyna ze stajniami zbudowana w 1842 r., obory i stanie. W granicach folwarku znajduje się również rządcówka zbudowana ok. 1880 r. stylu eklektycznym nawiązującym do włoskich willi neorenesansowych. Dominantę architektoniczną budynku stanowi czworoboczna wieża z triadą zamkniętych półkoliście okien i blend, zwieńczona fryzem z motywem pseudokrenelaża. Stan zachowania zabudowań jest zróżnicowany.

Rysunek 10 Dwór z Ligocie Wielkiej na litografii Ferdinanda Pazelta z poł. XIX w. z teki Alexandra Dunckera (źródło: www.scb.org.pl)

Maciowakrze, zespół dworsko-folwarczny**.** Pierwsze informacje o istnieniu dworu w Maciowakrzu są stosunkowo późne i sięgają połowy XIX w. Wówczas to rodzina Machat wzniosła klasycystyczny dwór, nieco na północny wschód od kościoła. Murowany z cegły, otynkowany. Wzniesiony na planie prostokąta, podpiwniczony, parterowy, nakryty dachem naczółkowymi z lukarnami. Fasad 7-osiowa z centralnym 3-osiowym ryzalitem w którym wejście główne. Elewacje bez detalu architektonicznego, który zapewne wtórnie usunięto, zachował się jedynie wydatny gzyms koronujący. Obiekt znajduje się w stanie złym i jeżeli nie zostaną w trybie pilnym podjęte prace zabezpieczające ulegnie całkowitej destrukcji.

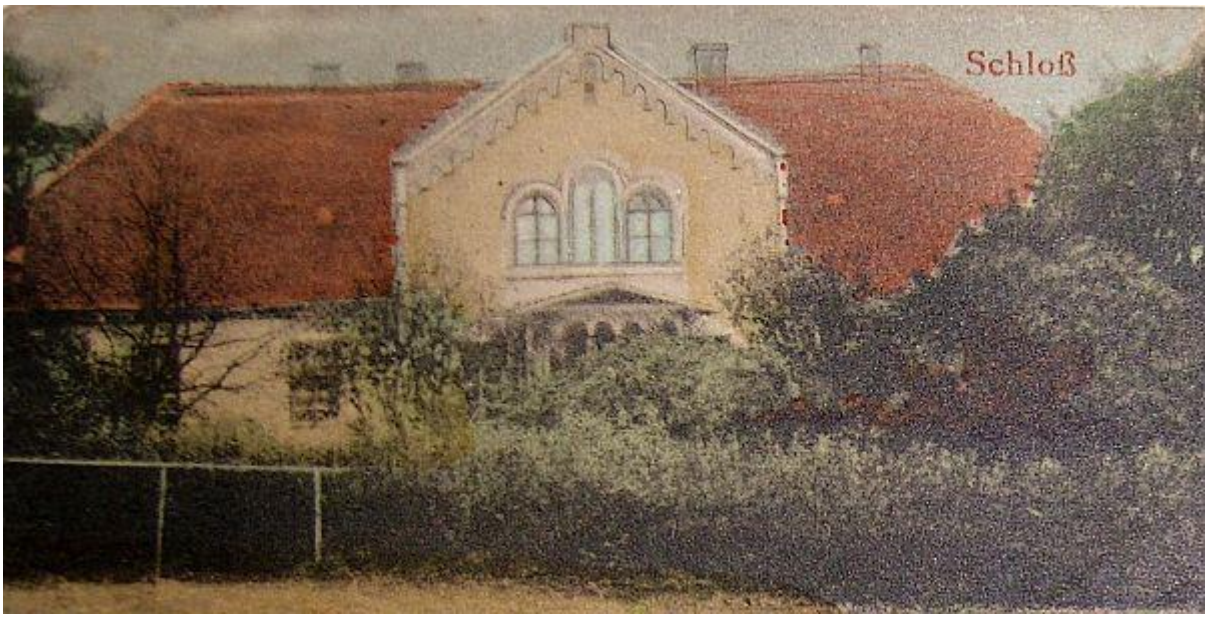

Rysunek 11 Dwór w Maciowakrzu (źródło: www.matzkirch.de)

Milice, zespół dworsko-parkowo-folwarczny. Dwór w Milicach jest najstarszym obiektem rezydencjonalnym w granicach Gminy Pawłowiczki. Wzniesiony został w I poł XVIII w. w stylu barokowym być może jeszcze przez ród von Larischów do którego majątek należał do 1711 r., a co bardziej prawdopodobne przez nowego właściciela dóbr Jana Jerzego von Holly. W kolejnych latach kilkukrotnie zmieniał właścicieli. Po 1945 r. w rękach PGR, w 1958 r. gruntownie przebudowany. Murowany z cegły, otynkowany, pozbawiony dekoracji architektonicznej. Wzniesiony na rzucie prostokąta, podpiwniczony z piwnicami sklepionymi kolebkowo i kolebkowo z lunetami, dwukondygnacyjny z sienią przesklepioną sklepieniem kolebkowo-krzyżowym, pierwotnie nakryty dachem mansardowym a obecnie dachem siodłowym. Fasada 7-osiowa z centralnie umieszczonym wejściem, ujętym portalem dziś praktycznie nieistniejącym. Przed fasadą dworu strefa podjazdu oddzielona ogrodzeniem i wniesiona względem dziedzińca folwarcznego. Na północ od dworu niewielki park naturalistyczny, z XVIII wieczną kapliczką św. Jana Nepomucena w narożniku. Dwór znajduje się w stanie złym i wymaga podjęcia pilnych prac zorientowanych na zastopowanie procesów niszczących. Park został w ostatnich latach oczyszczony i posiada czytelną kompozycję. Zabudowania folwarczne są w części wykorzystywane, generalnie znajdują się w złym stanie zachowania.

Ostrożnica, zespół dworsko-parkowo-folwarczny. Majątek we wsi powstał już zapewne w XVII w., jednak o rezydencji z tego okresu brak jest jakichkolwiek informacji. W XIX w. w północno wschodniej części wsi funkcjonował potężny folwark na wschodnim skraju którego znajdował się dwór toczony parkiem. Obiekt który znany jest nam z fotografii wzniesiony został w stylu eklektycznym w latach 1907-8 jako rezydencja dzierżawcy majątku. Uległ zniszczeniu w okresie powojenny i obecnie brak jest po nim śladów. Niewiele zachowało się z zabudowań folwarcznych, do dziś istnieją spichlerz wraz z flankującymi go zabudowaniami oraz kuźnia. Park przy dworski zarósł i zdziczał, kompozycja jest nieczytelna.

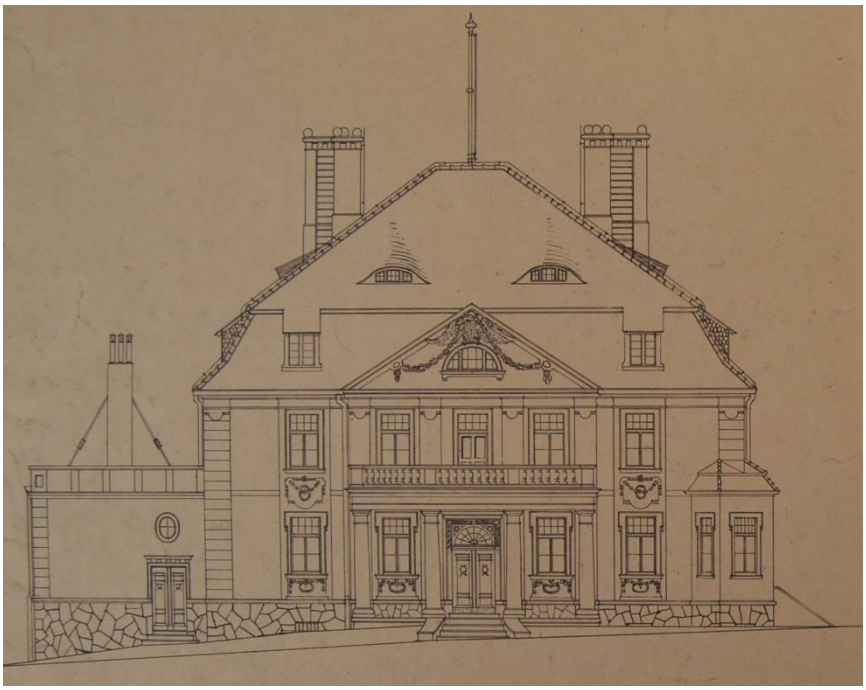

Rysunek 12 Dwór z Ostrożnicy na projekcie z 1907 r. (źródło: Archiwum Państwowe w Opolu)

Pawłowiczki-Rzeczyce, zespół dworsko-folwarczny. Położony w północnej części wsi, na niewielkim wyniesieniu. Przed 1909 r. należał do hrabiów von Puckler, następnie do Johannesa Jonietza. Budynek dworu został wzniesiony najpewniej w ostatniej ćwierci XIX w. lub też dopiero po przejęciu majątku przez Jonietza. Wcześniej wzmiankowany był wyłącznie folwark. Murowany, otynkowany. W części zachodniej przebudowany z całkowitym zatarciem cech zabytkowych, z przeznaczeniem na wielorodzinny dom mieszkalny. Część wschodnia w stanie ruiny. Założony na planie prostokąta z wieżą w narożniku południowo zachodnim (wtórnie obniżoną). Elewacja frontowa wieloosiowa. W osi środkowej ryzalit w którym wejście do klatki schodowej, zwieńczony w połaci dachu szczytem o wykroju wolutowym. Zabudowania folwarczne zostały niemal całkowicie rozebrane.

Radoszowy, zespół dworsko-folwarczny. Istnienie dworu i folwarku poświadczone jest w 1741 r. Majątek w tym czasie należał do rodziny von Eichendorff, która wyzbyła się go w połowie XIX w. na rzecz rodziny Schön. Budynek uległ zniszczeniu w 1945 r. Zespół znajduje się na niewielkim wyniesieniu w centralnej części wsi, dwór położony jest w jego północnej części. Obiekt murowany z cegły, otynkowany. Wzniesiony na planie prostokąta, parterowy, nakryty dachem łamanym z lukarnami i powiekami. Obecnie znajduje się w stanie daleko posuniętej ruiny. Zabudowania folwarczne wzniesione w XIX w. wokół prostokątnego dziedzińca. Użytkowane, w większości z stanie miernym.

Trawniki, zespół pałacowo-parkowo-folwarczny. Pałac w Trawnikach wzniesiono w 1859 r. w miejscu wcześniejszej siedziby w zachodniej części wsi. Kilkukrotnie przebudowywany, ostatni raz w 1912 r. w znanej nam szacie neobarokowej. Murowany z cegły, otynkowany, wzniesiony na planie prostokąta. Dwukondygnacyjny, podpiwniczony, nakryty ceramicznym dachem mansardowym z lukarnami i facjatami. Fasada 11-osiowa, na osi portyk kolumnowy, w narożniku południowo wschodnim

ośmioboczna weranda. Pałac nieużytkowany, w stanie miernym, wymaga pilnych prac zabezpieczających. Park z czytelną kompozycją, zaniedbany. Zabudowa folwarczna w większości w stanie ruiny.

Urbanowice, zespół pałacowo-parkowo-folwarczny. Być może rezydencje wzniesiono w majątku tuż po kasacji zakonu cystersów w Rudach, która nastąpiła w 1810 r., jednak bardziej prawdopodobne jest to, że wybudowano ja dopiero w III ćw. XIX w. w stylu neogotyckim. Na przestrzeni II poł. XIX i I poł XX w. majątek wielokrotnie zmieniał właścicieli. Po 1945 r. znalazł się w zarządzie Państwowych Gospodarstw Rolnych, wówczas o został gruntownie przebudowany z całkowitym zatarciem cech stylowych. Obiekt usytuowany w centrum folwarku w otoczeniu zdegradowanego parku, elewacją południową skierowany w stronę podwórza gospodarczego, północną w kierunku rozległej polany ze starodrzewem na obrzeżach. Murowany z cegły, otynkowany, pierwotnie z bogatą dekoracją architektoniczną. Założony na palnie litery „L". Bryła zróżnicowana wysokością poszczególnych części. Obecnie korpus główny kryty jest dachem płaskim, skrzydło południowe zwieńczone szczytem schodkowym z wysokim dachem dwuspadowym krytym blachodachówką. Na północ od pałacu zachowany jest starodrzew.

Tabela 1 Spis pałaców i dworów w granicach Gminy Pawłowiczki

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Forma ochrony Rejestr Zabytków/GEZ	Stan zachowania
1	Borzysławice	dwór	1779-88, 1840, 1885	Rejestr zabytków	zły
2	Chrósty	pałac	1813	GEZ*	ruina
3	Dobrosławice	dwór	1837	-	nie istnieje
4	Grudynia Mała	pałac	1859	GEZ*	zły
5	Grudynia Wielka	dwór	1858-9	GEZ*	dobry
6	Jakubowice	pałac	1879	rejestr zabytków	dobry
7	Karchów	dwór	XVIII/XIX w.	GEZ**	zły*
8	Ligota Wielka	dwór	poł. XIX w.	GEZ***	nie istnieje
9	Maciowakrze	dwór	poł XIX w.	GEZ	zły
10	Milice	dwór	I poł XVIII w.	rejestr zabytków	zły
11	Ostrożnica	dwór	1907-8	-	nie istnieje
12	Pawłowiczki	dwór	IV ćw. XIX w.	GEZ	ruina
13	Pawłowiczki	dwór przy ul. Ogrodowej	XVIII/XIX w.	-	nie istnieje
14	Radoszowy	dwór	1741	GEZ	ruina
15	Trawniki	pałac	1859, 1912	rejestr zabytków	zły
16	Urbanowice	pałac	pocz. XIX w., III ćw. XIX w.	GEZ	zły

* Obiekty na terenie parków wpisanych do rejestru zabytków

** Obiekt jest niszczony poprzez nieprawidłowo realizowane roboty budowlane. Wymieniony jest w treści wpisu do rejestru zbytków jak „zamek", zatem zgodnie z wykładnią MKDNiS winien być traktowany jak wpisany do rejestru zabytków.

***Obiekt ujęty w GEZ to budynek z lat 20-tych XX w. i nie ma nic wspólnego z XIX w. dworem.

Tabela 2 Spis parków w granicach Gminy Pawłowiczki

Parki w granicach Gminy Pawłowiczki					
Lp.	**Miejscowość**	**Charakter**	**Datowanie**	**Forma ochrony Rejestr Zabytków/GEZ**	**Stan zachowania**
1	Borzysławice	krajobrazowy	1840-1900	rejestr zabytków	zaniedbany
2	Chrósty		1817, poł. XIX w.	rejestr zabytków	zdegradowany
3	Dobrosławice	krajobrazowy	XIX w.	GEZ	zaniedbany
4	Grudynia Mała	krajobrazowy	XIX i XX w.	rejestr zabytków	zdegradowany
5	Grudynia Wielka	naturalistyczny	ok. 1870, 1905-15	rejestr zabytków	zaniedbany
6	Jakubowice	krajobrazowy	XIX w.	rejestr zabytków	zadbany
7	Karchów	krajobrazowy	?	rejestr zabytków	całkowicie zdegradowany
8	Ligota Wielka	krajobrazowy	?	rejestr zabytków	zdegradowany
9	Milice	naturalistyczny	l. 60 XIX w.	rejestr zabytków	zaniedbany
10	Pawłowiczki	pocmentarny	II poł XIX w.	GEZ	zaniedbany
11	Radoszowy	krajobrazowy	?	GEZ	zaniedbany
12	Trawniki	naturalistyczny	XIX/XX w.	Rejestr zabytków	zaniedbany

Na wstępie podkreślono, że zespoły pałacowo/dworsko-parkowe z folwarkami są wyróżnikiem krajobrazu kulturowego Gminy Pawłowiczki. Powyższe zestawienie rezydencji oraz parków, jasno wskazuje, że ten niezaprzeczalny walor regionu już wkrótce może przestać istnieć. Zaledwie dwa obiekty spośród 13 istniejących rezydencji znajduje się w dobrym stanie zachowania, reszta jest w ruinie lub na najlepszej drodze do takiego stanu. Wyjątek stanowi dwór w Karchowie, któremu co prawda nie zagrażają siły natury, ale jest systematycznie ogołacany z dawnej świetności przez właściciela. Podobnie rzecz się ma z parkami, spośród których wyłącznie ten w Jakubowicach jest poddawany bieżącym pracom pielęgnacyjnym. Do obiektów które w wąskim zakresie były w ostatnich latach poddawane pracom pielęgnacyjnym można zaliczyć również park w Milicach oraz część parku w Grudyni Wielkiej. Całkowicie zdegradowany jest park w Chróstach, nie istnieją w zasadzie parki w Ligocie Wielkiej i Karchowie. W podobnej kondycji wydają się być zabudowania folwarczne. Do tych wykorzystywanych i w związku z tym poddawanych bieżącym remontom, można zaliczyć zabudowania folwarków w Borzysławicach (w części), Chróstach, Dobrosławicach, Ligocie Wielkie czy Radoszowach. W pozostałych miejscowościach zabudowania folwarczne są w większości opustoszałe

i systematycznie niszczeją. Przykładem skrajnym są Trawniki, gdzie zachowane zabudowania folwarczne są w całości w stanie ruiny.

5.2.4. Architektura sakralna

W granicach Gminy Pawłowiczki brak jest świątyń o proweniencji romańskiej czy gotyckiej. Co prawda pierwsze wzmianki o istnieniu kościołów w Maciowakrzu i Pawłowiczkach pochodzą z XIII w., jednak te najpewniej drewniane świątynie nie dotrwały do naszych czasów. Nie zachowały się także wzmiankowane w źródłach XIV wiecznych kościoły w Gościęcinie, Grudyni Wielkiej, Milicach i Ucieszkowie, jak również XV wieczne obiekty z Naczęsławic i Radoszowach. Najstarszym zachowanym kościołem w gminie, a jednocześnie najstarszym drewnianym kościołem w powiecie, jest wzniesiony w 1559 r. w konstrukcji zrębowej kościół w Przewozie. Świątynia ta pierwotnie znajdowała się w Gierałtowicach, skąd w 1937 r. została relokowana do Przewozu. Nieco tylko młodszy jest renesansowy kościół w Milicach, wzniesiony w konstrukcji mieszanej. Szerzej reprezentowana jest architektura sakralna baroku. Pierwszymi świątyniami wybudowanymi w tym stylu są XVII w. kościoły w Gościęcinie. Dojrzały barok reprezentuje świątynia w Naczęsławicach, u schyłku epoki wzniesiono z kolei kościoły w Maciowakrzu i Pawłowiczkach. Jedyną świątynią doby klasycyzmu jest obiekt wybudowany w początku XIX w. w Ucieszkowie. Przegląd zabytkowych kościołów Gminy Pawłowiczki uzupełniają świątynie neogotyckie z końca XIX w. pobudowane w Trawnikach, Grudyni Wielkiej i Ostrożnicy.

Przewóz, kościół pw. św. Judy Tadeusza. Zbudowany w 1559 r. w Gierałtowicach, gdzie pozostawał do 1937 r. Wówczas to w związku z budową nowego kościoła, staraniem mieszkańców i urzędu konserwatorskiego prowincji został rozebrany i przewieziony do Przewozu. Wzniesiony w konstrukcji zrębowej, oszalowany, na wtórnej podmurówce, jako budowla jednonawowa. Wieża w dolnej części murowana i otynkowana, w górnej w konstrukcji słupowej. Prezbiterium zwrócone w kierunku południowym. Plan kościoła składa się z prostokątnej nawy oraz nieco węższego zamkniętego trójbocznie prezbiterium z zakrystią dobudowaną na osi od strony południowej. Od strony północnej do nawy przylega trójkondygnacyjna wieża wzniesiona na rzucie kwadratu, nakryta dachem namiotowym. Ponad nawą dach siodłowy, płynnie połączony z trójbocznie zamkniętym dachem siodłowym prezbiterium, które jest niższe od nawy. W dachu nawy w części południowej wieżyczka na sygnaturkę zwieńczona baniastym hełmem z latarnią. Niska zakrystia kryta dachem siodłowym. Dachy pobite gontami. Otwory drzwiowe i okienne prostokątne. Wyposażenie oraz wykończenie wnętrza z 1937 r. i współczesne. Kościół w stanie dobrym. Obecnie trwają prace we wnętrzu świątyni. W otoczeniu kościoła drzewostan i stylowe ogrodzenie zbudowane już w czasach współczesnych

Milice, kościół pw. św. Marcina. Ufundowany przez Georga von Larischa w 1573 r. w stylu renesansowym. Przekształcony w latach 1818-21 z zatarciem cech stylowych. Obiekt w konstrukcji mieszanej, korpus nawowy murowany z kamienia i cegły, nawa opięta szkarpami, z więżą w górnej partii w konstrukcji słupowej. Całość otynkowana, wieża w części górnej oszalowana. Orientowany,

jednonawowy, nawa na rzucie prostokąta, prezbiterium zamknięte półkoliście z zakrystią od strony północnej. Od zachodu czworoboczna dwukondygnacyjna wieża, zwieńczona dachem namiotowym wielopołaciowym pobitym gontem. Wnętrze jednonawowe, kryte stropem płaskim, prezbiterium nakryte sklepieniem kolebkowym z lunetami z dekoracją sztukatorską. Ponad nawą dach dwuspadowy, nad prezbiterium wielopołaciowy, przechodzący ponad zakrystię. Dachy kryte blachą układana na rąbek. Kościół wymaga podjęcia prac konserwatorskich i restauratorskich.

Gościęcin, kościół pw. św. Brykcjusza. Zbudowany w 1661 r. z fundacji Marty i Marcina Wolffa w sąsiedztwie słynącego z cudów źródła, gruntownie odnowiony w 1880 r. W otoczeniu ogrodzonego cmentarza w obrębie którego starodrzew. Jest to świątynia w konstrukcji zrębowej na niewielkiej podmurówce. Orientowana, wzniesiona na planie krzyża łacińskiego o trójbocznie zamkniętych ramionach. Ramię zachodnie, w którym znajduje się kruchta wejściowa, jest nieco dłuższe od pozostałych. W północnym ramieniu transeptu mieści się zakrystia z niewielką kruchtą. Świątynia nakryta jest dachami dwuspadowymi pobitymi gontem, kalenica nad nawą i prezbiterium jest nieco wyższa niż nad ramionami transeptu. Gontem pobite także ściany zrębowe. Na przecięciu nawy z transeptem znajduje się zwieńczona baniastym hełmem wieżyczka z sygnaturką. Wnętrza nakryte są pozornymi sklepieniami kolebkowymi. Od zachodu znajduje się chór muzyczny z ramionami przechodzącymi na boczne ściany nawy. Pomiędzy prezbiterium a transeptem znajduje się snycersko dekorowana belka tęczowa z umieszczonym na niej barokowym krucyfiksem. Wyposażenie kościoła jest jednolite i pochodzi głównie z czasów jego budowy. Ściany świątyni oraz empora dekorowane są malowanymi ornamentami i detalem snycerskim. Kościół wymaga podjęcia zakrojonych na szeroką skalę prac konserwatorskich, przede wszystkim zorientowanych na wyeliminowaniu źródeł zawilgocenia oraz konserwacje wyposażenia.

Rysunek 13 Wnętrze kościoła pw. św. Brykcjusza w Gościęcinie na fotografii z lat 20-tych XX w. (źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe)

Gościęcin, kościół pw. Wniebowzięcia NMP. W literaturze dominuje pogląd, że świątynia jako wczesnobarokowa wzniesiona została w poł. XVII w. Są jednakże również informacje wskazujące na budowę murowanej świątyni już w XVI w. Kościół wybudowany został na niewielkim wyniesieniu terenu, pośrodku wsi. Pomiędzy 1679 a 1687 r. zbudowano lub podwyższono wieżę, najpewniej już w wieku XVII w. powstało również murowane z kamienia i oszkarpowane ogrodzenie. Uszkodzony w trakcie działań wojennych. Orientowany, murowany z cegły, otynkowany. Jednoprzestrzenny w systemie filarowo-emporowym. Nawa trójprzęsłowa z chórem muzycznym, nakryta sklepieniami kolebkowo-krzyżowymi. Prezbiterium zamknięte trójbocznie z prostokątną zakrystią od wschodu i dwiema kaplicami po bokach, ponad kaplicami empory w emporach sufity z kolistymi stiukowymi plafonami. Nawa i prezbiterium nakryte dachem trójspadowym, podobnie jak ramiona transeptu. Od zachodu wieża na rzucie kwadratu, trójkondygnacyjna, z dachem wieżowym w formie graniastosłupa, z przybudówkami po bokach. We wnętrzu znakomitej jakości wyposażenie barokowe i rokokowe. Świątynia znajduje się w dobry stanie, w ostatnich latach przeprowadzono szereg prac związany z wymianą dachu, wzmocnieniem murów, założono nowe tynki, obecnie trwają prac przygotowawcze we wnętrzu.

Naczęsławice, kościół pw. św. Stanisława. Zbudowany w 1724 r. staraniem klasztoru franciszkanów w Głogówku, prezentuje w pełni wykształcone cechy baroku. W otoczeniu znajduje się cmentarz

ogrodzony oszkarpowanym murem. Murowany z cegły, otynkowany. Orientowany, salowy, o zwartej bryle. Pięcioprzęsłowy, z półkoliście zamkniętym prezbiterium. Czworoboczna wieża od zachodu, wtopiona w korpus, zwieńczona hełmem baniastym i latarnią. Fasada o płynnej linii z narożnikami zaokrąglonymi i wklęsłymi, półszczytami ze spływami i bogatą artykulacja pilastrami i wyładowanymi gzymsami. Korpus nakryty ceramicznym dachem siodłowym. We wnętrzach sklepienia kolebkowe z lunetami, kolebkowo-krzyżowe i żaglaste.

Radoszowy, kościół pw. św. Jadwigi. Wzniesiony w 1730 r. na miejscu poprzedniego, gotyckiego. W 1929 r. został powiększony przez wbudowanie poprzecznie w nawę barokowego kościoła obecnego korpusu. Z uwagi znaczny stopień zniszczenia, substancja została w dużej części wymieniona. Z gotyckiej świątyni zachował się dzwon z 1507 r. Wzniesiony w konstrukcji zrębowej, na zewnątrz oszalowany deskami. Dawne prezbiterium zamknięte trójbocznie, od zachodu kwadratowa wieża z dachem czterospadowym zwieńczonym szpicem. Ponad nawą dach siodłowy, nieco niższe prezbiterium zwieńczone dachem dwuspadowym zamkniętym trójbocznie. Obecny korpus nakryty dachem dwusadowym od strony południowej w kalenicy równy korpusowi barokowemu. Obecne

Rysunek 14 Kościół w Radoszowach na fotografii z lat 1918-1944
(źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe)

prezbiterium od północy niższe od korpusu barokowego, zamknięte prosto. Dachy pobite gontem. Wewnątrz zachowane pozorne sklepienia kolebkowe oraz cenne wyposażenie m.in. ołtarze stylu regencyjnym i rokokowym oraz barokowa amboną. W ostatnich latach w obiekcie były prowadzone prace związane z wymianą poszycia dachowego, przywrócono deskowe szalowanie ścian w miejsce płyt azbestowych.

Maciowakrze, kościół pw. św. Floriana. Zbudowany w latach 1772-1773 wg. planów Michała Clementa z Krnova. W tym czasie powstały również iluzjonistyczne polichromie autorstwa Franciszka Sebastiniego. Świątynia usytuowana jest w centrum wsi na wyniesieniu terenu i stanowi dominantę przestrzenną. W otoczeniu kościoła znajduje się cmentarz. Murowany z cegły, otynkowany, z dekoracją ramową. Wzniesiony na planie prostokąta z nieco węższym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium, do którego od południa i północy dostawione są przybudówki. Kolejna przybudówka znajduje się od północy w drugim przęśle nawy. Od zachodu kruchta z dwiema przybudówkami objętymi bryłą korpusu. Fasada zachodnia trójosiowa z nieznacznie wysuniętą częścią środkową, w której zamknięty łukiem pełnym otwór wejściowy. W górnej partii oś środkowa przechodzi w czworoboczną wieżę dekorowaną pilastrami i zwieńczoną hełmem o wklęsłych połaciach oraz baniastą latarnią, zaś osie boczne zwieńczone są spływami wolutowymi. Korpus kościoła nakryty jest dachami siodłowymi, a dobudówki dachami wielopołaciowymi. Wnętrze kościoła artykułowane jest rozbudowanymi, przyściennymi pilastrami. Nawa kościoła nakryta jest sklepieniem kolebkowym z lunetami, natomiast w kaplicy i kruchcie są sklepienia żaglaste. W prezbiterium znajduje się ołtarz z iluzjonistyczną architekturą, bramkami i pełnoplastycznymi rzeźbami, a w kopule powyżej ołtarza polichromie. Dekoracje malarskie znajdują się również, wokół umieszczonych przy łuku tęczowym, ołtarzy bocznych. Ponadto w kościele znajdują się obrazy z alegoriami sakramentów namalowane przez Sebastiniego. W zachodniej części kościoła mieści się nadwieszony chór muzyczny z półkolistym parapetem. Z uwagi na błędy popełnione w trakcie realizowanych po 1945 r. remontów, obecnie palący jest problem zawilgocenia kościoła i związany z tym znaczny zakres prac niezbędnych do wykonania.

Rysunek 15 Wnętrze kościoła w Maciowakrzu na zdjęciu z lat 20-tcyh XX w.
(źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe)

Pawłowiczki, kościół pw. św. Andrzeja i Jakuba. Zbudowany w latach 1782-1783, rozbudowany o nawy boczne i wieloboczną zakrystię w 1936 r. Położony na wzniesieniu w północnej części obecnych Pawłowiczek (niegdyś samodzielna wieś Rzeczyce), otoczony XIX w. murowanym ogrodzeniem. Murowany z cegły, otynkowany z barokowa dekoracją architektoniczną. Pierwotnie budowla jednonawowa, obecnie trójnawowa, bazylikowa, z prezbiterium skierowanym na północny wschód. Po obu stronach prezbiterium dobudówki. Od północnego wschodu wieloboczna zakrystia, od

południowego zachodu wtopiona w korpus dwukondygnacyjna wieża, flankowana kręconymi klatkami schodowymi, zwieńczona hełmem baniastym z latarnią. Nawa główna i północna nawa boczna nakryte są wspólnym dachem dwuspadowym, natomiast nawa boczna południowa nakryta jest dachem pulpitowym. Kaplice i zakrystia kryte są dachami wielopołaciowymi, a wieża zwieńczona jest hełmem baniastym. Nawy przesklepione są sklepieniami kolebkowymi z lunetami.

Ucieszków, kościół pw. Opatrzności Bożej. Zbudowany w 1805 r. w stylu klasycystycznym. Położony w centrum wsi, na wzniesieniu, stanowi dominantę przestrzenną. W otoczeniu kościoła cmentarz, otoczony z murowanym ogrodzeniem z kutymi przęsłami. Murowany, otynkowany, z bogatą dekoracją architektoniczną. Wzniesiony na osi północ-południe. Fasada z wtopioną częściowo w korpus czworoboczną wieżą, w przyziemiu której wejście główne, zwieńczona dachem czworobocznym o wypukłych połaciach z latarnią. Nawa 2-przęsłowa, prezbiterium zamknięte 3-bocznie nieco niższe, od południa przyległa niska zakrystia. Nawa pokryta dachem siodłowym, łagodnie przechodzącym ponad nieco niższe prezbiterium, od południa zamknięty 3-bocznie. Połacie kryte blachą. Zabytek wymaga przeprowadzenia prac polegających na wykonaniu izolacji przeciwwilgociowych, remontu dachu oraz likwidacji skutków wieloletniego oddziaływania wilgoci.

Grudynia Wielka, kościół pw. Nawiedzenia NMP. Obiekt wzniesiony w latach 1895-1896 r. staraniem ks. Juliusza Mühlsteffa, jest najcenniejszą spośród neogotyckich budowli sakralnych gminy. Murowany z czerwonej cegły, nieotynkowany. Mury z szkarpami wyznaczającymi przęsła w nawie, pomiędzy którymi wysokie zakończone łukiem ostrym otwory okienne z maswerkami. Trójnawowy, pięcioprzęsłowy. Prezbiterium od południowego wschodu, niższe od nawy, zamknięte trójbocznie, oszkarpowane, od południa przylega do niego zakrystia, Wnętrza przesklepione sklepieniami krzyżowo-żebrowymi. Od strony północno zachodniej czworoboczna wieża, zwieńczona szpiczastym hełmem, z klatką schodową od południowego zachodu. Dach nawy siodłowy, podobnie jak prezbiterium z tym, że ten zamknięty trójbocznie. Dekoracja architektoniczna typowa dla epoki w formie arkadkowych i kostkowych gzymsów. Zachowana historyczna stolarka oraz w znacznym stopniu oryginalne wyposażenie.

Kaplice i kapliczki. W wielu miejscowościach gminy, a także poza ich granicami znajdują się kaplice i kapliczki. Obiekty te wpisane są w krajobraz kulturowy regionu, stanowią o jego bogactwie i przywiązaniu do religii. Ze względu na podział formalny obiekty te dzielą się na kubaturowe, które zaliczamy do zabytków nieruchomych i niekubaturowe, które przynależą do katalogu zabytków ruchomych. Zdecydowana ich większość pochodzi z II poł. XIX i z I poł. XX w. Zazwyczaj są to niewielkie obiekty, których architektura utrzymana jest w duchu epoki w której powstawały, jak również obiekty bezstylowe wskazujące najczęściej na ludowy ich charakter. Przeważają obiektu murowane, tych wybudowanych z drewna jest niewiele. Część obiektów ma charakter wotywny, inne wzniesiono przez społeczności lokalne na potrzeby kultu, jako wota dziękczynne czy dla upamiętnienia istotnych wydarzeń. Analiza zasobu pozwala na wskazanie cech charakterystycznych dla kaplic kubaturowych

regionu, a mianowicie są to z reguły obiekty na planie kwadratu lub prostokąta, jednokondygnacyjne, jednoprzestrzenne z miejscem na figurę lub ołtarz, kryte dachem dwuspadowym, położone szczytowo względem ulicy, zazwyczaj wolnostojące lub rzadziej przyległe do budynku lub ogrodzenia. Z uwagi na niedostateczne rozpoznanie zasobu kapliczek niekubaturowych reprezentowanych przez kapliczki słupowe, kapliczki umiejscawiane w ogrodzeniach, a także przez zaliczające się do tego katalogu krzyże przyrożne, w poniższej tabeli stanowiącej reprezentatywny wybór kapliczek i kaplic zestawiono jedynie obiekty kubaturowe wpisane do rejestru zabytków lub ujęte w ewidencji.

Tabela 3 Spis kapliczek kubaturowych objętych ochroną konserwatorską w granicach Gminy Pawłowiczki

Lp.	Miejscowość	Lokalizacja	Datowanie	Forma ochrony
1	Chrósty	ul. Główna	ok. 1890	GEZ
2	Dobieszów	przy domu nr 39	1888	GEZ
3	Dobrosławice	przy domu ul. Wiejska 61	1889	GEZ
4	Gościęcin	w zespole pątniczym	1916	GEZ
5		przy domu ul. Górna 29, kaplica drewniana	ok. 1930	GEZ
6		przy domu ul. Górna 30	ok. 1900	GEZ
7		przy domu ul. Kozielska 21	ok. 1900	GEZ
8		przy ul. Szkolnej, kaplica cmentarna	ok. 1880	GEZ
9	Grudynia Wielka	przy domu ul. Kozielska 53-5	1913 r.	GEZ
10		przy domu ul. Kozielska 59	k. XVIII w.	GEZ
11	Karchów	przy domu nr 24, kapliczka drewniana	1840 r.	Rejestr zabytków 2062/81 z 13.02.1981
12	Kózki	ul. Główna 21	poł. XIX w.	GEZ
13	Maciowakrze	przy domu ul. Mickiewicza 9	I poł XIX w.	GEZ
14		przy domu ul. Wyzwolenia 16	IV ćw. XIX w.	GEZ
15		kaplica cmentarna	1903 r.	GEZ
15	Milice	kapliczka w murze okalającym park, pw. św. Jana Nepomucena, przy ul. Majątkowej	XVIII w.	Rejestr zabytków 181/88 z 27.07.1988
17	Naczęsławice	przy domu ul. Główna 43	ok. 1870, 1963	GEZ
18	Ostrożnica	przy ul. Kościelnej	ok. 1890	GEZ
19		przy domu ul. Przedborowska 51,	III ćw. XIX w.	GEZ
20		kaplica cmentarna przy ul. Ogrodowej	IV ćw. XIX w.	GEZ
21	Pawłowiczki	kaplica cmentarna ul. Kościelna,	IV ćw. XIX w.	GEZ
22		przy domu ul. Dworcowa 8	1890 r.	GEZ
23		pl. Smykały	1867 r.	GEZ
24	Przedborowice	przy domu nr 12		GEZ
25	Radoszowy	kapliczka, w rozwidleniu ulic Głównej i Zamkowej, przy domu ul. Główna 30		GEZ
26		kapliczka, koło domu ul. Główna 36		GEZ

27		kapliczka, przy domu ul. Główna 66		GEZ
28		kapliczka, koło domu ul. Głowna 70		GEZ
29	Ucieszków	kaplica cmentarna przy ul. Głównej 30	ok. 1920	GEZ
30		przy domu, ul. Główna 18	pocz. XIX	GEZ
31		przy domu, ul. Główna 58	k. XVIII w.	GEZ
32	Urbanowice	przy ul. Kozielskiej		GEZ

Stan zachowania kaplic jest zróżnicowany, dominują jednakże obiekty zadbane, często remontowane staraniem lokalnej społeczności. Niestety nie zawsze remonty takie realizowane są z dobrym skutkiem. Przykładem dobrych intencji i złego wykonania jest remont sprzed kilku lat kapliczki w Dobrosławicach. Generalny remont obiektu przeprowadzony bez rozpoznania przyczyn uszkodzeń, bez poszanowania dla oryginalnej substancji i przy wykorzystaniu niewłaściwych materiałów, spowodował, że stan zachowania kapliczki uległ znacznemu pogorszeniu. Obecnie obiekt wymaga podjęcia bezzwłocznych prac ratunkowych i restauratorskich.

Plebanie. Istotnymi i cennymi elementami w krajobrazie kulturowym Gminy Pawłowiczki, są budynki plebanijne. Często położone w zespołach z towarzyszącą im zabudową gospodarczą. Do najstarszych należą XVIII wieczne plebanie w Gościęcinie oraz w Maciowakrzu. Budynek w Gościęcinie wzniesiony został w 1723 r., niestety obecnie o jego barokowej genezie świadczy przede wszystkim bryła. Obiekt został gruntownie przebudowany na przełomie XIX i XX w. Prace realizowane w ostatnich dziesięcioleciach obniżyły wartości zabytkowe obiektu poprzez założenie niewłaściwych tynków, zniszczenie dekoracji architektonicznej oraz wymianę stolarki. Jest to budynek dwukondygnacyjny, podpiwniczony, nakryty wysokim dachem dwuspadowym z naczółkami. Założony na planie prostokąta z ryzalitem na osi elewacji tylnej, z zachowaną szczątkowo dekoracją w postaci gzymsu koronującego. Podobnie jest w przypadku plebanii projektu Michała Clementa wzniesionej w 1780 r. w Maciowakrzu, która przebudowę przeszła przed 1939 r. Dalsze prace realizowane już po wojnie, a polegające przede wszystkim na wymianie wypraw tynkarskich oraz rozbiórce związanego z plebanijnym budynkiem ogrodzenia z ozdobną bramą, wpłynęły negatywnie na wartości budynku. Plebania o obiekt murowany z cegły, otynkowany. Wzniesiona na planie prostokąta, dwukondygnacyjna, podpiwniczona, nakryta ceramicznym dachem mansardowym. Elewacja frontowa 7-osiowa, z wejściem na osi. Do ciekawych przykładów architektonicznych należy zaliczyć plebanię w Radoszowych. Jest to budynek z przełomu XIX i XX w. z bogatą dekoracją architektoniczną w stylu eklektycznym z elementami klasycystycznymi i neomanierystycznymi. Murowany z cegły, otynkowany, nakryty dachem siodłowym. Wzniesiony na rzucie prostokąta, z fasadą 4-osiową i 2-osiowym centralnie umieszczonym ryzalitem zwieńczonym facjatą z szczytem w formach manierystycznych. Do niedawna zachowała się również oryginalna stolarka okienna, którą z znacznym ubytkiem dla wartości zabytkowych obiektu, wymieniono na okna PVC. Ciekawym przykładem jest pochodząca z końca XIX w. plebania w Naczęsławicach. Jest to obiekt murowany z cegły, otynkowany, posiadający skromną dekorację architektoniczna w stylu klasycystycznym. Dwukondygnacyjny, podpiwniczony, nakryty wysokim ceramicznym dachem

czterospadowym. Fasada 5-osiowa, oś środkowa delikatnie zryzalitowana z otworem drzwiowy. Formę dużego domu wiejskiego prezentuje plebania w Ucieszkowie. Jest to obiekt wzniesiony w II poł. XIX w. Dwukondygnacyjny, nakryta wysokim dachem dwuspadowym poszytym blachą. Murowany z cegły, otynkowany, z nieznacznie zryzlitowaną osią środkową w której wejście (wtórnie przesłonięte wiatrołapem). Elewacje ze skromną dekoracja architektoniczną w postaci zaakcentowanych kanelurowanymi lizenami narożników i ryzalitu. W ścianie szczytowej kapliczka wnękowa zamknięta łukiem pełnym w niej figura MB z Dzieciątkiem. Ciekawym przykładem miejskiej architektury willowej jest pochodząca z lat 30 XX w. plebania w Ostrożnicy. Jest to budynek murowany, otynkowany, bez dekoracji architektonicznej i cech stylowych. Założony na planie prostokąta, parterowy, kryty wysokim ceramicznym dachem naczółkowym z użytkowym poddaszem umieszczonym w dwuosiowej lukarnie.

5.2.5. Układy ruralistyczne

Ostrożnica. Wieś wzmiankowana po raz pierwszy w 1281 r. jako *Ostrozen (Ostrozin)*. W okresie późniejszym wzmiankowana była jako *Ostroczin* (1335), *Ostronicza* (1531), Osstrossnitze (1532). Ostrożnica powstała samorzutnie jako owalnica. W początkach istnienia wieś liczyła ponad 20 kmieci i zagrodników. Na przestrzeni wieków wieś – jako własność prywatna - rozwijała się wzdłuż ulicy na osi północ-południe, po północno-wschodniej stronie, której powstał folwark z dworem. W okresie późniejszym zabudowa powstawała wzdłuż równoległej ulicy położonej na zachód od głównej ulicy, a już w XX w. po wschodniej stronie tejże ulicy (osiedle robotnicze). Kościół drewniany wzmiankowany już w 1281 r., obecny wzniesiony w latach 1890-1 w stylu neogotyckim w obrębie nawsia. W 1783 r. w Naczęsławicach zamieszkiwało 369 osób, odnotowano 34 kmieci, 20 zagrodników i 20 chałupników, we wsi znajdował się kościół, szkoła, młyn i folwark. W 1864 r. wieś liczyła 40 kmieci, 20 zagrodników oraz 100 chałupników, a w jej granicach odnotowano młyn wodny, młyn wietrzny, zakład przerobu buraka pastewnego, cegielnię i gorzelnię. W spisie z 1933 r. wieś liczyła 1 951 mieszkańców, a w 1939 r. 1 967.

Ostrożnica posiada mieszany układ przestrzenny w którym można wyodrębnić kilka zespołów zabudowy tj. wieś pierwotną, folwark, zespół rolno-robotniczy oraz osiedle robotnicze. Dominantą przestrzenną jest wieża kościelna. Na głównej osi przeważa zabudowa zagrodowa w układzie szczytowym, z czytelną historyczną linią zabudowy, rozlokowana po obu stronach ulic (ukształtowana w XIX i I poł. XX wieku). Charakterystyczne jest zabudowanie parceli gospodarstwami w układzie prostokąta, gdzie w froncie działki zlokalizowany jest budynek mieszkalny oraz wycug, dalej wzdłuż granic działek zlokalizowana jest zabudowa inwentarska i gospodarcza, całość zabudowy domykają usytuowane kalenicowo stodoły poprzez które prowadzi przejazd do części niezabudowanej stanowiącej ogrody, sady, łąki i uprawy. Na ulicach równoległych oraz w obszarze pierwotnej owalnicy z reguły niewielkie zagrody, czy też wyłącznie zabudowa mieszkalna. Historyczna zabudowa wsi to przede wszystkim budynki parterowe z symetrycznymi wysokimi dachami dwuspadowymi o kącie nachylenia

połaci w przedziale 35°-45°. Budynki wznoszone głównie na planie prostokąta i wydłużonego prostokąta, z symetrycznymi tynkowanymi (rzadziej ceglanymi) elewacjami o skromnym detalu architektonicznym. W granicach wsi znajduje 39 obiektów ujętych jest w GEZ.

Naczęsławice. Wieś wzmiankowana po raz pierwszy w 1223 r. jako *Villa Nazhlai*. W okresie późniejszym wzmiankowana była jako *Nacessla Vichi* (1234), *Naczenslavicz* (1321), *Nymsdorff* (1418), *Nymandsdorf* (1447), *Villa Nacielsowice Alias Nimbssdorf* (1679). Naczęsławice lokowano na prawie polskim jako ulicówkę z folwarkiem. W początkach istnienia wieś liczyła ponad 20 kmieci i zagrodników. Od lokacji, aż do roku 1810 r. miejscowość pozostawała w dobrach cystersów z Lubiąża. Wieś założono wzdłuż ulicy na osi północ-południe, po północnej stronie której znajdował się folwark z dworem. Kościół wzmiankowany w 1418 r., obecny wzniesiony w 1724 r. w stylu barokowym przez minorytów z Głogówka w sąsiedztwie folwarku. Rozwój miejscowości nastąpił wzdłuż drogi zastodolnej biegnącej po zachodniej stronie genetycznego siedliska, a następnie wzdłuż drogi prowadzącej do wsi Wróblin. W 1830 r. w Naczęsławicach odnotowano 119 posesji, 105 domów, zamek, kościół, szkołę, folwark, młyn wodny i cegielnie. Wieś liczyła 808 dusz. W 1864 r. wieś liczyła 25 kmieci, 35 zagrodników oraz 51 chałupników, a w jej granicach odnotowano 3 budynki publiczne i 6 przemysłowych. W spisie z 1933 r. wieś liczyła 841 mieszkańców, a w 1939 r. 789.
Naczęsławice mają mieszany układ przestrzenny. W części północnej jest to ulicówka, w południowej jest to układ wrzecionowaty. Dominantą przestrzenną jest wieża kościelna. Przeważa zabudowa zagrodowa w układzie szczytowym, z czytelną historyczną linią zabudowy, rozlokowana po obu stronach ulic (ukształtowana w XIX i I poł. XX wieku). Charakterystyczne jest zabudowanie parceli gospodarstwami w układzie prostokąta, gdzie w froncie działki zlokalizowany jest budynek mieszkalny oraz wycug, dalej wzdłuż granic działek zlokalizowana jest zabudowa inwentarska i gospodarcza, całość zabudowy domykają usytuowane kalenicowo stodoły poprzez które prowadzi przejazd do części niezabudowanej stanowiącej ogrody, sady, łąki i uprawy. Historyczna zabudowa wsi to przede wszystkim budynki parterowe z symetrycznymi wysokimi dachami dwuspadowymi o kącie nachylenia połaci w przedziale 35°-45°. Budynki wznoszone głównie na planie prostokąta i wydłużonego prostokąta, z symetrycznymi tynkowanymi (rzadziej ceglanymi) elewacjami o skromnym detalu architektonicznym. 21 obiektów w granicach wsi ujętych jest w GEZ, z czego do rejestru zabytków wpisany jest wyłącznie kościół.

5.2.6. Zabudowania wiejskie

Zmiany jakie zaszły na śląskiej wsi w XVIII w. spowodowały, że do czasów współczesnych nie przetrwały zabudowania sprzed połowy osiemnastego stulecia. Niezwykłą rzadkością są także zabudowania z I poł. XIX. Jedynym znanym obiektem o XVIII proweniencji jest zaś pochodzący z II połowy tego wieku spichlerz położony w Ostrożnicy przy budynku Kościelna 33. Zadziwiający jest fakt, że obiekt ten – w nienajlepszym już stanie – nie jest objęty wpisem do rejestru zabytków, a nawet

nie jest ujęty w GEZ. Poza tym, że jest to jedyny XVIII wieczny przykład architektury wiejskiej, to jest to również jedyny znany spichlerz w konstrukcji zrębowej zachowany jeszcze w terenie. Próżno już dziś szukać w terenie budynków mieszkalnych czy zabudowy gospodarczej wzniesionej

Wejście Śląska w struktury państwa pruskiego, przyniosły ze sobą zmiany w strukturze wsi. W II poł. XVIII w. upowszechniło się budownictwo murowane, popularne stały się zagrody w typie frankońskim oraz osiedla i zagrody w typie fryderycjańskim. Zabudowy frankońskie cechowały się regularnym rozlokowaniem zabudowy na wąskich parcelach. Pierwsze w zagrodzie były szczytowo usytuowane budynek mieszkalny oraz tzw. wycug lub spichlerz, połączone murem w którym bramy i furtki, dalej za nimi wznosiły się zabudowania gospodarcze i inwentarskie, całość domykała zlokalizowana kalenicowo stodoła poprzez którą wyjeżdżało się do ogrodów i sadów czy na pola uprawne. Nierzadko zabudowania poprzedzone były ogrodami w których nierzadko stawiano spichlerze w konstrukcji zrębowej. Domy mieszkalne, a także zabudowania gospodarcze często posiadały bogatą dekorację architektoniczną. Znacznie skromniej prezentowały się osiedla fryderycjańskie, których cechą charakterystyczną było lokalizowanie zabudowy wzdłuż głównej ulicy, szczytem ku niej i na niewielkich parcelach. Innym, rozbudowanym przykładem osiedla fryderycjańskiego była osada Gnadenfeld (Pawłowiczki). Opisany powyżej sposób organizacji zagród, jaki pojawił się w tym czasie, ukształtował obraz wsi jaki zachował się do lat 90-tych i nadal dominuje w krajobrazie. Niestety w okresie ostatnich 20-30 lat wraz z przeobrażeniami gospodarczymi i społecznymi, ten tradycyjny obraz wsi ulega często niekontrolowanym przemianom.

Rysunek 16 Przykład zabudowy frankońskiej Grudynia Mała, ul. Główna 18 (obecnie Grudynia Mała 18) (źródło: Archiwum WUOZ w Opolu)

Dziś w krajobrazie wsi wśród zabudowy historycznej nadal dominują zabudowania wzniesione w ostatniej ćwierci XIX w. oraz w pierwszych dziesięcioleciach wieku XX. Niestety w zdecydowanej większości znajdują się one w złym stanie zachowania, często w ruinie, równie często są to obiekty przekształcone lub silnie przekształcone z zatarciem cech charakterystycznych. Rzadkością są zagrody z zachowaną w większości zabudową mieszkalną i gospodarczą, czy też budynki mieszkalne utrzymane w stanie dobrym. W porównaniu do stanów uchwyconych w trakcie inwentaryzacji zasobu dziedzictwa kulturowego w latach-80, jak również podczas sporządzania kart adresowych zabytków architektury 2006 r., obecnie zasób architektury wiejskiej z ostatniej ćwierci XIX w. jest niezwykle skromy, coraz mniej jest również budynków wzniesionych w początku XX w. Typowej niegdyś zagrody frankońskiej, która miałaby zachowane wszystkie elementy, dziś już na próżno szukać w terenie. Co prawda w Naczęsławicach czy Ostrożnicy, ten typ zabudowy nadal jest dominujący, jednak zagrody

Rysunek 16

Rysunek 17 Przykład zabudowy frankońskiej Maciowakrze, ul. Mickiewicza 26
(źródło: Archiwum WUOZ w Opolu)

pozbawione są murów z bramami, budynki mieszkalne nierzadko uległy przebudowom, a zabudowania gospodarcze zazwyczaj są zachowane w części, a ich stan zachowania jest różny. Być może już ostatnie przykłady zagród w tym typie popadają w ruinę w Dobrosławicach.

Ukształtowane w dobie reform fryderycjańskich zasady zabudowy zagrodowej kontynuowane były w przez wiek XIX, aż do początku wieku XX. Zabudowaniom mieszkalnym, rzadko tylko usytuowanym kalenicą względem ulicy, towarzyszyły zabudowania gospodarcze wznoszone za budynkami

mieszkalnym, całość zabudowy wieńczyła stodoła. Obiekty wolnostojące należały do rzadkości, raczej były one związane z funkcjami handlowymi lub społecznymi jak np. szkoły. W krajobrazie wsi występowały one jednak rzadko. Obiekty wyłącznie mieszkalne lub też niewielkie zagrody z zmarginalizowaną rolą zabudowy gospodarczej pojawiły się dopiero w XX w. Nieco odmiennie przedstawia się rozwój, ukształtowanie przestrzenne i charakter zabudowy wsi Chrósty, Mierzęcin i Pawłowiczki. Miejscowości te powstały wskutek wydzielenia gruntów dla folwarków lub przysiółków rolno-robotniczych. Dwie pierwsze są typowymi przykładami dla osad tego rodzaju, z kolei Pawłowiczki to osada o wyraźnych cechach urbanistycznych i architektonicznych typowych dla rozwiązań małomiejskich. Choć istnienie Pawłowiczek potwierdzają już XIII w. wzmianki, to rozwój miejscowości przypada na ostatnie dwie dekady XVIII w., kiedy to nieopodal istniejącej powstaje nowa osada herrenuhucka Gnadenfeld. Miejscowość otrzymała regularne rozplanowanie według projektu Matthiasa Rietz'a, jej ośrodkiem był czworoboczny plac z budynkiem Wielkiej Sali, który łączył w sobie funkcje domu modlitwy, miejsca spotkań, budynku administracyjnego i szkoły. Przy krótszych pierzejach znajdowały się dużych rozmiarów budynki Dom Sióstr i Dom Bracki, przy dłuższych pierzejach i ulicach wybiegających z narożników zabudowa jednorodzinna. Były to budynki jedno i dwukondygnacyjne z użytkowym poddaszem i dachami naczółkowymi krytymi łupkiem. Wzniesiona w XIX w. zabudowa wsi to obiekty w zwartej czy półzwartej zabudowie pierzejowej, zasadniczo dwukondygnacyjne, w swoim wyglądzie nawiązujące do kamienic miejskich. Dzisiejsze Pawłowiczki wiele utraciły ze swego XIX w. charakteru, nie zachowały się liczne budowle herenhuckie, niemal całkowitemu zniszczeniu uległ zespół dworsko-folwarczny przy obecnej ul. Ogrodowej oraz drugi z zespołów zlokalizowany nieopodal kościoła, w złym stanie są liczne historyczne budowle jak np. dawny zajazd czy willa przy ul. Wyzwolenia 81.

5.2.7. Zabytki ruchome

Katalog obiektów ruchomych na terenie Gminy Pawłowiczki tworzą przede wszystkim zabytki stanowiące wystrój świątyń. W większości są to obiekty powstałe w XVII i XVIII w., tj. w dobie baroku. Liczne są także zabytki XIX wieczne i powstałe w początku XX w. W zasadzie nie mamy informacji nt. zabytków ruchomych starszych aniżeli XVII w., co wynika m. in. z niedostatecznego rozpoznania zasobu. Jednym z takich przykładów jest dzwon z 1507 r. z kościoła w Radoszowach. Do najlepszych pod względem artystycznych należą zdecydowanie barokowe wyposażenie kościołów w Gościęcinie, a także w Maciowakrzu i Radoszowach. Kościół pw. św. Brykcjusza posiada wyposażenie głównie z czasów budowy. Ołtarz główny architektoniczny z parami kolumn i dekoracją snycerską, w środku którego umieszczony jest obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Belka tęczowa z barokowym krzyżem i figurami. Chór muzyczny wsparty na czternastu słupach z emporami wzdłuż ścian bocznych i organami z 1888 r., wcześniejsze z 1669 r. nie zachowały się. W ołtarzu bocznym po prawej stronie znajdują się rzeźby św. Piotra i Pawła oraz obraz św. Brykcjusza z 1896 r. W ołtarzu bocznym, z lewej strony, znajdują się rzeźby św. Jadwigi i Barbary oraz obraz Chrztu w Jordanie z 1896 r. Ambona

z XVIII w. Liczne obrazy z XVII – XVIII w. Na ścianach 14 stacji Drogi Krzyżowej z 1 poł. XIX w. Zachowana płyta nagrobna Jana Bartna z 2 poł. XVII w. W kościele od szeregu lat nie prowadzi się prac konserwatorskich, co w połączeniu z niemal całkowitym wyłączeniem obiektu z użytkowania powoduje, że stan zachowania zabytków ruchomych wymaga natychmiastowych działań konserwatorskich. Na uwagę zasługuje, także pochodzące z ok. 1730 r. wyposażenie kościoła parafialnego pw. WNMP w Gościęcinie, a w szczególności rzeźbiarsko opracowany ołtarz główny ze scena wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Po trwających wiele lat remontach samego kościoła, również wyposażenie doczekało się na prace konserwatorskie. Obecnie ich przedmiotem jest właśnie ołtarz główny. Przykładem rzadkiego w regionie ściennego malarstwa iluzjonistycznego są freski zachowane we wnętrzu kościoła parafialnego pw. św. Floriana w Maciowakrzu. Autorem fresków jest najpewniej działający od 1773 r. na Śląsku i znany z fresków zrealizowanych w pobliskim Głogówku i Wysokiej morawski artysta Franciszek Sebastini (František Antonín Šebesta, 1724-1789). Freski w kościele w Maciowakrzu powstały pomiędzy 1773 a 1776 rokiem, jako zespół iluzjonistycznych ołtarzy (głównego i bocznych) oraz malowidła na sklepieniu prezbiterium w formie iluzjonistycznej kopuły. Freski Sebastiniego nieudolnie odnawiano w latach 1912 i 1962, doprowadzając znakomite dzieło do groteskowej wręcz formy. Dziś zarówno świątynia jak i unikatowe malarstwo iluzjonistyczne wymagają pilnych działań konserwatorskich. Do cennych przykładów sztuki neogotyckiej zaliczyć należy pochodzące z czasów budowy wyposażenie kościoła pw. Nawiedzenia NMP w Grudyni Wielkiej. Zachował się ono w całości, a do najciekawszych jego elementów zaliczyć można ołtarz główny oraz boczne, ambonę, ławki, parapet chóru, organy i stolarkę drzwiową.

We wnętrzach sakralnych lecz nie kościelnych można znaleźć także ciekawe i cenne przykłady zabytków ruchomych. Na uwagę zasługują m. in. pochodzące z II poł XVIII w. rzeźby w charakterze ludowym zdobiące wnętrze kaplicy pw. św. Urbana w Kózkach, czy też wykonane z drewna wizerunki najpopularniejszego świętego doby baroku św. Jana Nepomucena, umieszczone między innymi w kapliczkach w miejscowości Trawniki i Radoszowy. W zdecydowanej mniejszości są zabytki występujące w otwartej przestrzeni, stanowiące elementy krajobrazu kulturowego. Do obiektów tego typu możemy zaliczyć kapliczki tzw. niekubaturowe, rzeźby wolnostojące oraz krzyże.

Zasób zabytków ruchomych jest nadal niedostatecznie rozpoznany. W terenie znajdują się nadal obiekty, które umknęły oczom konserwatorów. Na strychach plebanii, kościołów, a często i innych budynków zalegają elementy wyposażenia, które z czasem stało się zbędne. W jednym z kościołów gminy na poddaszu możemy odnaleźć barokową drogę krzyżową w kiepskim już stanie, czy konsole i rzeźby, których forma wskazuje również na tą epokę. Rozpoznanie zasobu zabytków ruchomych oraz wiedza nt. stanu ich zachowania, a także szczegółowa wiedza pozwalająca na ich bezpieczną relokację, jest z punktu widzenia gminy i służb konserwatorskich niezbędna, także z uwagi na obowiązek ustawowy opracowania Gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

5.2.8. Zabytki archeologiczne

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

W ustawodawstwie polskim formy ochrony zabytków wymienione są w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Należą do nich wpis do rejestru zabytków, wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego lub decyzji o warunkach zabudowy. Na obszarze gminy Pawłowiczki nie występują zabytki wpisane na Listę Skarbów Dziedzictwa lub na listę pomników historii, nie został utworzony również żaden park kulturowy. Do głównych form ochrony zabytków należą wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Według stanu na październik 2021 r. w rejestrze zabytków nieruchomych prowadzonym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków znajduje się 30 decyzji, w rejestrze zabytków ruchomych 9 decyzji, natomiast w rejestrze zabytków archeologicznych 31 decyzji. Liczba decyzji nie jest jednoznaczna z ilością wpisanych do rejestru zabytków obiektów, gdyż nierzadko jedną decyzją objętych zostało klika lub kilkanaście zabytków nieruchomych lub ruchomych. W ewidencji zabytków nieruchomych, które zgodnie z treścią art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami prowadzone są przez wójta, ujętych jest 407 zabytków nieruchomych oraz 320 zabytków archeologicznych. Brak jest danych nt. ilości ujętych w ewidencji zabytków ruchomych, której prowadzenie ustawodawca powierzył WKZ. Pokrycie terenu gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego jest stosunkowo wysokie i wynosi ponad 57% jej obszaru. Niemniej jednak mpzp sporządzono zaledwie dla pięciu miejscowości, pozostałe wykonano przede wszystkim pod kątem elektrowni wiatrowych. W obowiązujących planach wsi Chrósty, Gościęcin, Ostrożnica, Pawłowiczki i Naczęsławice zostały utworzone strefy ochrony konserwatorskiej, w których określono zasady ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. W treści planu wskazano także obiekty i obszary podlegające ochronie konserwatorskiej wynikającej z przepisów odrębnych.

Teren Gminy Pawłowiczki jest obszarem średnio nasyconym zabytkami. Z analizy zasobu wynika, że w rejestrze zabytków znajduje się zaledwie część obiektów o wartościach historycznych, architektonicznych i artystycznych predysponujących je do objęcia tą formą ochrony. Również zasób ewidencji zabytków architektury jest niepełny i wymaga uzupełnienia. W granicach gminy znajdują się bowiem obiekty wcześniej nieujęte w GEZ, a także takie których wartości zostały z czasem utracone, a nierzadko również takie które popadły w ruinę lub zostały rozebrane. Uzupełnienia wymaga także rejestr zabytków ruchomych. W tym przypadku istotny jest fakt, że do rejestru zabytków może być wpisany obiekt lub zespół jedynie na wniosek właściciela. Wyjątek stanowi zabytek zagrożony zniszczeniem lub uszkodzeniem, wówczas wpisu można dokonać z urzędu.

5.4. Zabytki nieruchome

5.4.1. Rejestr zabytków nieruchomych

Zgodnie z ustawową definicją zabytkiem nieruchomym jest nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości będących dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość. Do katalogu zabytków nieruchomych zaliczają się: krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane; dzieła architektury i budownictwa; dzieła budownictwa obronnego; obiekty techniki (zwłaszcza kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe); cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni; a także miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji. Spośród ww. zabytków w granicach gminy najliczniej reprezentowane są dzieła architektury i budownictwa, do których należą przede wszystkim domy, kapliczki, kościoły i budynki gospodarcze. W dalszej kolejności możemy wymienić parki, budynki użyteczności publicznej, pałace oraz dwory i układy ruralistyczne.

Wpisu do rejestru zabytków dokonuje WKZ w formie decyzji, po przeprowadzeniu postępowania administracyjnego, które wszczynane jest na wniosek właściciela lub z urzędu. O fakcie wszczęcia postępowania oraz o jego zakończeniu informowany jest m. in. właściwy miejscowo starosta, na którym ciąży obowiązek podania do wiadomości publicznej na stronie Biuletynu Informacji Publicznej informacji o wszczęciu postepowania. Wynika to z faktu, że wraz z rozpoczęciem procedury wpisu do rejestru zabytków, przedmiot wpisu objęty jest ochronie prawnej. Wraz z uprawomocnieniem się decyzji o wpisie do rejestru zabytków, obiekt podlega ochronie na mocy ustawy, a właściciel może korzystać z uprawnień jakie mu ona nadaje m. in. występować o dotacje czy o zwolnienie od podatku od nieruchomości.

Spośród bogatego zasobu dziedzictwa kulturowego regionu katalog zabytków wpisanych do rejestru to ok. 10% spośród obiektów ujętych w ewidencji. Zasadniczo są to decyzje sporządzone w latach 60-tych, 70-tych i w początku lat 80-tych XX wieku. Z całą pewnością wymaga on rozszerzenia. Na przestrzeni ostatnich 30 lat wojewódzki konserwator zabytków wpisał do rejestru zabytków wyłącznie dom zgromadzenia sióstr św. Elżbiety w Ucieszkowie oraz założenie pałacowo-parkowo-folwarczne w Borzysławicach.

Tabela 4 Rejestr zabytków nieruchomych Gminy Pawłowiczki

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Numer rejestru i data wpisu
1	Borzysławice	zespół zamkowy: pałac, brama zamkowa, brama rynkowa tzw. Żabia	XVIII, XIX w.	1048/65 z 24.06.1965
2		założenie pałacowo-parkowo - folwarczne: dwór, park dworski, folwark, kaplica grobowa, park leśny	1779-88, 1840, 1885, XVIII w., XIX w., XX w.	19/2002 z 16.12.2002
3		mauzoleum	1790	961/65 z 27.01.1965

4	Chrósty	park	XIX w.	56/59 z 26.10.1959
5	Gościęcin	kościół odpustowy pw. św. Brykcjusza	1661	95/54 z 22.04.1954
6		kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP	XVI/XVII w., 1679/87, 1825	1946/70 z 7.02.1970
7		plebania, ul. Kościelna 4	1723, XIX/XX w.	1610/66 z 20.09.1966
8		spichlerz	XIX w.	1611/66 z 20.09.1966
9	Grudynia Mała	park	poł XIX w.	103/84 z 2.02.1984
10	Grudynia Wielka	park	1870, 1905-15	112/84 z 31.08.1984
11	Jakubowice	pałac	1879	2039/78 z 20.09.1978
12		park	k. XIX w.	101/84 z 1.02.1984
13	Karchów	kapliczka przy drodze do Gościęcina	1840	2062/81 z 13.02.1981
14		obora w d. zespole dworskim	1910	2063/81 z 13.02.1981
15		spichlerz	I poł XIX w.	962/65 z 27.01.1965
16		park krajobrazowy		38/59 z 21.08.1959
17	Ligota Wielka	park		39/59 z 21.08.1959
18	Maciowakrze	kościół parafialny p.w. św. Floriana	1772-1773	184/55 z 30.11.1955
19		plebania, ul. Wyzwolenia 47		1615/66 z 20.09.1966
20	Milice	kościół filialny pw. św. Marcina	1573, 1818-21	824/64 z 20.04.1964
21		dwór	poł. XVIII w.	1958/72 z 24.04.1972
22		park	XVIII/XIX w.	181/88 z 27.07.1988
23	Naczęsławice	kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa	1724, 1926	1203/66 z 14.03.1966
24	Pawłowiczki	kościół parafialny pw. św. Andrzeja i Jakuba	1782-3	1204/66 z 14.03.1966
25		dom, ul. Jedności Narodowej 1	1780	1998/73 z 30.01.1973
26	Radoszowy	kościół parafialny pw. św. Jadwigi	1730	94/54 z 22.04.1954
27	Trawniki	pałac	1859, 1912	2064/81 z 3.03.1981
28		park	1860-70, 1912-20	115/84 z 19.09.1984
29	Ucieszków	kościół parafialny pw. Opatrzności Bożej	1805	1206/66 z 14.03.1966
30		budynek, ob. dom zgromadzenia sióstr św. Elżbiety, ul. Klasztorna 8	1909	2294/91 z 5.12.1991

5.4.2. Ewidencja zabytków nieruchomych

Ochrona zabytków znajdujących się na obszarze gmin należy do zadań samorządu lokalnego, które ustawodawca precyzuje w art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Do zadań nałożonych na samorząd w art. 22 ust. 4 ww. ustawy, należy m. in. obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków nieruchomych w formie zbioru kart adresowych. Ewidencja obejmuje zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków, inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta) w porozumieniu z WKZ. Ewidencja stanowi zbiór otwarty i powinna być cyklicznie weryfikowana w celu ujęcia w niej obiektów posiadających odpowiednie wartości historyczne, naukowe i artystyczne oraz wykreślenia obiektów nieistniejących lub takich które utraciły wartości z uwagi na które zostały w ewidencji ujęte.

Gminna ewidencja zabytków nie jest jedną z form ochrony wymienionych w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, co obniża rangę tej formy ochrony. Tym niemniej w ostatnich latach jej status ulega wzmocnieniu. W wyniku nowelizacji ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r. został wprowadzony obowiązek uzgadniania przez

gminy z WKZ decyzji o warunkach zabudowy oraz uzgadniania przez organy budowlane z WKZ projektów budowlanych w postępowaniach o wydanie pozwolenia na budowę lub rozbiórkę. Zapisy te wpłynęły na wzmocnienie rangi ewidencji zabytków, jednak w dalszym ciągu brak jest całościowego uregulowania w tym obszarze.

Ewidencja gminna jest odzwierciedleniem Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków prowadzonej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Oba zbiory winny być tożsame, a wszystkie obiekty ujmowane w WEZ muszą zostać ujęte w GEZ. WKZ ujmując w ewidencji obiekt, informuje o tym właściciela, opracowuje kartę adresową i informuje o fakcie ujęcia gminę. Ta z kolei jest zobowiązana do opracowania kart GEZ oraz powiadomienia właściciela zabytku o zamiarze włączenia obiektu do GEZ i ostatecznie o jego włączeniu. Zasady w tym zakresie szczegółowo określono w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 roku, zmieniającego rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granice niezgodnie z prawem.

Należy zaznaczyć, że GEZ jest zbiorem otwartym, w którym nieustannie będą zachodziły zmiany. W tym kontekście istotne jest, że dokonywane na bieżąco zmiany w gminnej ewidencji zabytków nie powodują nieważności ustaleń studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz gminnego programu opieki nad zabytkami.

Od czasu utworzenia w latach 80 tych XX w. ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych tzw. fiszek (pozostających w archiwum WKZ), pod wpływem zmian przepisów prawa, a także z uwagi na weryfikację zasobu, katalog zabytków ujętych w ewidencji ewoluował. Pierwszy zbiór ewidencji zabytków Gminy Pawłowiczki objął 413 obiektów. Po wejściu w życie w 2003 r. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz aktów wykonawczych w zakresie ewidencji zabytków, w Gminie Pawłowiczki w 2004 r. dokonano weryfikacji ewidencji. W jej wyniku zbiór uległ nieznacznemu rozszerzeniu, w GEZ znalazło się 417 obiektów. W 2006 r. sporządzone zostały kart ewidencyjne, które stały się następnie podstawą i integralnym elementem do zarządzenia Nr 0050.140.2019 Wójta Gminy Pawłowiczki z dnia 14 października 2019 r. w sprawie wprowadzenia Gminnej Ewidencji Zabytków. Zgodnie z załącznikiem nr 1 do GEZ objętych zostało ochroną konserwatorską 406 obiektów. Jest to liczba mniejsza aniżeli ta wynikająca z załącznika do WEŹ zgodnie z którym objętych ochrona na obszarze gminy jest 415 obiektów. Kolejna weryfikacja zasobu, a przy tym wykonanie kart ewidencyjnych zgodnie z obowiązującym wzorem, planowany jest na 2022 r.

Tabela 5 Ewidencja zabytków nieruchomych Gminy Pawłowiczki

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres/lokalizacja
1	Borzysławice	dwór w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem	ul. Majątkowa 9a
2		park dworski	ul. Majątkowa 9a
3		mauzoleum Gerharda von Sass	na wschód od wsi, na wzgórzu w

			lesie
4		czworak w zespole dworsko-folwarcznym	ul. Majątkowa 9b
5		obora i stajnia w zespole dworsko-folwarcznym	ul. Majątkowa
6		obora II zespole dworskim	ul. Majątkowa
7		obora III zespole dworsko-folwarcznym	ul. Majątkowa
8		kuźnia z domem w zespole dworsko-folwarcznym	ul. Karchowska 9c
9		wozownia w zespole dworsko-folwarcznym	ul. Majątkowa
10		brama tzw. Zamkowa lub Berlińska także Kozielska	u zbiegu ulic Majątkowej i Dolnej
11		dom w zagrodzie	ul. Dolna 5
12		dom w zagrodzie	ul. Dolna 7
13		dawna szkoła	ul. Górna 6
14		dom w zagrodzie	ul. Górna 8
15		stodoła i obora w zagrodzie	ul. Górna 8
16		dom w zagrodzie	ul. Karchowska 2
17		dom w zagrodzie	ul. Karchowska 6
18		dom	ul. Karchowska 9a-b
19		dom	ul. Majątkowa 1
20		dom	ul. Majątkowa 2
21		dom	ul. Majątkowa 3
22		dom	ul. Majątkowa 5
23		dom	ul. Majątkowa 7
24		dom	ul. Majątkowa 21
25		dom	ul. Majątkowa 23
26	Chrósty	kapliczka	ul. Główna
27		pałac	ul. Główna
28		park w zespole pałacowo-parkowym	ul. Główna
29		spichlerz w zespole pałacowo-parkowym	ul. Główna 14
30		obora z częścią mieszkalną w zespole pałacowo-parkowym	ul. Główna 16
31		szkoła	ul. Główna 23
32		dom	ul. Ligocka 14
33		dom mieszkalno-gospodarczy	ul. Polna 3
34		dom mieszkalno-gospodarczy	ul. Polna 3 a
35	Dobieszów	kapliczka	nieopodal domu nr 39
36		dom	11
37		dom	20
38	Dobrosławice	kapliczka	nieopodal domu ul. Wiejska 61
39		park podworski	ul. Wiejska 69
40		spichlerz w zespole dworsko-folwarcznym	ul. Wiejska 69
41		obora I w zespole dworsko-folwarcznym	ul. Wiejska 69
42		obora II w zespole dworsko-folwarcznym	ul. Wiejska 69
43		dom	ul. Wiejska 12
44		dom	ul. Wiejska 44
45		dom	ul. Wiejska 48
46		dom	ul. Wiejska 50
47		dom mieszkalno-gospodarczy w zagrodzie	ul. Wiejska 50
48		dom gospodarczo-mieszkalny	ul. Wiejska 51
49	Gościęcin	kościół parafialny	ul. Kościelna 4
50		ogrodzenie kościoła parafialnego z bramką	ul. Kościelna 4
51		plebania	ul. Kościelna 4
52		dom w zespole plebanii	ul. Kościelna 4

53		spichlerz w zespole plebanii	ul. Kościelna 4
54		kościół pątniczy pw. św. Brykcjusza	wśród pól na północny-zachód od Gościęcina, przy drodze do wsi Kózki
55		kaplica w zespole pątniczym	wśród pól na północny-zachód od Gościęcina
56		studnia w zespole pątniczym	wśród pól na północny-zachód od Gościęcina
57		pustelnia w zespole pątniczym	wśród pól na północny-zachód od Gościęcina
58		kaplica cmentarna	ul. Szkolna
59		klasztor bernardynek	ul. Szkolna 18
60		kapliczka	przy domu ul. Górna 29
61		kapliczka	przy domu ul. Górna 29
62		kapliczka	przy domu ul. Kozielska 21
63		hotel-restauracja	ul. Kozielska 1
64		dom mieszkalny z kuźnią	ul. Górna 8
65		dom	ul. Górna 14
66		karczma	ul. Górna 15
67		dom	ul. Górna 22
68		dom	ul. Górna 26
69		dom	ul. Górna 30
70		spichlerz w zagrodzie	ul. Górna 30
71		dom	ul. Górna 42
72		dom	ul. Górna 44
73		dom	ul. Górna 52
74		dom	ul. Górna 54
75		młyn	ul. Górna 69
76		młyn typu holender	ul. Górna 72
77		dom	ul. Górna 74
78		dom	ul. Kościelna 18
79		dom	ul. Kozielska 41
80		dom	ul. Kozielska 44
81		dom	ul. Kozielska 67
82		dom	ul. Kozielska 74
83		dom	ul. Parkowa 1
84		dom	ul. Szkolna 1
85		dom	ul. Szkolna 2
86		dom	ul. Szkolna 10
87		dom	ul. Szkolna 19
88	Grodzisko	dom	ul. Główna 6 a
89		dom	ul. Główna 15
90		dom	ul. Główna 16
91		dom	ul. Główna 27
92		obora w zagrodzie	ul. Główna 45
93	Grudynia Mała	dwór	14 a
94		park dworski	
95		czworak w zespole dworskim	14
96		stajnia w zespole dworskim	14
97		obora w zespole dworskim	14
98		jałownik w zespole dworskim	14

99		dom	18
100		dom	30
102	Grudynia Wielka	kościół parafialny	ul. Kozielska
103		kapliczka	Przy domu ul. Kozielska 53-55
104		kapliczka	Przy domu ul. Kozielska 59
105		pałac	ul. Kozielska 42
106		wozownia w zespole pałacowo-folwarcznym	ul. Kozielska 42 c
107		kuźnia i warsztat rymarski w zespole pałacowo-folwarcznym	ul. Kozielska 42 c
108		gorzelnia w zespole pałacowo-folwarcznym	ul. Kozielska 42 c
109		budynek warsztatowy	ul. Kozielska 42 c
110		dom mieszkalny w zespole pałacowo-folwarcznym	ul. Kozielska 42 c
111		budynek wagi w zespole pałacowo-folwarcznym	ul. Kozielska 42 c
112		park pałacowy	ul. Kozielska 42
113		dom	ul. Kozielska 4 a
114		dom	ul. Kozielska 5
115		dom	ul. Kozielska 16
116		dom	ul. Kozielska 23 a
117		dom	ul. Kozielska 32
118		dom	ul. Kozielska 49
119		dom	ul. Kozielska 49 a
120		dom	ul. Kozielska 53
121		dom	ul. Kozielska 56
122		budynek sali tanecznej	ul. Kozielska 56
123		dom	ul. Kozielska 59
124		dom	ul. Kozielska 71 a
125	Jakubowice	pałac	ul. Główna 15a
126		park w zespole pałacowo-folwarcznym	ul. Główna 15a
127		stajnia i wozownia w zespole pałacowo-parkowym z folwarkiem	ul. Główna 15a
128		dom	ul. Główna 7
129		dom	ul. Główna 10
130	Karchów	kapliczka	przy domu nr 24
131		dwór	37
132		spichlerz	42
133		obora w zespole dworskim	przy domu nr 33-34
134		dom	12 a
135		dom	21
136		dom	22
137		dom	26 a
138		dom	39
139		dom	13
140	Kózki	kaplica	ul. Główna 21
141		dom	ul. Główna 30
142		dom	ul. Główna 31
143		spichlerz w zagrodzie	ul. Główna 39
144		budynek mieszkalno-gospodarczy	ul. Główna 40
145		dom	ul. Główna 63
146	Ligota Wielka	dwór	nr 2 - 4
147		spichlerz w zespole dworskim	nr 3
148		oficyna ze stajnią w zespole dworskim	nr 3

149		stodoły w zespole dworskim	nr 3
150		dom w zespole dworskim	nr 15
151		kuźnia w zespole dworskim	nr 15
152		karczma	nr 18
153	Maciowakrze	kościół parafialny pw. św. Floriana	ul. Wyzwolenia 47
154		plebania	ul. Wyzwolenia 47
155		budynek gospodarczy przy plebanii	ul. Wyzwolenia 47
156		dom (dawna plebania)	ul. Wyzwolenia 50
157		kapliczka	przy domu ul. Mickiewicza 9
158		kapliczka	przy domu ul. Wyzwolenia 16
159		kaplica cmentarna	ul. Wyzwolenia 81
160		dwór w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem	ul. Spółdzielcza 13
161		park w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem	ul. Spółdzielcza 13
162		oficyna w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem	ul. Spółdzielcza 10
163		oficyna II w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem	ul. Spółdzielcza 8, d. 12
164		spichlerz w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem	ul. Spółdzielcza 12
165		obora i stodoła w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem	ul. Spółdzielcza 25
166		stodoła w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem	ul. Spółdzielcza 27
167		dom w zespole osiedla domów jednorodzinnych	ul. Kościuszki 1
168		dom w zespole osiedla domów jednorodzinnych	ul. Kościuszki 3
169		dom w zespole osiedla domów jednorodzinnych	ul. Kościuszki 5
170		dom w zespole osiedla domów jednorodzinnych	ul. Kościuszki 7
171		dom w zespole osiedla domów jednorodzinnych	ul. Kościuszki 8
172		dom w zespole osiedla domów jednorodzinnych	ul. Kościuszki 9
173		dom w zespole osiedla domów jednorodzinnych	ul. Kościuszki 10
174		dom w zespole osiedla domów jednorodzinnych	ul. Kościuszki 11
175		dom w zespole osiedla domów jednorodzinnych	ul. Kościuszki 12
176		dom w zespole osiedla domów jednorodzinnych	ul. Kościuszki 13
177		dom w zespole osiedla domów jednorodzinnych	ul. Kościuszki 14
178		Dom Ludowy (dawna restauracja)	ul. Mickiewicza 1
179		dom	ul. Mickiewicza 9
180		dom	ul. Mickiewicza 13
181		dom	ul. Mickiewicza 26
182		budynek mieszkalno-gospodarczy	ul. Mickiewicza 32
183		budynek mieszkalno-gospodarczy	ul. Mickiewicza 34
184		dom	ul. Mickiewicza 36
185		dom	ul. Spółdzielcza 9 d. 5
186		dom	ul. Wyzwolenia 25a
187		dom	ul. Wyzwolenia 26
188		zagroda	ul. Wyzwolenia 37
189		dom	ul. Wyzwolenia 44
190		dom	ul. Wyzwolenia 48
191		dom	ul. Wyzwolenia 54
192		dom	ul. Wyzwolenia 64
193		dom	ul. Wyzwolenia 69
194		dom	ul. Wyzwolenia 70
195		budynek mieszkalno-gospodarczy	ul. Wyzwolenia 71
196		młyn	ul. Wyzwolenia 7a
197	Mierzęcin	dom	18
198	Milice	kościół parafialny pw. św. Marcina	ul. Kościelna

199		kapliczka	u zbiegu ulic Majątkowej i Głównej
200		dwór w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem	ul. Majątkowa 6
201		mur z bramą w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem	ul. Majątkowa 6
202		park w zespole dworskim	ul. Majątkowa 6
203		oficyna w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem	ul. Majątkowa 8
204		gorzelnia w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem	ul. Majątkowa 6
205		obora w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem	ul. Majątkowa 6
206		dom	ul. Główna 6
207		dom	ul. Główna 10
208		dom	ul. Główna 12
209		dom	ul. Kościelna 1
210		dom	ul. Kościelna 3
211		dom	ul. Majątkowa 2
212		budynek gospodarczy	ul. Majątkowa 2
213		dom	ul. Majątkowa 4 d. 3
214		budynek gospodarczy	ul. Majątkowa 4 d. 3
215		dom	ul. Szkolna 4
216		szkoła	ul. Szkolna 6
217		dom	ul. Szkolna 10
218		trafostacja	przy domu ul. Główna 14
219		cmentarz	ul. Teszniowska
220	Naczęsławice	układ ruralistyczny wsi	
221		kościół parafialny pw. św. Stanisława	ul. Spółdzielcza
222		mur kościelny	ul. Spółdzielcza
223		kapliczka	przy domu ul. Główna 43
224		plebania	ul. Spółdzielcza 3
225		dom	ul. Główna 11
226		dom	ul. Główna 21
227		dom	ul. Główna 28
228		dom	ul. Główna 34
229		budynek mieszkalno-gospodarczy	ul. Główna 42
230		dom	ul. Piękna 4
231		dom	ul. Piękna 14
232		spichlerz przy plebanii	ul. Spółdzielcza 3
233		stodoła przy plebanii	ul. Spółdzielcza 3
234		obora w zagrodzie	ul. Spółdzielcza 5
235		budynek mieszkalno-gospodarczy	ul. Wolności 14
236		dom	ul. Wolności 20
237		dom	ul. Wolności 25
238		stodoła w zagrodzie	ul. Wolności 29
239		dom	ul. Wolności 30
240		budynek gospodarczy w zagrodzie	ul. Wolności 33
241		trafostacja	przy domu ul. Główna nr 20
242	Ostrożnica	układ ruralistyczny wsi	
243		kościół parafialny	ul. Kościelna 25
244		kaplica przykościelna w zespole kościoła parafialnego	ul. Kościelna
245		plebania	ul. Kościelna 25
246		kapliczka	przy domu ul. Przedborowskiej 51

247		kaplica cmentarna	ul. Ogrodowa
248		spichlerz	ul. Parkowa 3
249		kuźnia w zespole dworskim	ul. Parkowa 3
250		budynek gospodarczy w zespole dworskim	ul. Parkowa 14
251		dom	ul. Chróstecka 3
252		stodoła w zagrodzie	ul. Leśna 8
253		Dom Sióstr Zakonnych	ul. Klasztorna 12
254		dom	ul. Kopidolska 4
255		dom	ul. Kopidolska 9
256		dom	ul. Kopidolska 10
257		dom	ul. Kopidolska 14
258		dom	ul. Kościelna 2
259		dom	ul. Kościelna 3
260		dom	ul. Kościelna 4
261		dom	ul. Kościelna 6
262		dom	ul. Kościelna 8 a
263		dom	ul. Kościelna 8
264		Dom ludowy	ul. Kościelna 14
265		dom	ul. Kościelna 13
266		dom	ul. Kościelna 21
267		dom	ul. Kościelna 28
268		gospoda	ul. Kościelna 29
269		dom	ul. Grodzisko 1
270		dom	ul. Grodzisko 16
271		dom	ul. Leśna 2
272		dom	ul. Leśna 4
273		dom	ul. Pawłowska 1
274		dom	ul. Pawłowska 3
275		dom	ul. Przedborowska 4
276		dom	ul. Przedborowska 7
277		dom	ul. Przedborowska 14
278		dom	ul. Przedborowska 23
279		dom	ul. Przedborowska 25
280		dom	ul. Przedborowska 32
281	Pawłowiczki	kościół parafialny	ul. Kościelna 1
282		mur ogrodzeniowy z bramą przy kościele parafialnym	ul. Kościelna 1
283		kaplica cmentarna	ul. Kościelna
284		kapliczka	przy domu ul. Dworcowa 8
285		kapliczka	Pl. Smykały
286		spichlerz w zespole pałacowo-folwarcznym	ul. Wyzwolenia
287		Urząd Gminy	Pl. Jedności Narodowej 1
288		dom	ul. Magnoliowa 9
289		dom	ul. Magnoliowa 12
290		dom	ul. Magnoliowa 14
291		dawna szkoła	ul. Magnoliowa 20
292		internat	ul. Magnoliowa 20 a
293		dom	Pl. Jedności Narodowej 3
294		dom	ul. Dworcowa 5
295		budynek mleczarni	ul. Dworcowa 11
296		dom	ul. Smykały 3

297		dom	ul. Wyzwolenia 43
298		dom	ul. Wyzwolenia 45
299		dom	ul. Wyzwolenia 47
300		dom	ul. Wyzwolenia 49
301		dom	ul. Wyzwolenia 53
302		dom	ul. Wyzwolenia 55
303		dom	ul. Wyzwolenia 55
304		dom	ul. Wyzwolenia 57
305		dom	ul. Wyzwolenia 60
306		dom	ul. Wyzwolenia 66
307		dawny zajazd	ul. Wyzwolenia 72
308		dom	ul. Wyzwolenia 73
309		poczta	ul. Wyzwolenia 76
310		dom	ul. Wyzwolenia 78
311		dom	ul. Wyzwolenia 80
312		dom (willa)	ul. Wyzwolenia 81
313		dom	ul. Wyzwolenia 82
314		dom	ul. Wyzwolenia 84
315		dom (willa)	ul. Wyzwolenia 90
316		dom	ul. Wyzwolenia 98
317		remiza strażacka	ul. Wyzwolenia 65-67
318		aleja lipowa	ul. Wyzwolenia
319		park pocmentarny	ul. Korfantego/Szkolna
320		dom w zespole podworskim	Pawłowiczki - Dąbrowa
321		spichlerz	Pawłowiczki - Dąbrowa
322	Przedborowice	kapliczka	Przy domu nr 12
323		dom	2
324		dom	6
325		dom	12
326		dom	13
327		dom	13 a
328		dom	19
329		dom	20
330	Radoszowy	kościół parafialny pw. św. Jadwigi	ul. Główna
331		dom - plebania	ul. Główna 46
332		kapliczka	W rozwidleniu ulic Głównej i Zamkowej, przy domu ul. Główna 30
333		kapliczka	koło budynku ul. Główna 36
334		kapliczka	przy domu ul. Główna 66
335		kapliczka	koło domu ul. Główna 70
336		dwór w zespole parkowo-dworsko-folwarcznym	ul. Zamkowa 5
337		park w zespole dworskim	ul. Zamkowa
338		dom w zespole dworsko-parkowo-folwarcznym	ul. Zamkowa 1
339		obora w zespole dworsko-parkowo-folwarcznym	ul. Zamkowa 1
340		stodoła w zespole dworsko-parkowo-folwarcznym	ul. Zamkowa 1
341		dom mieszkalno-gospodarczy w zespole dworsko-parkowo-folwarcznym	ul. Zamkowa 2
342		dom	ul. Główna 21
343		dom	ul. Główna 23
344		dom	ul. Główna 50

345	Trawniki	kościół filialny p.w. MB Dobrej Rady	ul. Szkolna
346		pała w zespole pałacowo-parkowym z folwarkiem	ul. Leśna 18d
347		park w zespole pałacowo-parkowym z folwarkiem	ul. Leśna
348		oficyna w zespole pałacowo-parkowym z folwarkiem	ul. Leśna 18c
349		stodoła w zespole pałacowo-parkowym z folwarkiem	ul. Leśna
350		spichlerz w zespole pałacowo-parkowym z folwarkiem	ul. Leśna
351		stajnie w zespole pałacowo-parkowym z folwarkiem	ul. Leśna
352		stodoła w zagrodzie	ul. Leśna 7
353		obora w zagrodzie	ul. Leśna 7
354		stodoła w zagrodzie	ul. Leśna 15
355		dom w zagrodzie	ul. Leśna 16
356		stodoła w zagrodzie	ul. Leśna 16
357		obora w zagrodzie	ul. Leśna 16
358		dom	ul. Leśna 35
359		dom	ul. Leśna 46
360		dom	ul. Leśna 74 d. 76
361		dom	ul. Szkolna 9
362	Ucieszków	kościół parafialny pw. Opatrzności Bożej	ul. Główna 30
363		plebania	ul. Główna 30
364		kaplica cmentarna	ul. Główna 30
365		kapliczka	przy domu ul. Główna nr 18
366		kapliczka św. Mikołaja	przy domu ul. Główna nr 58
367		Dom Zakonny Sióstr św. Elżbiety	ul. Klasztorna 8
368		dom w zagrodzie	ul. Szkolna 17
369		dom	ul. Szkolna 19
370		dom	ul. Główna 3
371		dom	ul. Główna 5
372		dom	ul. Główna 9
373		dom	ul. Główna 10
374		budynek mieszkalno-gospodarczy	ul. Główna 15
375		dom	ul. Główna 16
376		zagroda z kapliczką	ul. Główna 19a
377		dom	ul. Główna 25
378		zagroda	ul. Główna 28 d. 28a
379		dom	ul. Główna 29
380		dom	ul. Główna 31
381		dom	ul. Główna 43a
382		dom	ul. Główna 45
383		dom	ul. Główna 51
384		dom	ul. Główna 53
385		dom	ul. Główna 62
386		dom	ul. Główna 73
387		dom	ul. Główna 76
388		dom	ul. Główna 80
389		dom	ul. Główna 81
390		dom	ul. Główna 90
391		dom	ul. Szkolna 1
392		dom	ul. Szkolna 9
393		dom	ul. Szkolna 13
394		budynek mieszkalno-gospodarczy w zagrodzie	ul. Szkolna 17

395		szkoła	ul. Szkolna 21
396	Urbanowice	kapliczka	ul. Kozielska
397		dwór	ul. Kozielska 48
398		oficyna w zespole dworsko-folwarcznym	ul. Kozielska 34
399		obora I w zespole dworsko-folwarcznym	ul. Kozielska 48
400		obora II w zespole dworsko-folwarcznym	ul. Kozielska 48
401		spichlerz w zespole dworsko-folwarcznym	ul. Kozielska 48
402		dom	ul. Kozielska 6
403		dom	ul. Kozielska 8
404		zagroda	ul. Kozielska 28
405		dom (dawna szkoła)	ul. Kozielska 30
406		dom	ul. Łąkowa 8
407		dom	ul. Łąkowa 16

5.5. Zabytki ruchome

Zgodnie z ustawową definicją zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych będących dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość. Do katalogu zabytków ruchomych zaliczają się: dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki ożywionej; kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje; numizmaty oraz pamiątki historyczne, a zwłaszcza militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i ordery; wytwory techniki, a zwłaszcza urządzenia, środki transportu oraz maszyny i narzędzia świadczące o kulturze materialnej, charakterystyczne dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujące poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego; materiały biblioteczne; instrumenty muzyczne; wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne; przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości i instytucji. W przeważającej części obiekty ruchome stanowią wyposażenia wnętrz, w tym malowidła ścienne. Osobną, mniej liczną grupę stanowią zabytki zlokalizowane w otwartej przestrzeni takie jak kapliczki czy rzeźby.

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków tworzą reprezentatywny zbiór sztuki sakralnej regionu. Należą do nich głównie zespoły zabytków będących na wyposażeniu świątyń, które uzupełnia nagrobek rodziny Delach na cmentarzu parafialnym w Naczęsławicach oraz rzeźba w kaplicy w Radoszowach. Co prawda w księdze rejestru znajduje się zaledwie 9 decyzji o wpisie do rejestru zabytków ruchomaliów, obejmują one jednakże ponad 100 obiektów. Większość obiektów znajdujących się we wnętrzach sakralnych to zabytki powstałe w dobie baroku.

Tabela 6 Rejestr zabytków ruchomych Gminy Pawłowiczki

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Numer rejestru	Data wpisu
1	Gościęcin	Wyposażenie kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP	Ks.B.t. II-497/70	29.09.1970
2		Wyposażenie kościoła odpustowego pw. św. Brykcjusza	Ks.B.t. II-498/70	29.09.1970

3	Maciowakrze	Wyposażenie z kościoła parafialnego pw. św. Floriana	ks.B.t.III-579/72	3.05.1972
4		Zespół obrazów – Stacje Drogi Krzyżowej	ks.B.t.III-273/13	19.02.2013
5	Naczęsławice	Nagrobek rodziny Delach z cmentarza przy kościele parafialnym pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika	Ks.B.t. II-168/09	15.09.2009
6		Zespół zabytków z kościoła parafialnego pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika	Ks.B.t.IV-334/1-10/15	29.10.2015
7	Ostrożnica	Wyposażenie kościoła parafialnego pw. Ducha Świętego (prospekt + instrument)	Ks.B.t.II-142/08	3.11.2008
8	Radoszowy	Wyposażenie kościoła parafialnego pw. św. Jadwigi	Ks.B.t.VI-915/93	15.09.1993
9		Rzeźba – św. Jan Nepomucen, w kapliczce	Ks.B.t.V-862/91	7.06.1991

Zgodnie z obowiązującym prawodawstwem gminy nie mają obowiązku prowadzenia ewidencji zabytków ruchomych. Ewidencję taką prowadzi WKZ.

5.6. Zabytki archeologiczne

5.6.1. Rejestr zabytków archeologicznych

Zabytkiem archeologicznym w myśl ustawy jest zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź śladów, albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem. Do zabytków archeologicznych możemy zaliczyć w szczególności obiekty będące pozostałościami terenowymi pradziejowej i historycznej osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami oraz reliktami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

W ramach prowadzonego od 1978 r. przedsięwzięcia mającego na celu poszukiwanie, rejestrowanie i nanoszenie na mapy stanowisk archeologicznych znanego pod nazwą archeologiczne zdjęcie polski (AZP), dla 330 stanowisk położonych w granicach Gminy Pawłowiczki sporządzone zostały karty ewidencyjne stanowisk archeologicznych. Jest to podstawowa dokumentacja konserwatorska, przechowywana w archiwum WUOZ w Opolu. Wśród zewidencjonowanych typów stanowisk przeważają osady, punkty osadnicze oraz ślady osadnictwa, w mniejszości są cmentarzyska, grodziska obozowiska i cmentarzyska ciałopalne. Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków stanowią ok. 10% spośród zabytków ujętych w ewidencji. Zasadniczo są to decyzje sporządzone w latach 70-tych i 80-tych XX wieku. Na przestrzeni ostatnich 30 lat wojewódzki konserwator zabytków wpisał do rejestru zabytków wyłącznie stanowisko kultury przeworskiej w Ostrożnicy.

Tabela 7 Rejestr zabytków archeologicznych Gminy Pawłowiczki

Lp.	Miejscowość	Typ stanowiska	Chronologia	Numer stanowiska	Numer rejestru
1	Gościęcin	osada	późny okres wpływów rzymskich, średniowiecze	3	A-676/85
2		osada	kultura łużycka (III okres epoki brązu/halsztat)	5	A-674/84
3	Grodzisko	osada	kultura pucharów lejkowatych, kultura łużycka (III-IV okres epoki brązu/halsztat), średniowiecze	3	A-650/84
4	Grudynia Mała	osada	kultura łużycka	17	A-677/85
5	Karchów	osada	wczesne średniowiecze (XI-XII w.)	11	A-670/85
6		osada	kultura łużycka (halsztat)	3	A-667/85
7	Ligota Wielka	osada	kultura łużycka (halsztat)	16	A-661/85

8		osada	wczesne średniowiecze	18	A-664/85
9		osada	kultura łużycka	20	A-660/85
10		osada	kultura łużycka (halsztat)	21	A-665/85
11		osada	kultura łużycka (halsztat)	22	A-668/85
12		osada	kultura łużycka (halsztat)	23	A-666/85
13		osada	kultura łużycka (halsztat)	24	A-663/85
14		osada	kultura pucharów lejkowatych	25	A-662/85
15		osada	kultura łużycka (halsztat)	26	A-672/85
16		osada	kultura łużycka (halsztat)	27	A-669/85
17		osada	kultura łużycka (halsztat)	28	A-671/85
18	Milice	osada	kultura pucharów lejkowatych, kultura łużycka (okres halsztacki)	2	A-678/85
19	Naczęsławice	grodzisko	Wczesne średniowiecze (VII-XI, XI-XII w.)	1	A-65/68
20		osada	neolit, kultura łużycka (epoka brązu/halsztat), średniowiecze (XIII-XIV w.)	16	A-675/85
21	Ostrożnica	osada	kultura łużycka (halsztat)	21	A-673/85
22		osada	kultura łużycka (halsztat)	22	A-674/85
23		osada	kultura przeworska (późny okres wpływów rzymskich)	30	A-14/2001
24	Przedborowice	osada	kultura łużycka (halsztat)	1	A-646/84
25	Radoszowy	osada	kultura łużycka, okres wpływów rzymskich	11	A-432/77
26		osada	średniowiecze	12	A-431/77
27		osada	kultura łużycka, okres wpływów rzymskich	15	A-429/77
28	Trawniki	osada	neolit (kultura pucharów lejowatych), kultura łużycka (epoka brązu/halsztat)	14	A-679/85
29	Ucieszków	osada	kultura łużycka (okres halsztacki)	6	A-649/84
30	Urbanowice	osada	kultura przeworska (okres wpływów rzymskich)	5	A-645/84
31		osada	kultura łużycka (okres halsztacki)	6	A-651/84

5.6.2. Ewidencja zabytków archeologicznych

Jak już wspomniano powyżej, do zadań nałożonych na samorząd w art. 22 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, należy m. in. obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków nieruchomych w formie zbioru kart adresowych. Zabytkami nieruchomymi są również zabytki archeologiczne, a ewidencja zabytków archeologicznych winna obejmować zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków, inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta) w porozumieniu z WKZ. Gmina Pawłowiczki jak dotychczas nie wykonywała kart adresowych zabytków archeologicznych ujętych w WEZ, a zarządzenie Nr 0050.140.2019 Wójta Gminy Pawłowiczki z dnia 14 października 2019 r. w sprawie wprowadzenia Gminnej Ewidencji Zabytków nie obejmuje zabytków archeologicznych.

Tabela 8 Wojewódzka ewidencja zabytków archeologicznych

Lp.	Miejscowość	Nr AZP	Nr stan. na obszarze	Nr stan. w miejscowości	Typ stanowiska	Kultura	Chronologia
1	Borzysławice	98-38	94	1	cmentarzysko?	-	?
					ślad osadnictwa	-	XIII-XIV w.
2		98-38	95	2	punkt osadniczy	-	mezolit
					punkt osadniczy	-	neolit
3		98-38	93	3	osada	przeworska	okr. wpł. rzymskich

4		98-38	96	4	osada	-	neolit
5		98-38	11	5	osada	?	XIII-XIV w.
					-	?	pradzieje
6		98-38	30	6	osada	?	XIII w.
7		98-38	32	7	osada	?	XI-XIII w.
8		98-38	15	8	ślad osadnictwa	?	neolit
					osada	łużycka?	-
9		98-38	29	9	osada	?	XIII-XIV w.
10	Chrósty	99-38	18	1	osada	?	neolit
11		99-38	19	2	ślad osadnictwa	?	epoka kamienia
12	Dobieszów	99-38	12	1	ślad osadnictwa	amfor kulistych	-
13		99-38	13	2		-	?
14		99-38	14	3	ślad osadnictwa	-	neolit
15		99-38	15	4	ślad osadnictwa	-	neolit?
16		99-38	16	5	ślad osadnictwa	-	epoka kamienia
17		99-38	17	6	ślad osadnictwa	-	epoka kamienia
					ślad osadnictwa	-	XIV-XV w.
18	Dobrosławice	99-38	79	1	grodzisko?	-	wcz. średniowiecze
19	Gościęcin	97-37	76	1	punkt osadniczy	-	mezolit
					osada	-	neolit
					cmentarzysko	łużycka	-
20		98-37	21	2	ślad osadnictwa		VIII-IX w.
21		98-37	15	3	osada	przeworska	faza C1-C2
					osada	przeworska	okr. wpł. rzymskich
					punkt osadniczy	-	XIV-WV w.
22		97-37	4	4	ślad osadnictwa	?	pradzieje
					osada	?	średniowiecze
23		97-37	1	5	punkt osadniczy	-	-
					punkt osadniczy	łużycka	III okres epoki brązu
					osada	łużycka	okres halsztacki
24		98-37	22	6	ślad osadnictwa	-	neolit
25		98-37	57	7	osada?	-	neolit
26		98-37	58	8	osada	łużycka	-
					osada?	pucharów lejkowatych	neolit
					punkt osadniczy	-	pradzieje
27		97-37	59	9	ślad osadnictwa	-	neolit
28		97-37	26	10	ślad osadnictwa	celtycka	okr. lateński
29		98-38	91	11	punkt osadniczy	pucharów lejkowatych	neolit
30		98-38	20	12	osada	łużycka	-
31		97-37	60	13	punkt osadniczy	-	paleolit
					punkt osadniczy	-	mezolit
					punkt osadniczy	-	neolit
						-	epoka brązu
					punkt osadniczy	-	średniowiecze
32		97-38	47	14	obozowisko?	-	paleolit
					obozowisko?	-	mezolit
33		97-38	48	15	cmentarzysko ciałopalne	łużycka	-
					osada	celtycka	późn. okres lateński
34		97-38	21	16	ślad osadnictwa	-	epoka brązu
35		98-37	23	17	osada	pucharów lejkowatych	neolit
36		97-38	22	18	ślad osadnictwa	-	mezolit
					punkt osadniczy	-	neolit
					punkt osadniczy	-	średniowiecze
37		97-37	56	19	obozowisko?	-	paleolit
					ślad osadnictwa	-	neolit
					ślad osadnictwa	-	średniowiecze
38		97-38	18	20	ślad osadnictwa	-	okr. wpł. rzymskich
39		97-38	19	21	osada	łużycka	-

40		97-38	6	22	osada	?	XI-XIII w.
41		97-38	7	23	osada	?	średniowiecze
42		97-38	5	24	osada	?	średniowiecze
43		97-38	2	25	osada	łużycka	okres halsztacki
					ślad osadnictwa	?	średniowiecze
44		97-38	3	26	osada	?	XI w.
45		98-38	1	27	osada	?	średniowiecze
46		98-38	2	28	osada	?	XIII w.
47		98-38	3	29	osada	?	wcz. średniowiecze
48		98-38	4	30	osada	?	XIII-XIV w.
49		98-38	5	31	osada	?	średniowiecze
50		98-38	6	32	osada	?	neolit
					-	?	pradzieje
51		97-37	38	33	punkt osadniczy	-	neolit
					punkt osadniczy	-	pradzieje
52		97-37	39	34	osada	przeworska	późn. okr. wpł. rzymskich
					osada	-	średniowiecze
53		97-37	40	35	punkt osadniczy	-	epoka kamienia
					osada	-	neolit
					punkt osadniczy	-	pradzieje
					osada	-	średniowiecze
54		97-37	19	36	punkt osadniczy	-	epoka kamienia
55	Grodzisko	97-37	62	1	ślad osadnictwa	-	
56		97-37	32	2	ślad osadnictwa	-	
						-	
57		97-37	33	3	ślad osadnictwa	-	epoka kamienia
					ślad osadnictwa	pucharów lejkowatych	neolit
					ślad osadnictwa	łużycka	III-IV okres epoki brązu
					osada	łużycka	okres halsztacki
					ślad osadnictwa	-	średniowiecze
58		97-37	34	4	ślad osadnictwa	pucharów lejkowatych	neolit
					ślad osadnictwa	-	pradzieje
					ślad osadnictwa	-	XIV-XV w.
59		97-37	31	5	ślad osadnictwa	-	pradzieje
					ślad osadnictwa	-	XIV-XV w.
60	Grudynia Mała	98-37	43	1	osada	-	neolit
					cmentarzysko ciałopalne	łużycka	V okres epoki brązu i okres halsztacki
61		98-37	46	2	ślad osadnictwa	-	pradzieje
62		98-37	45	3	cmentarzysko	przeworska	faza C1
63		98-37	44	4	cmentarzysko	łużycka	epoka brązu
					ślad osadnictwa	-	okr. wpł. rzymskich
64		98-37	47	5	ślad osadnictwa	-	paleolit
65		98-37	48	6	ślad osadnictwa	-	epoka brązu
66		98-37	49	7	osada	-	neolit
					osada	-	XIII w.
67		98-37	50	8	osada	-	neolit
					osada	celtycka	-
					osada	przeworska	późn. okr. wpł. rzymskich
68		98-37	51	9	ślad osadnictwa	-	okr. wpł. rzymskich
69		98-37	52	10	ślad osadnictwa	-	neolit
					osada	łużycka	epoka brązu
					ślad osadnictwa	celtycka	-
70		98-37	53	11	ślad osadnictwa	celtycka	-
71		98-37	54	12	punkt osadniczy	łużycka	III-IV okres epoki brązu
72		98-37	55	13	ślad osadnictwa	-	epoka kamienia

73		98-37	56	14	ślad osadnictwa	-	okr. wpł. rzymskich
74		98-37	57	15	cmentarzysko ciałopalne	przeworska	III w. n. e.
75		98-37	58	16	cmentarzysko ciałopalne	łużycka	-
76		98-37	13	17	osada	łużycka	?
77		98-37	33	18	osada	-	neolit
78		98-37	34	19	ślad osadnictwa	-	I-II okres epoki brązu
79		98-37	17	20	punkt osadniczy	celtycka?	okres lateński
					punkt osadniczy	-	pradzieje
					osada	-	XIII-XIV w.
80		98-37	18	21	punkt osadniczy	-	neolit
					punkt osadniczy	przeworska	późn. okr. wpł. rzymskich
					punkt osadniczy	-	XIV-XV w.
81		98-37	14	22	ślad osadnictwa	-	epoka kamienia
					ślad osadnictwa	łużycka	okres halsztacki
					ślad osadnictwa	-	XIV-XV w.
82		98-37	16	23	punkt osadniczy	-	epoka kamienia
					osada	-	XIV-XV w.
83	Grudynia Wielka	98-37	26	1	osada	-	neolit
84		98-37	24	2	punkt osadniczy	-	neolit
					osada?	łużycka	-
					punkt osadniczy	przeworska	okr. wpł. rzymskich
					ślad osadnictwa	-	okr. wędrówek ludów
					punkt osadniczy	-	wcz. średniowiecze
85		98-37	27	3	ślad osadnictwa	-	mezolit
					osada	-	neolit
					osada	-	okr. wpł. rzymskich
86		99-37	34	4	ślad osadnictwa	-	paleolit górny
					osada	-	neolit
					ślad osadnictwa	-	okr. wpł. rzymskich?
					osada?	-	średniowiecze
87		98-37	28	5	osada	pucharów lejkowatych	neolit
					punkt osadniczy	łużycka	-
					punkt osadniczy	celtycka	-
					osada	-	wcz. okr. wpł. rzymskich
88		99-37	35	6	osada	-	neolit
					osada?	-	średniowiecze
89		99-37	36	7	punkt osadniczy	-	neolit
90		99-37	37	8	ślad osadnictwa	-	neolit
91		99-37	38	9	ślad osadnictwa	cykl wstęgowy	neolit
92		99-37	39	10	cmentarzysko	-	neolit
					punkt osadniczy	-	okres halsztacki
					osada?	-	X-XIII w.
93		98-37	30	13	osada	-	neolit
94		98-37	31	14	ślad osadnictwa	-	epoka kamienia
95		98-37	32	16	osada	-	neolit
96		98-37	25	17	osada	-	neolit
					osada	-	okr. wpł. rzymskich
					osada	-	XIII w.
97		98-37	41	19	punkt osadniczy	-	XIV w.
98		98-37	11	20	ślad osadnictwa	-	pradzieje
					ślad osadnictwa	-	XIV w.
99		98-37	12	21	osada	łużycka	epoka brązu
100		98-37	35	22	ślad osadnictwa	-	neolit

101		98-37	36	23	ślad osadnictwa	-	średniowiecze
102		98-37	37	24	ślad osadnictwa	-	neolit
103		98-37	38	25	ślad osadnictwa	-	okr. wpł. rzymskich
104		98-37	39	26	ślad osadnictwa	-	235-238 r.
105		98-37	40	27	punkt osadniczy	-	okr. wpł. rzymskich
					punkt osadniczy	-	średniowiecze
106		99-37	42	28	osada?	ceramiki sznurowe	neolit
					ślad osadnictwa	-	XIII w.
107		99-37	40	29	ślad osadnictwa	-	epoka kamienia
108	Jakubowice	98-37	41	1	osada		neolit
					osada		późn. okr. wpł. rzymskich
					osada		XII-XIII w.
109		98-37	42	2	ślad osadnictwa	-	neolit
					osada	przeworska	wcz. okr. wpł. rzymskich
					punkt osadniczy	-	średniowiecze
110		98-37	80	3	ślad osadnictwa	-	neolit
111		98-37	10	4	ślad osadnictwa	-	epoka kamienia
					osada	łużycka	?
					osada	łużycka	pradzieje
112		98-37	81	5	ślad osadnictwa	-	paleolit
113		98-37	7	6	osada	pucharów lejkowatych	neolit
					osada	łużycka	XIV-XV w.
114		98-37	8	7	ślad osadnictwa		pradzieje
					ślad osadnictwa	-	XIV-XV w.
115		98-37	9	8	osada	pucharów lejkowatych	neolit
					osada	-	okres halsztacki
116		99-37	32	9	ślad osadnictwa	-	neolit
117		99-37	33	10	obozowisko	-	epoka kamienia
118	Karchów	98-37	89	1	ślad osadnictwa	-	neolit
119		98-37	90	2	ślad osadnictwa	-	neolit
120		98-37	16	3	osada	łużycka	okres halsztacki
121		98-37	17	4	osada	?	XIII-XIV w.
122		98-37	13	5	osada	?	średniowiecze
123		98-37	9	6	osada	?	średniowiecze
124		98-37	10	7	osada	?	średniowiecze
125		98-37	8	8	osada	?	średniowiecze
126		98-37	7	9	osada	?	średniowiecze
127		98-37	12	10	osada	?	XIII-XIV w.
128		98-37	14	11	osada	?	XI-XIII w.
129	Kózki	97-37	53	1	ślad osadnictwa	łużycka	III okres epoki brązu
130		97-37	55	2	osada	pucharów lejkowatych	neolit
131		97-37	54	3	cmentarzysko ciałopalne	łużycka	III okres epoki brązu
132		98-37	4	4	osada	pucharów lejkowatych	neolit
					ślad osadnictwa	-	pradzieje
					ślad osadnictwa	-	średniowiecze
133		98-37	5	5	ślad osadnictwa	-	epoka kamienia
					ślad osadnictwa	pucharów lejkowatych	neolit
					ślad osadnictwa	-	pradzieje
134		98-37	3	6	osada	łużycka	okres halsztacki
					ślad osadnictwa	-	XIV-XV w.
135	Ligota Wielka	98-38	73	1	punkt osadniczy	-	mezolit
					punkt osadniczy	-	neolit
					punkt osadniczy	łużycka	III okres epoki brązu
					punkt osadniczy	łużycka	okres halsztacki
					punkt osadniczy	celtycka	okres lateński
					punkt osadniczy	-	III-IV w.
					punkt osadniczy	-	średniowiecze

136		98-38	74	2	punkt osadniczy	ceramiki sznurowej	neolit
					punkt osadniczy	łużycka	epoka brązu
					osada	przeworska	okr. wpł. rzymskich
137		98-38	75	3	punkt osadniczy	-	neolit
					punkt osadniczy	-	epoka brązu
					osada	-	okr. wpł. rzymskich
					punkt osadniczy	-	średniowiecze
138		98-38	76	4	osada	-	IV w. n. e.
					osada	-	XV w.
139		98-38	77	5	cmentarzysko	łużycka	III-IV okres epoki brązu
					osada produkcyjna	-	okr. wpł. rzymskich
140		98-38	78	6	punkt osadniczy	-	?
141		98-38	79	7	ślad osadnictwa	łużycka	?
142		98-38	80	8	punkt osadniczy	-	neolit
143		98-38	81	9	cmentarzysko ciałopalne	-	epoka brązu
144		98-38	45	10	cmentarzysko	łużycka	epoka brązu
					nieokreślone	-	okr. wpł. rzymskich
145		98-38	83	11	cmentarzysko	łużycka	?
146		98-38	84	12	cmentarzysko	-	XIII-XV w.
147		98-38	85	13	punkt osadniczy	-	okr. wpł. rzymskich
148		98-38	86	14	osada	-	XV-XVI w.
149		98-38	87	15	ślad osadnictwa	-	neolit
150		98-38	18	16	osada	łużycka	okres halsztacki
151		98-38	19	17	osada	?	średniowiecze
152		98-38	20	18	ślad osadnictwa	?	neolit
					osada	?	wcz. średniowiecze
153		98-38	23	19	osada	?	średniowiecze
154		98-38	21	20	ślad osadnictwa	?	neolit
					osada	łużycka	?
155		98-38	22	21	osada	łużycka	okres halsztacki
156		98-38	24	22	osada	łużycka	okres halsztacki
157		98-38	25	23	osada	łużycka	okres halsztacki
158		98-38	28	24	osada	łużycka	okres halsztacki
159		98-38	27	25	osada	pucharów lejkowatych	?
160		98-38	26	26	osada	łużycka	okres halsztacki
161		98-38	17	27	osada	łużycka	okres halsztacki
162		98-38	16	28	osada	łużycka	okres halsztacki
163		98-38	15	29	osada	łużycka	okres halsztacki
164		98-38	88	30	osada	-	X-XI w.
165	Maciowakrze	99-38	63	1	osada	-	XIV w.
166		99-38	65	3	punkt osadniczy	?	pradzieje
167		99-38	66	4	cmentarzysko	?	?
168		99-38	67	5	punkt osadniczy	łużycka	?
					osada	-	XIV-XV w.
169		99-38	68	6	ślad osadnictwa	przeworska	?
					ślad osadnictwa	-	XIV-XV w.
170		99-38	69	7	punkt osadniczy	?	neolit
					ślad osadnictwa	-	XIV-XV w.
171		99-38	70	8	ślad osadnictwa	?	epoka kamienia
					osada	przeworska	faza C2-D
172		99-38	71	9	ślad osadnictwa	?	pradzieje
					punkt osadniczy	-	XIV-XV w.
173		99-38	72	10	obozowisko/pracownia krzemieni	-	neolit
174		99-38	73	11	ślad osadnictwa	-	epoka kamienia
175		99-38	74	12	obozowisko	-	epoka kamienia

176		99-38	75	13	obozowisko	-	epoka kamienia
177		99-38	77	15	ślad osadnictwa	-	epoka kamienia
178	Mierzęcin	97-37	52	1	ślad osadnictwa	-	wcz. średniowiecze
179	Milice	98-37	20	1	ślad osadnictwa	łużycka	-
180		98-37	2	2	punkt osadniczy	-	epoka kamienia
					osada	pucharów lejkowatych	neolit
					osada	łużycka	okres halsztacki
181		98-37	6	3	punkt osadniczy	pucharów lejkowatych	neolit
					punkt osadniczy	-	pradzieje
					osada	-	XIV-XV w.
182	Naczęsławice	97-37	67	1	osada	-	neolit
					osada	łużycka	V okres epoki brązu
					osada	-	wcz. okr. wpł. rzymskich
					grodzisko	-	wcz. średniowiecze
					osada	-	neolit
					osada	łużycka	-
					grodzisko	wcz. średniowieczna	XI-XI w.
183		97-37	68	2	osada	-	neolit
					osada	łużycka	-
					grodzisko	-	wcz. średniowiecze
					osada	łużycka	-
					ślad osadnictwa	-	wcz. średniowiecze
184		97-37	29	3	ślad osadnictwa	-	epoka kamienia
					ślad osadnictwa	ceramiki rytej wstęgowej	neolit
					ślad osadnictwa	-	pradzieje
					ślad osadnictwa	-	XIV-XV w.
185		97-37	30	4	ślad osadnictwa	celtycka	pradzieje
					osada	celtycka	późny okres lateński
					ślad osadnictwa	-	XIII-XIV w.
186		97-37	28	5	osada	przeworska	pradzieje
					ślad osadnictwa	przeworska	późn. okr. wpł. rzymskich
					osada	-	XIV-XV w.
187		97-37	27	6	ślad osadnictwa	pucharów lejkowatych	neolit
					osada	-	XIV-XV w.
188		97-37	35	7	ślad osadnictwa	-	pradzieje
					osada	-	XIV-XV w.
189		97-37	36	8	ślad osadnictwa	-	pradzieje
					ślad osadnictwa	-	XIV-XIV w.
190		97-37	63	9	ślad osadnictwa	-	IV w. n. e.
191		97-37	64	10	ślad osadnictwa	-	okr. wpł. rzymskich
192		97-37	65	11	osada	ceramiki rytej wstęgowej	neolit
193		97-37	66	12	osada	łużycka	epoka brązu
194		97-37	21	13	osada	-	neolit
					osada	-	średniowiecze
195		97-37	22	14	punkt osadniczy	-	epoka kamienia
					punkt osadniczy	-	pradzieje
					osada	-	XIV-XV w.
196		97-37	23	15	osada	łużycka	epoka brązu
					osada	-	XIV-XV w.
197		97-37	24	16	punkt osadniczy	-	neolit
					osada	łużycka	okres halsztacki
					osada	-	XIII-XIV w.
198		97-37	25	17	punkt osadniczy	pucharów lejkowatych	neolit

					osada	łużycka	pradzieje
					osada	-	XIV-XV w.
199		97-37	26	18	osada	pucharów lejkowatych	neolit
					osada	-	pradzieje
200	Ostrożnica	98-38	105	1	osada	łużycka	epoka brązu
					osada	łużycka	okres halsztacki
201		98-38	106	2	ślad osadnictwa	-	neolit
202		98-38	107	3	punkt osadniczy	-	?
203		98-38	108	4	punkt osadniczy	-	neolit
204		98-38	109	5	osada	-	XIII-XIV w.
205		98-38	110	6	ślad osadnictwa	wiklińska	XI-XII w.
206		98-38	111	7	ślad osadnictwa	-	neolit
207		98-38	112	8	ślad osadnictwa	-	neolit
208		98-38	113	9	ślad osadnictwa	-	neolit
209		98-38	114	10	ślad osadnictwa	-	neolit
210		98-38	104	11	ślad osadnictwa	-	neolit
211		98-38	115	12	ślad osadnictwa	-	neolit
212		98-38	116	13	ślad osadnictwa	-	neolit
213		98-38	117	14	punkt osadnictwa	-	neolit
214		98-38	118	15	ślad osadnictwa	-	neolit
					ślad osadnictwa	-	III-IV okres epoki brązu
215		98-38	119	16	punkt osadnictwa	celtycka	okres lateński
216		98-38	120	17	grodzisk domniemane	-	?
217		98-38	121	18	ślad osadnictwa	-	neolit
218		98-38	122	19	ślad osadnictwa	-	neolit
219		98-38	123	20	ślad osadnictwa	-	neolit
220		98-38	43	21	osada	łużycka	okres halsztacki
221		98-38	41	22	osada	łużycka	okres halsztacki
222		98-38	42	23	osada	?	pradzieje
					ślad osadnictwa	?	średniowiecze
223		98-38	40	24	osada	?	średniowiecze
224		98-38	39	25	ślad osadnictwa	?	neolit
					osada	?	pradzieje
225		98-38	46	26	osada	-	okres halsztacki c
					osada	przeworska	okr. wpł. rzymskich
					osada	celtycka	okres lateński
226		98-38	116	28	ślad osadnictwa	?	epoka kamienia
					ślad osadnictwa	późn. średniowiecze	XIV-XV w.
227		98-38	117	29	ślad osadnictwa	?	epoka kamienia
					punkt osadniczy	?	pradzieje
228		98-38	115	30	osada	przeworska	faza C3-D
229		98-38	109	31	ślad osadnictwa	pucharów lejkowatych	neolit
230		98-38	110	32	ślad osadnictwa	?	pradzieje
					osada	późn. średniowiecze	XIV-XV w.
231		98-38	111	33	osada	przeworska	okr. wpł. rzymskich
232		98-38	112	34	ślad osadnictwa	?	epoka kamienna
					osada	łużycka	epoka brązu
					ślad osadnictwa	późn. średniowiecze	XIV-XV w.
233		98-38	113	35	osada	pucharów lejkowatych	okres halsztacki
					osada	przeworska	faza C1-C3
					ślad osadnictwa	wcz. średniowiecze	XI-XII w.
234		98-38	114	36	osada	pucharów lejkowatych	neolit
					osada	przeworska	późn. okr. wpł. rzymskich
					osada	wcz. średniowiecze	VIII-IX w.
235		98-38	20	37	ślad osadnictwa	-	epoka kamienna
236	Pawłowiczki	98-38	45	1	punkt osadniczy	-	neolit
237		98-38	47	3	osada	ceramiki sznurowej	neolit
					osada	łużycka	epoka brązu
					osada	celtycka	IV w. p. n. e.
					osada	-	X-XII w.

238		98-38	48	4	ślad osadnictwa	magdaleńska	paleolit
239		98-38	49	5	cmentarzysko	łużycka	III okres epoki brązu
240		98-38	50	6	ślad osadnictwa	ceramiki sznurowej	neolit
241		98-38	53	9	osada	pucharów lejkowatych	neolit
242		98-38	54	10	osada	ceramiki wstęgowej	neolit
243		98-38	55	11	cmentarzysko ciałopalne	łużycka	epoka brązu
244		98-38	56	12	cmentarzysko ciałopalne	łużycka	epoka brązu
245		98-38	57	13	cmentarzysko ciałopalne	łużycka	epoka brązu
246		98-38	58	14	osada	celtycka	okres lateński
247		98-38	59	15	ślad osadnictwa	-	wcz. epoka brązu
248		98-38	60	16	ślad osadnictwa	-	neolit
249		98-38	61	17	ślad osadnictwa	łużycka	IV-V okres epoki brązu
250		98-38	62	18	znalezisko paleontologiczne	-	?
251		98-38	63	19	ślad osadnictwa	-	neolit
252		98-38	64	20	punkt osadniczy	-	epoka brązu
253		98-38	65	21	osada	-	neolit
					punkt osadniczy	-	?
254		98-38	66	22	cmentarzysko	-	neolit
255		98-38	67	23	ślad osadnictwa	-	neolit
256		98-38	68	24	grodzisko?	-	?
257		98-38	69	25	ślad osadnictwa	-	?
258		98-38	71	27	punkt osadniczy	-	neolit
259		98-38	72	28	punkt osadniczy	-	?
260		98-38	37	29	osada	łużycka	okres halsztacki
261		98-38	35	30	osada	?	średniowiecze
262		98-38	36	31	osada	?	neolit
					ślad osadnictwa	?	średniowiecze
263		98-38	34	32	osada	?	średniowiecze
264		98-38	35	33	ślad osadnictwa	ceramiki wstęgowej rytej	neolit
					osada	?	XIII-XIV w.
265	Przedborowice	98-38	38	1	osada	łużycka	okres halsztacki
266		98-38	52	2	cmentarzysko ciałopalne	łużycka	okres halsztacki c
267		98-38	92	4	punkt osadniczy	-	nieokreślona
268	Radoszowy	99-38	24	1	ślad osadnictwa	-	neolit
269		99-38	25	2	cmentarzysko	?	?
270		99-38	26	3	cmentarzysko?	przeworska	okr. wpł. rzymskich
271		99-38	27	4	ślad osadnictwa	?	neolit
272		99-38	28	5	osada?	ceramiki wstęgowej rytej	-
273		99-38	29	6	ślad osadnictwa	-	neolit
274		99-38	30	7	osada	łużycka	okres halsztacki
275		99-38	31	8	ślad osadnictwa	?	neolit
276		99-38	32	9	punkt osadniczy	?	neolit
277		99-38	33	10	grodzisko domniemane	?	?
278		99-38	38	15	osada	łużycka	?
					osada	-	okr. wpł. rzymskich
279		99-38	39	16	osada	łużycka	?
					osada	przeworska	okr. wpł. rzymskich
280		99-38	40	17	osada	-	średniowiecze
281		99-38	41	18	punkt osadniczy	?	neolit
					punkt osadniczy	lateńska	okres lateński
282		99-38	42	19	ślad osadnictwa	?	epoka kamienia
283		99-38	43	20	ślad osadnictwa	?	epoka kamienna

284		99-38	44	21	ślad osadnictwa	?	epoka kamienna
285		99-38	45	22	ślad osadnictwa	?	neolit
286		99-38	46	23	ślad osadnictwa	?	epoka kamienna
287		99-38	47	24	ślad osadnictwa	?	neolit
288		99-38	48	25	ślad osadnictwa	-	epoka kamienna
289		99-38	49	26	ślad osadnictwa	-	neolit
					ślad osadnictwa	lateńska	okres lateński
					osada	przeworska	późn. okr. wpł. rzymskich
290		99-38	50	27	ślad osadnictwa	-	epoka kamienna
291		99-38	51	28	punkt osadniczy	pucharów lejkowatych	neolit
292		99-38	52	29	ślad osadnictwa	?	neolit
293		99-38	53	30	osada	łużycka	?
					ślad osadnictwa	przeworska	?
294	Trawniki	97-37	52	1	ślad osadnictwa	-	neolit
					ślad osadnictwa	-	mł. epoka brązu
295		97-37	53	2	osada	-	epoka brązu
296		97-37	45	3	ślad osadnictwa	-	neolit
297		97-37	46	4	ślad osadnictwa	-	neolit
298		97-37	48	5	ślad osadnictwa	-	neolit
299		97-37	49	6	ślad osadnictwa	-	neolit
300		97-37	50	7	ślad osadnictwa	-	neolit
301		97-37	51	8	ślad osadnictwa	-	neolit
					ślad osadnictwa	-	średniowiecze
302		97-37	43	9	ślad osadnictwa	łużycka	-
					ślad osadnictwa	-	okr. wpł. rzymskich
					ślad osadnictwa	-	XI, XIV-XVw.
303		97-37	44	10	osada	-	XI w.
					ślad osadnictwa	-	XIV-XV w.
304		97-37	19	12	punkt osadniczy	-	epoka kamienia
					osada	pucharów lejkowatych	neolit
					punkt osadniczy	-	XIV-XV w.
305		97-37	20	13	osada	-	epoka kamienia
					osada	-	pradzieje
					osada	-	XIII-XIV w.
306		97-37	37	14	punkt osadniczy	-	epoka kamienia
					osada	pucharów lejkowatych	neolit
					osada	łużycka	okres halsztacki
307	Ucieszków	99-38	1	1	punkt osadniczy	pucharów dzwonowatych	neolit
					punkt osadniczy	łużycka	mł. epoka brązu
					punkt osadniczy	przeworska	okr. wędrówek ludów
					punkt osadniczy	-	wcz. średniowiecze
308		99-38	2	2	osada	ceramiki sznurowej	neolit
					osada	przeworska	okr. wędrówek ludów
					osada	-	IX-X w.
309		99-38	82	3	ślad osadnictwa	-	neolit
310		99-38	3	4	ślad osadnictwa	-	neolit
311		99-38	31	5	osada	pucharów lejkowatych	neolit
					ślad osadnictwa	?	późn. średniowiecze
312		99-38	44	6	osada	łużycka	okres halsztacki
313		99-38	6	7	cmentarzysko	łużycka	epoka brązu
314		99-38	7	8	ślad osadnictwa	-	neolit
315		99-38	8	9	ślad osadnictwa	pucharów dzwonowatych	neolit
316		99-38	9	10	ślad osadnictwa	-	epoka kamienia
317		99-38	10	11	ślad osadnictwa	pucharów dzwonowatych	neolit
318		99-38	11	12	ślad osadnictwa	-	epoka kamienia

319		99-38	4	13	ślad osadnictwa	-	neolit
320		99-38	5	14	osada	-	epoka brązu
321		99-37	43	15	punkt osadniczy	przeworska	-
					ślad osadnictwa	-	XIV-XV w.
322		99-37	44	16	punkt osadniczy	-	neolit
					ślad osadnictwa	-	XIV-XV w.
323	Urbanowice	97-38	27	1	cmentarzysko ciałopalne	łużycka	III okres epoki brązu
324		97-38	28	2	ślad osadnictwa	-	neolit
325		97-38	29	3	ślad osadnictwa	-	neolit
326		97-38	30	4	ślad osadnictwa	-	neolit
327		97-38	8	5	ślad osadnictwa	?	neolit
					osada	przeworska	okr. wpł. rzymskich
328		97-38	9	6	osada	łużycka	okres halsztacki
329		97-38	31	7	ślad osadnictwa	łużycka	-
330		97-38	10	8	osada	?	pradzieje

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Po przeprowadzeniu analizy zasobu i stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Pawłowiczki, a także po zaznajomieniu się działalnością samorządu na polu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, możliwe było sporządzenie diagnozy w formie analizy SWOT. Jest ona powszechnie stosowana do analizy wewnętrznego i zewnętrznego otoczenia oraz zasobów JST. Polega na podzieleniu zebranych informacji na cztery kategorie czynników istotnych dla tworzenia planów strategicznych samorządu poprzez wskazanie silnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń.

Analiza SWOT	
Mocne strony	Słabe strony
– bogaty zasób zabytków architektury, – zabytki o znaczeniu ponadregionalnym (kościół pw. św. Brykcjusza oraz malarstwo iluzjonistyczne w kościele w Maciowakrzu), – bogaty zasób zabytków archeologicznych, – stan zachowania zabytków architektury sakralnej, – wysokie wartości sakralnych zabytków ruchomych i nieruchomych doby baroku, – bogactwo założeń pałacowo/dworsko – parkowych z lub bez folwarków, – dobry stan zachowania zespołów w Jakubowicach i Grudyni Wielkiej, – gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, – działalność LGD Euro Country, – opracowane mpzp dla Chróstów, Gościęcina, Ostrożnicy, Naczęsławic i Pawłowiczek – brak działalności uciążliwego przemysłu i związany z tym dobry stan środowiska naturalnego, – Przełajowy Wyścig Kolarski Bryksy Cross, – szalki turystyczne rowerowe o długości 18,3 km.	– zły stan zachowania przeważającej części architektury wiejskiej, – zanik tradycyjnych zagród fryderycjańskich, – zły stan zachowania większości obiektów rezydencjalnych, parków oraz architektury folwarcznej, – znaczny zasób zabytków ruchomych wymagających pilnej konserwacji, – szeroki front działań koniecznych do wykonania przy obiektach sakralnych w celu zahamowania czynników niszczących i wyeliminowania skutków ich działalności np. kościoły w Gościęcinie (Brykcjusza), Maciowakrzu czy Ucieszkowie, – remonty zabytków prowadzone samowolnie z uszczerbkiem dla wartości zabytkowych, – systematycznie wzrastający chaos architektoniczny i urbanistyczny związany z małą ilością mpzp lub niewłaściwymi zapisami w obowiązujących, – brak studiów historyczno-urbanistycznych dla układów ruralistycznych ujętych w GEZ, – brak ochrony poprzez zapisy mpzp dla zasadniczej ilości obiektów ujętych w GEZ, – słaba baza turystyczna, – niskie zalesienie,

	– brak strategii rozwoju turystyki, – brak programu rewitalizacji, – niska świadomość społeczna w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, – postrzeganie ochrony konserwatorskiej jako problemu, – znikoma ilość właścicieli w sposób świadomy i właściwy remontująca obiekty zabytkowej, – brak waloryzacji zasobu pod kątem wpisów do rejestru zabytków oraz wykreśleń z rejestr zabytków, – brak cyklicznej waloryzacji GEZ, – nikła ilość działań promocyjnych czy edukacyjnych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, – nieaktualne studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, – brak uchwały w sprawie zasad udzielania dotacji na zabytki wpisane do rejestru zabytków i ujęte w GEZ przez gminę, – trudności z pozyskaniem dotacji na realizację prac w zabytkach, – nikła ilość publikacji dot. historii i dziedzictwa kulturowego gminy – brak oznakowania zabytków oraz informacji na ich temat bezpośrednio w ich otoczeniu – brak inicjatyw społecznych czy stowarzyszeń mających w swoich celach statutowych ochronę dziedzictwa kulturowego, – słaba oferta kulturalna, – brak agroturystyki, – niekorzystne prognozy demograficzne.
Szanse	Zagrożenia
– zwiększenie świadomości mieszkańców w zakresie znaczenia ochrony zabytków i ich właściwego użytkowania i remontowania, – wzrost świadomości mieszkańców w zakresie poprawy estetyki otoczenia, dbanie o przestrzeń wspólną oraz dążenie do harmonijnego koegzystowania, – popularyzowanie dobrych wzorców związanych z remontami i zagospodarowaniem zabytków, – dziedzictwo kulturowe, w tym zabytki, jako szansa na rozwój turystyczny i gospodarczy gminy, – pozyskiwanie funduszy zewnętrznych na prace remontowe i konserwatorskie, – promocja zabytków poprzez publikacje oraz nowoczesne narzędzia komunikacji, – wykorzystanie doświadczeń krajowych i zagranicznych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, – uczestnictwo w kursach i szkoleniach NID z zakresu zarządzania dziedzictwem,	– brak poczucia tożsamości, łączności z tradycją i historią, – sukcesywna utrata wartości zabytkowych obiektów architektury, zespołów i układów ruralistycznych, – ustalanie decyzji WZ bez wzięcia pod uwagę historycznej tradycji budowlanej zarówno pod względem lokalizacji jak i pod względem architektury, co prowadzi do utraty historycznego charakteru wsi, – nieznajomość przepisów prawa lub działania nielegalne, – niespójność i niska jakość prawodawstwa regulującego kwestie związane z ochroną zabytków, – rozbieżności pomiędzy ustawą o ochronie zabytków a prawem budowlanym, – wysokie koszty remontów, konserwacji, restauracji i rewaloryzacji obiektów zabytkowych, mający wpływ na ich atrakcyjność u potencjalnych inwestorów,

– organizacja szkoleń i kursów dla właścicieli obiektów zabytkowych, – informowanie właścicieli zabytków o ich prawach i obowiązkach, – walory krajobrazowe oraz dogodna lokalizacja przy drodze krajowej nr 38, – egzekwowanie zapisów mpzp, – ustalanie decyzji WZ przy wskazaniu nakazów, zakazów i dopuszczeni pozwalających na właściwą ochronę zabytków, – opracowanie nowych mpzp z uwzględnieniem w nich ochrony konserwatorskiej oraz ładu przestrzennego wynikającego z tradycji miejscowej, – umożliwienie spędzania czasu mieszkańcom w formie aktywnej, – wykorzystanie mody na produkty regionalne, – stworzenie warunków w celu przyciągnięcia inwestorów zewnętrznych, którzy mogliby zainwestować w obiekty zabytkowe, w szczególności w zespoły pałacowo/dworsko – parkowe.	– niewłaściwe użytkowanie i remontowanie obiektów zabytkowych, – niedostateczna kontrola organów ochrony zabytków nad obiektami podlegającymi ochronie, – nieliczne zalecenia konserwatorskie czy nakazy na przeprowadzenie określonych prac chroniących obiekt przez uszkodzeniem czy zniszczeniem, – brak zawiadomień do organów ścigania o uszkodzeniu czy zniszczeniu zabytku, co rodzi ze sobą poczucie bezkarności, – brak lub też niewielkie działania organów nadzoru budowlanego na polu samowoli budowlanych, – stosowanie nowoczesnych materiałów, technologii czy kolorystyk kontrastujące z historyczną zabudową, o niskich wartościach estetycznych, – brak bieżących remontów oraz opuszczenie czy porzucenie zabytków, – obciążenia gminy licznymi i coraz nowymi zadaniami bez przekazania przez Państwo środków finansowych na dany cel, – kolizja pomiędzy wymogami ochrony zabytków a wymogami ochrony środowiska poprzez nacisk na termomodernizację budynków, – instrumentalne traktowanie programu opieki nad zabytkami przez samorząd.

Gmina Pawłowiczki należy do gmin posiadających na swoim terenie znaczny zasób zabytków nieruchomych architektury oraz archeologicznych, a także stosunkowo pokaźny zasób zabytków ruchomych. Jest on niewątpliwym walorem i szansą w kontekście rozwoju lokalnego, jednakże również stanowi wyzwanie tak dla właścicieli jak i dla władz samorządowych.

Stan zachowania zabytków nieruchomych jest zróżnicowany przede wszystkim ze względu na kategorię. W najlepszej kondycji znajdują się obiekty sakralne, co nie jest jednoznaczne z tym, że wśród nich nie ma zabytków wymagających określonych, nieraz pilny prac. Przeciwnie, w zasadzie w każdym z kościołów wymagane jest prowadzenie prac konstrukcyjnych, remontowych, czy konserwatorskich. W wielu przypadkach niezbędne do wykonania prace związane są z wykonanymi przed laty niewłaściwymi remontami polegającymi m. in. na wykonaniu tynków cementowo-wapiennych. Od kilki lat na szerszą skalę realizowane są prace w kościołach parafialnych pw. Wniebowzięcia NMP w Gościęcinie (pokrycie dachowe, więźba, wzmocnienie konstrukcji ścian, tynki, wyposażenie) oraz pw. św. Stanisława w Naczęsławicach (dach, więźba, izolacje przeciwwilgociowe, wnętrze). Przed kilku laty zakończyły się prace przy kościele pw. św. Jadwigi w Radoszowach w ramach których przede wszystkim wymieniono pokrycie dachowe oraz wykonano szalowanie deskami ścian świątyni. Niebawem mają się rozpocząć prace związane z remontem konserwatorskim wnętrza kościoła pw. św. Judy Tadeusza w Przewozie, a także roboty budowalne przy świątyni pw. Opatrzności Bożej w Ucieszkowie. Prace polegające na wymianie pokrycia dachowego, wymianie więźby dachowej,

restauracji chóru oraz wymianie posadzki (ahistorycznie) i malowaniu ścian przeprowadzono niedawno w kościele filialnym pw. Matki Bożej Dobrej Rady w Trawnikach. Od kilku lat trwają przygotowania do podjęcia prac przy kościele pw. św. Andrzeja i Jakuba w Pawłowiczkach**,** których przedmiotem ma być wyeliminowanie przyczyn zawilgocenia i likwidacja jego skutków. Pozwolenie konserwatorskie na wykonanie izolacji przeciwwilgociowej pozwala na podjęcie prac w kościele pw. Opatrzności Bożej w Ucieszkowie. W świątyni tej konieczne są również prace przy pokryciu dachowym oraz więźbie, a także roboty ukierunkowane na likwidację skutków zawilgocenia. Najszerszy zakres prac stoi przed parafią w Maciowakrzu. Prac na wielu frontach wymaga świątynia, a także plebania. Olbrzymi i ponad siły parafii jest zakres prac niezbędnych do wykonania w najbliższym czasie w kościele. Konieczne jest rozebranie utwardzenia przy murach, wykonanie właściwej izolacji fundamentów oraz skucie zewnętrznych (za wyjątkiem dekoracji architektonicznej) i wewnętrznych (częściowo) cementowo-wapiennych tynków i oraz wykonanie nowych tynków wapiennych. Dopiero po tych pracach będzie można opracować program i harmonogram działań ratowniczych dla wystroju iluzjonistycznego i rzeźbiarskiego. Podobnie rzecz się ma z kościołem filialnym pw. św. Marcina w Milicach. Ta najstarsza murowana świątynia w gminie przez lata była w sposób niewłaściwy i nie podlegający kontroli organów ochrony zabytków remontowana, co doprowadziło do zatarcia wartości zabytkowych. Dziś zabytek ten potrzebuje obejmującego wszystkie aspekty programu restauracji i rewaloryzacji. Odrębny problem stanowi kościół pw. św. Brykcjusza i zespół plebanijny w Gościęcinie. Z uwagi na szeroki zakres prac prowadzonych przez parafie w kościele parafialnym i filialnym w Trawnikach, środki nie mogą być kierowane zasadniczo na inne obiekty. Pilnych prac wymach XIX w. spichlerz znajdujący się w zespole. Systematycznych mniej lub bardziej pilnych działań wymaga wyposażenie kościoła św. Brycjusza, a także sam kościół. Oceniając zasób pod względem form ochrony konserwatorskiej należy podkreślić, że na wpis do rejestru zabytków zasługuje neogotycka świątynia w Grudyni Wielkiej. Kościół ten bowiem jest niemal nienaruszony zębem czasu, posiada oryginalny wystrój oraz stolarkę.

Zdecydowanie bardziej skomplikowany jest sytuacja obiektów zabytkowych pozostających we władaniu osób prywatnych oraz firm czy przedsiębiorstw. Są to zarówno dwory i pałac, jak również zabudowania folwarczne, parki, budynki wiejskie, kamienice położone w Pawłowiczach oraz zabudowania gospodarcze. Fakt figurowania w rejestrze zabytków czy GEZ sporej liczby obiektów od lat nieistniejących lub też takich, które całkowicie utraciły swoje wartości będące podstawą do objęcia ochroną, jest niezaprzeczalny i wymaga działań ze strony gminy. Do takich obiektów możemy zaliczyć park w Karchowie, dwór w Ligocie Wielkiej, dwór w Pawłowiczkach, zabudowania folwarczne w Trawnikach czy liczne wiejskie domy. W przestrzeni funkcjonują również zabytki będące w stanie zaawansowanej ruiny jak pałac w Chróstach, mauzoleum w Borzysławicach, obora w Karchowie czy dwór w Radoszowach, a także o wiele od nich liczniejsze obiekty, których ruinami określić jeszcze nie można, ale których status szybko może ulec zmianie. Do takich obiektów możemy zaliczyć np. dwór w Maciowakrzu, pałace w Grudyni Małej, Borzysławicach i Trawnikach czy spichlerz w Ostrożnicy.

Zarówno w jednej jak i w drugiej grupie znajdują się liczne domy wiejskie. Jak liczne, odpowiedź da zapewne planowana na rok 2022 r. weryfikacja i waloryzacja zasobu. Sytuacja zabudowy rezydencjonalnej wynika z wielu rzeczy. W głównej mierze spowodowana jest brakiem możliwości finansowych obecnych właścicieli do utrzymywania ich w dobry stanie, brakiem chętnych do nabycia nieruchomości, uwarunkowaniami lokalnymi, a często wręcz ich niewytłumaczalnymi decyzjami. I tak np. pałac w Trawnikach pozostający od lat we władaniu wrocławskiego przedsiębiorcy stał się obiektem niesprzedawalnym i w zasadzie niemożliwym do zaadaptowania na jakiekolwiek funkcje z uwagi na bliskie sąsiedztwo dużej świniarni. Obiekt w Borzysławicach z kolei znajduje się w rękach osoby zamieszkałej w Australii, od lat nie dbającej o jego stan zachowania. Przy bierności właściciela uległ on częściowej katastrofie budowlanej. Dwór w Milicach w ostatnich latach zmienił właściciela. Nabył go przedsiębiorca z Górnego Śląska, który roztoczył wizję szybkiej rewaloryzacji zespołu. Oczyścił park z samosiewów i jak to tyle dotychczas. Zapowiadanych efektów brak. Choć na opisany powyżej stan Gmina Pawłowiczki ma niewielki wpływ, może jednakże poprzez posiadane lub postulowane w niniejszym dokumencie narzędzia, monitorować sytuację, wspierać zainteresowanych właścicieli oraz informować właściwe instytucje (Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, Powiatowy Konserwator Zabytków, Inspektor Nadzoru Budowlanego) o stwierdzonych nieprawidłowościach tj. przede wszystkim o: zmianie stanu zachowania, złym stanie zachowania, zagrożeniu dla uszkodzenia lub zniszczenia zabytku, zniszczeniu wartościowych elementów zabytku (stolarka, dekoracja architektoniczna, rzeźbiarska, ogrodzenia itd.), samowoli budowlanej.

Z uwagi na brak wystarczającego rozpoznania stanu zachowania architektury wiejskiej, obecnie nie sposób jest szczegółowo odnieść się do problemów w tym zakresie. Mając jednakże do dyspozycji zbiór fiszek adresowych z lat 80-tych, karty GEZ z 2006 r., uwagi i materiały przekazane przez Powiatowego Konserwatora Zbytków oraz własne spostrzeżenia z rozpoznania terenowego można wyciągnąć generalne wniosek - zasób zabudowy zagrodowej reprezentowany najczęściej przez domy o charakterze mieszkalno-gospodarczym oraz przez budynki mieszkalne i gospodarcze, podlega szybkiej dewaloryzacji. Przyczyn takiego stanu jest kilka. Po pierwsze obiekty są poddawane przebudowom i remontom, które niosą ze sobą wymianę pokryć dachowych na ahistoryczne (coraz częściej czarne glazurowane lub z blachy dachówkopodobnej), zmiany gabarytów dachów, docieplenia elewacji, niszczenie dekoracji architektonicznej, wymianę stolarki na współczesną nieprzypominająca nawet historycznych rozwiązań, zmianę wielkości i rozmieszczenia otworów okiennych oraz drzwiowych (popularne obecnie przedłużanie otworów okiennych do wielkości drzwiowych), likwidację laub, skuwanie tynków w miejsce których pojawiają się tynki strukturalne, okładziny różnego rodzaju i koloru, a także nowe ahistoryczne kolorystyki (popularna dziś zimna biel elewacji, czarny glazurowany dach, asymetrycznie rozmieszczone asymetryczne otwory, okładziny imitujące kamień i drewno bądź z tych materiałów). Po drugie liczne są obiekty opuszczone, popadające powoli w ruinę. Spowodowane jest to przynajmniej kilka przyczyn: emigracja zarobkowa, niskie standardy architektury historycznej wobec wymogów współczesnych, znaczny koszt remontu obiektu zabytkowego przewyższający

niejednokrotnie koszt budowy nowego domu. Po trzecie brak bieżących remontów spowodowane brakiem środków finansowych, co najczęściej obserwujemy w przypadku obiektów zamieszkały przez osoby w podeszłym wieku. I po czwarte wreszcie brak instytucjonalnego wsparcia właścicieli zabytków począwszy od samorządu lokalnego, a skończywszy na najwyższych organach Państwa. Zarówno tego merytorycznego jak i finansowego, a także poprzez wypracowanie właściwych uregulowań prawnych. Poza wskazanym czterema przyczynami, nie bez znaczenia pozostaje fakt niskiego poziomu i zaniedbań w sferze edukacyjnej związanej z ochroną dziedzictwa kulturowego.

Szansy na zmianę dla obiektów niewpisanych do rejestru zabytków można upatrywać w wprowadzeniu w życie nowelizacji przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która umożliwiła udzielanie przez samorządy dotacji na prace w obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Warunkiem jest przyjęcie GEZ zgodnie z obowiązującymi przepisami oraz podjęcie przez organ stanowiący gminy, powiatu lub województwa uchwały w sprawie zasad udzielania dotacji. Rozwiązanie to daje możliwość wsparcia finansowego właścicielom obiektów, którzy dotychczas nie mieli w zasadzie możliwości na pozyskanie środków na prowadzenie prac w zabytkach. Istotne jest to, aby postulowany w niniejszym dokumencie mechanizm stałego wsparcia, wychodzący naprzeciw właścicielom zabytków, pozwolił jednocześnie na realizacje działań o charakterze konserwatorskim a nie typowo modernizacyjnym. Warto dodać, że projekcie zmiany ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i niektórych innych ustaw, jaki ujrzał światło dzienne w lipcu 2021 r., dotacji na obiektu ujęte w ewidencji zabytków będzie mógł udzielać również WKZ. Przepisy te co prawda nie weszły jeszcze w życie, nie wiadomo też czy ostatecznie znajdą się w przyjętym akcie, jednak wskazują wyraźnie na trend, zgodnie z którym wzmacniana jest ochrona ewidencji zabytków i dodawane są kolejne instrumenty pozwalające na skuteczniej działanie w tym obszarze.

7. Założenia programowe

Zgodnie z treścią art. 87 ust. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami gminny program opieki nad zabytkami ma w szczególności na celu:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Pawłowiczki na lata 2021-2024 jest zgodny z zapisami przywołanego powyżej przepisu ustawy, służy ochronie i wykorzystaniu dziedzictwa kulturowego regionu w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wytyczonych w nim celów będzie możliwa jedynie poprzez zmianę świadomości w obszarze odpowiedzialności JST oraz właścicieli za dziedzictwo kulturowe. Zatem opiera się na dwóch filarach. Samorząd lokalny jako podmiot odpowiada za ochronę dziedzictwa kulturowego i naturalnego, kreuje politykę przestrzenną i wyznacza kierunki rozwoju gminy, wreszcie może i powinien być łącznikiem pomiędzy właścicielem zabytku, a urzędami i instytucjami działającymi w obszarze ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Zadaniem samorządu jest zatem przejęcie roli inicjującej i stymulującej opiekę nad dziedzictwem kulturowym gminy, w pierwszej kolejności zauważenie jej potencjału, a w dalszej jego wykorzystaniu wspólnie z mieszkańcami, na rzecz rozwoju lokalnego. Drugim filarem, niezbędnym do realizacji Programu jest zmiana podejścia do dziedzictwa kulturowego społeczności lokalnej, a przede wszystkim właścicieli obiektów zabytkowych. Od tego zależy czy obiekty będą utrzymywane w dobrym stanie zachowania, czy obiekty będą zabezpieczane, czy będą prowadzone remonty, a także czy te remonty będą prowadzone z poszanowaniem dla substancji zabytku i przy uwzględnieniu wymogów konserwatorskich.

W oparciu o analizę SWOT zostały zdefiniowane trzy priorytety, do realizacji których wyznaczono kierunki działań wraz z przypisanymi do nich zadaniami. Gmina Pawłowiczki winna dążyć do pełnego i jak najefektywniejszego zrealizowania założonych priorytetów i kierunków działań.

Priorytet nr I Ochrona oraz poprawa stanu zachowania zbytków jako element rozwoju lokalnego

Priorytet nr II Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego i krajobrazowego elementem rozwoju gospodarczo-społecznego gminy

Priorytet nr III Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacji służąca budowaniu tożsamości oraz wizerunku gminy

Priorytet nr I Ochrona oraz poprawa stanu zachowania zbytków jako element rozwoju lokalnego	
Kierunki działań	**Zadania**
1.Zapewnienie warunków prawnych i organizacyjnych dla trwałego zachowania zabytków	1.1 Przyjęcie przez Radę Gminy Pawłowiczki GPOnZ oraz monitorowanie jego realizacji
	1.2 Aktualizacja planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego
	1.3 Ścisła współpraca z wojewódzkim i powiatowym konserwatorem zabytków
	1.4 Inicjowanie wpisów do rejestru zabytków • kościół pw. Nawiedzenia NMP w Grudyni Wielkiej • spichlerz w Ostrożnicy • dwór w Grudyni Małej
	1.5 Doroczna weryfikacja udzielanych zwolnień udzielanych właścicielom nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków na podstawie art. 7 ustawy o podatkach i opłatach lokalnych
	1.6 Przekazywanie aktualnych danych nt. GEZ i jego aktualizacji do starostwa
2.Zahamowanie procesów destrukcji zabytków i działania na rzecz poprawy ich stanu zachowania	2.1 Egzekwowanie zapisów aktów prawa miejscowego, a także korzystanie z uprawnień wynikających z art. 108 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, poprzez zgłaszanie organom ścigania stwierdzonych faktów uszkodzenia lub zniszczenia zabytku
	2.2 Podjęcie uchwały w sprawie zasad udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków i/lub ujętym w gminnej ewidencji zabytków prowadzenie i dofinansowanie z budżetu gminy prac konserwatorskich przy zabytkach, w oparciu o ten akt
	2.3 Udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków i/lub ujętym w gminnej ewidencji zabytków
	2.4 Podjęcie działań na rzecz ratowania spichlerza w Ostrożnicy (zainicjowanie wpisu do rejestru, zainteresowanie Muzeum Wsi Opolskiej przejęciem, próba zawiązania inicjatywy oddolnej na rzecz ratowania obiektu)
	2.5 Opracowanie programu wsparcia merytorycznego i finansowego remontów kaplic kubaturowych
	2.6 Prowadzenie prac remontowych i konserwatorskich przy zabytkach będących własnością gminy, jako dobry przykład
3.Poszrzenie wiedzy nt. zasobu dziedzictwa kulturowego i wdrożenie właściwych form ochrony	3.1 Przeprowadzenie waloryzacji i weryfikacji GEZ oraz wprowadzenie zmian z nich wynikających do zarządzenia Wójta w sprawie utworzenia GEZ
	3.2 Dokonywanie co dwa lata przeglądu stanu zachowania obiektów ujętych w GEZ wraz z sporządzaniem dokumentacji fotograficznej

Priorytet nr II Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego i krajobrazowego elementem rozwoju gospodarczo-społecznego gminy	
Kierunki działań	**Zadania**
1. Rozbudzenie, pogłębienie i utrwalenie przywiązania i dumy z tradycji historycznych	1.1 Inicjowanie, organizacja i cykliczne obchodzenie istotnych rocznic historycznych w formach imprez okolicznościowych
	1.2 Organizacja wystaw w siedzibie gminy, szkołach czy bibliotece gminnej spotkań oraz prelekcji z zakresu historii, dziedzictwa i tradycji lokalnej
	1.3 Propagowanie i wsparcie dla działalności agroturystycznej
	1.4 Inicjowanie i wspieranie działań mających na celu zachowanie zanikających rzemiosł i zawodów np. poprzez spotkania z rzemieślnikami i organizacje warsztatów
2. Działania na rzecz poprawy dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego	2.1 Prowadzenie prac porządkowych i pielęgnacyjnych w parku oraz przy drzewostanie alei lipowej w Pawłowiczkach
	2.2 Dążenie do opracowania mpzp dla miejscowości planów nieposiadających, w szczególności tych nasyconych obiektami zabytkowymi jak np. Maciowakrze
	2.3 Dążenie do sporządzenia aktualizacji lub nowego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego
3. Ochrona układów ruralistycznych	3.1 Opracowanie studiów historyczno-urbanistycznych dla wsi Naczęsławice i Ostrożnica
	3.2 Ochrona panoram wsi posiadających wartości zabytkowe poprzez wprowadzenie w dokumentach planistycznych stref ekspozycji wolnych od zabudowy
	3.3 Wprowadzenie do dokumentów planistycznych zapisów pozwalających na zachowanie podstawowych wyznaczników wartości zabytkowych układów takich jak: linie zabudowy, lokalizacja zabudowy, gabaryty, kolorystyka elewacji, kolorystyka dachów, kompozycja elewacji frontowych, stolarka
	3.4 Poprawa stanu zachowania układów poprzez realizację zabudowy mieszkalnej i gospodarczej w obrębie historycznych, obecnie niezabudowanych działek, w ścisłym nawiązaniu do historycznych form architektonicznych i kompozycji przestrzennej, a także poprzez zapobieganie rozlewaniu się zabudowy, budownictwu rozporoszonemu i typowemu.

Priorytet nr III Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacji służąca budowaniu tożsamości oraz wizerunku gminy	
Kierunki działań	**Zadania**
1. Dokumentowanie i popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym regionu	1.1 Sporządzenie kart adresowych zabytków archeologicznych i włączenie ich do GEZ
	1.2 Utworzenie na stronie internetowej gminy zakładki poświęconej dziedzictwu kulturowemu oraz aktualnościom w tym zakresie
	1.3 Wydawanie i wspieranie publikacji naukowych, popularnych i promocyjnych w formie książek, artykułów, broszur czy folderów poświęconych dziedzictwu kulturowemu gminy
	1.4 Wspieranie działalności związanej z pielęgnowaniem i promowaniem tradycji i zwyczajów miejscowych
2. Zwiększanie świadomości społecznej związanej z ochroną zabytków i ich znaczeniem w rozwoju lokalnym	2.1 Promowanie projektów i inicjatyw, których celem jest rozpowszechnienie wiedzy nt. potencjału kulturowego gminy
	2.2 Organizowanie obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa we współpracy z NID, właścicielami obiektów zabytkowych i przy

	udziale osób z zewnątrz specjalizujących się w ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
	2.3 Organizacje w szkołach podległych w gminie konkursów z zakresu tematyki związanej z ochroną zabytków i dziedzictwem kulturowym
	2.4 Uzupełnianie księgozbioru biblioteki publicznej o pozycje popularne związane z historią i zabytkami gminy, powiatu i województwa
3. Podjęcie współpracy z właścicielami i użytkownikami budynków zabytkowych, w celu poprawy stanu zachowania zabytków	3.1 Organizacja cyklicznych (1-2 do roku) spotkań adresowanych do właścicieli obiektów zabytkowych, na których mogliby spotkać się ze specjalistami w zakresie pozyskiwania funduszy, budownictwa i ochrony zabytków
	3.2 Podnoszenie wiedzy z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego poprzez szkolenia, kursy czy studia podyplomowe dla pracownika/ów gminy
	3.3 Prowadzenie doradztwa Gminy w zakresie pozyskiwania funduszy
	3.4 Opracowanie poradnika dla właściciela obiektów zabytkowych i kolportaż wśród właścicieli zabytków wpisanych do rejestru u ujętych w GEZ, a także publikacja na stronach internetowych gminy

8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Realizacja priorytetów określonych w pkt 7 GPOnZ będzie się odbywać poprzez wykonanie przypisanych im zadań. Podstawę niniejszego instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawne i zawarte w nich regulacje dotyczące instrumentów prawnych, gospodarczych, finansowych i społecznych. Instrumentami pomocnymi do realizacji GPOnZ będą następujące instrumenty:

prawne – wynikające z przepisów ustawowych, określające politykę państwa i województwa, uchwalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, dokumenty i uchwały właściwych terytorialnie samorządów odnoszące się do zagadnień regulujących przestrzeń, dokumenty i decyzje administracyjne wydawane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków;

finansowe – obejmujące wszelkie dostępne fundusze w postaci dotacji, dofinansowań, subwencji, nagród dedykowanych na finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań architektonicznych i archeologicznych na rzecz właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;

koordynacji - obejmujące przede wszystkim realizacje zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w strategiach rozwoju, planach rozwoju, studiach, analizach i innych dokumentach strategicznych województwa opolskiego;

społeczne - obejmujące między innymi działania z zakresu edukacji kulturalnej, informacji, promocji, współpracy, współdziałania z organizacjami społecznymi;

kontrolne - obejmujące między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. System monitoringu realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Przepis ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a konkretnie art. 87 wskazuje, że GPOnZ jest sporządzany na okres 4 lat, a sprawozdanie z jego realizacji wójt sporządza co 2 lata i przedstawia radzie gminy. Ustawa nakłada obowiązek uzyskania opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków wyłącznie przez przyjęciem programu przez radę gminy, nie dając organowi ochrony zabytków podstaw do wglądu czy opiniowania sprawozdań. Mając to na uwadze postuluje się, aby sprawozdanie z realizacji GPOnZ było przedkładane do wiadomości Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sprawozdanie winno być sporządzone w oparciu o dokonaną ocenę realizacji zadań i efektywność ich wykonania. Narzędziem do oceny i monitoringu GPOnZ są wskaźniki wymienione w poniższej tabeli.

Nazwa priorytetu	Wskaźniki
Priorytet nr I	– uchwała o przyjęciu GPOnZ, – liczba pism inicjujących wpis do rejestru zabytków, – liczba wniosków o informację w sprawie utrzymywania zabytków zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków, – liczba zgłoszeń o uszkodzeniu lub zniszczeniu zabytku, – uchwała o zasadach przyznawania dotacji, – liczba udzielonych dotacji, – liczba poddanych pracom remontowych kaplic i kapliczek, – liczba złożonych wniosków o dofinansowanie prace w zabytkach, w tym liczba przyznanych dotacji, – liczba opracowanych kart GEZ, – liczba obiektów ujętych w ewidencji i wyłączonych z ewidencji.
Priorytet nr II	– liczba imprez cyklicznych, – ilość wystaw, spotkań, warsztatów i prelekcji, – liczba powstałych agroturystyk, – poziom procentowy objęcia obszaru gminy mpzp, – liczba opracowanych studiów historyczno-urbanistycznych.
Priorytet nr III	– liczba sporządzonych kart adresowych stanowisk archeologicznych, – zakładka dot. dziedzictwa kulturowego na stronie internetowej, – liczba wydanych i dofinansowanych wydawnictw, – ilość wydarzeń związanych z Europejskimi Dniami Dziedzictwa, – liczba zakupionych publikacji, – liczba kursów, szkoleń itd. z zakresu ochrony dziedzictwa w których wzięli udział pracownicy urzędu gminy, – liczba spotkań zorganizowanych dla właścicieli zabytków, – ilość przekazanych właścicielom zabytków poradników.

10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z treścią art. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami opieka nad zabytkami spoczywa przede wszystkim na ich właścicielach lub posiadaczach. Właściciele obiektów zabytkowych, zarówno tych wpisanych do rejestru zabytków jak i tych ujętych w GEZ, mają jednak możliwość pozyskiwania funduszy z środków publicznych takich jak dotacje: Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu, wojewódzkiego konserwatora zabytków, JST oraz funduszy europejskich.

W ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określono zasady finansowania opieki nad zabytkami w formie dotacji udzielanych przez ministra właściwego do spraw kultury oraz wojewódzkiego konserwatora zabytków ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda. W art. 77 ustawy wskazano szczegółowo, na jakie działania może zostać udzielona dotacja:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Zasady określone w ustawie najczęściej są implementowane w całości lub w znacznej części do uchwał organów stanowiących JST w sprawie zasad udzielania dotacji. Możliwość taką daje art. 81 ustawy zgodnie z którym dotacja na ww. prace i roboty może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu wojewódzkiego, w oparciu o podjętą przez ten organ uchwałę określająca zasady udzielania dotacji. Wsparcie samorządów w formie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w GEZ jest niezwykle istotnym elementem w całej strukturze wsparcia właścicieli zabytków.

Gmina Pawłowiczki. Rada Gminy w Pawłowiczkach jak dotychczas nie podjęła uchwały w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków i/lub ujętym w gminnej ewidencji zabytków**.**

Powiat Kędzierzyńsko-Kozielski. Dotacji udziela Zarząd Powiatu na zasadach określonych w uchwale Nr XI/56/2007 Rady Powiatu Kędzierzyńsko-Kozielskiego z dnia 25 września 2007 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków oraz uchwała Nr XIII/73/2007 Rady Powiatu Kędzierzyńsko-Kozielskiego z dnia 27 listopada 2007 r. zmieniająca uchwałę w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Wnioski są przyjmowane corocznie w terminie do 30 września roku poprzedzającego rok przyznania dotacji.

Adres strony internetowej: www.powiat.kedzierzyn-kozle.pl

Urząd Marszałkowski. Dotacji udziela Zarząd Województwa na zasadach określonych w uchwale Nr XXXII/345/2009 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 26 maja 2009 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnych ewidencjach zabytków, znajdujących się na obszarze województwa opolskiego (Dz. Urz. Woj. Opolskiego Nr 44, poz. 768 z późn. zm.) z późniejszymi zmianami. Wnioski należy składać w terminie wyznaczonym przez Zarząd Województwa Opolskiego w ramach corocznie ogłaszanego konkursu. Zazwyczaj jest to pierwszy kwartał.

Adres strony internetowej: www.opolskie.pl

Opolski Wojewódzki Konserwator Zabytków udziela dotacji w oparciu o przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz rozporządzenie wykonawcze. Począwszy od 2021 r. wnioski o udzielenie dotacji celowej składane są corocznie w terminie do 30 listopada roku poprzedzającego udzielenie dotacji. W wyjątkowych przypadkach jest również możliwość złożenia wniosku do WKZ o przyznanie dotacji celowej poza wyznaczonymi terminami naboru. Dotyczy to

sytuacji, gdy prace przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków są wymagane ze względu na uszkodzenie tego zabytku w następstwie: pożaru, wybuchu, wstrząsu sejsmicznego, silnego wiatru, intensywnych opadów atmosferycznych, osuwiska ziemi, powodzi, katastrofy budowlanej lub innego nagłego zdarzenia o podobnym przebiegu, które wystąpiło w okresie 6 miesięcy przed dniem złożenia wniosku. Na stronach urzędu znajduje się pełna informacja dotycząca udzielania i rozliczania dotacji celowej, jak również wzór wniosku o udzielenie dotacji.

Adres strony internetowej: www.wuozopole.pl

Minister Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu. Jednym z najważniejszych źródeł finansowania opieki nad zabytkami są środki pochodzące z budżetu państwa, którymi dysponuje MKDNiS. Wśród licznych programów operacyjnych szczególnie dedykowane w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego są:

Programy z zakresu dziedzictwa kulturowego:

- Wspieranie działań muzealnych
- Wspieranie archiwów, bibliotek i muzeów poza krajem,
- Groby i cmentarze wojenne w kraju
- Kultura ludowa i tradycyjna,
- Ochrona zabytków,
- Ochrona zabytków archeologicznych,
- Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą,
- Miejsca pamięci narodowej za granicą,
- Badanie polskich strat wojennych,
- Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju.

Strategicznym celem programu „Ochrona zabytków” jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowanego poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. W ramach programu wnioski składane są w dwóch naborach do 31 października i do 31 marca. Wnioskodawcy mogą ubiegać się o dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania lub przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku,

Program „Promesa dla Kultury”. Strategicznym celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez zapewnienie środków na dofinansowanie tzw. wkładu własnego dla zadań realizowanych przy udziale programów europejskich, a także poprzez dofinansowanie kosztów niekwalifikowanych związanych bezpośrednio z celami kulturalnymi ujętych w umowie o dofinansowanie ze środków europejskich

Ponadto MKiDN udziela dotacji w programach „Kultura dostępna", „Edukacja Kulturalna" czy „Kultura cyfrowa" w ramach których można pozyskać środki na zadania związane z promocją, edukacja i upowszechnianiem dziedzictwa kulturalnego. Na stronie internetowej MKiDN znajdują się wszelkie informacje dot. poszczególnych programów, regulaminy, wytyczne i wzory wniosków.
Adres strony internetowej: www.mkidn.gov.pl

Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji. W ramach programu „Razem bezpieczniej" udzielane są dofinansowania z zadań z zakresu poprawy bezpieczeństwa i zabezpieczenia obiektów zabytkowych. Z programu mogą korzystać JST, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe. Ponadto MSWiA jest dysponentem „Funduszu kościelnego", który przeznaczony jest m.in. na remonty i konserwację zabytkowych obiektów sakralnych. Należy jednak mieć na uwadze, że środki te skierowane są wyłącznie na podstawowe prace zabezpieczające sam obiekt (remonty dachów, elewacji, wykonanie izolacje, remonty instalacji itp.). Z programu mogą korzystać wyłącznie osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych, działających na podstawie ustaw o stosunku Państwa do kościołów oraz związków wyznaniowych.
Adres strony internetowej: www.mswia.gov.pl

Narodowy Instytut Dziedzictwa. W ramach programu „Wspólnie dla dziedzictwa" organizacje pozarządowe mogą pozyskać dofinansowanie dla zadań z zakresu identyfikacji, dokumentacji i szerokiego rozpowszechniania dziedzictwa kulturowego. W 2021 r. środki można było pozyskać następujące zadania: działania przy identyfikowaniu, inwentaryzowaniu i dokumentowaniu dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego), prowadzące do rozpoznania, utrwalenia oraz zachowania dziedzictwa kulturowego i jego wartości; działania zmierzające do wzmacniania praktyk społeczno-kulturowych, tradycji, w tym tradycji rękodzielniczych i związanych z przekazami ustnymi, upowszechniania umiejętności, w tym umiejętności związanych z rzemiosłem lub tradycyjnymi technikami budowlanymi, umożliwiające zachowanie zabytków i ich wartości; działania edukacyjne oraz popularyzujące lokalne dziedzictwo kulturowe (materialne i niematerialne) i wiedzę na jego temat lub na temat jego wartości, prowadzące do zwiększenia świadomości społecznej wartości dziedzictwa oraz wzmacniania społecznej woli zachowania dziedzictwa i korzystania z jego wartości; działania edukacyjne mające na celu zwiększenie poziomu wiedzy na temat procedury zgodnego z obowiązującymi przepisami prawa poszukiwania zabytków i promocji dobrych praktyk w zakresie poszukiwania zabytków przy użyciu urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania; prace porządkowe i zabezpieczające przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub włączonych do gminnej lub wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz w ich otoczeniu, prowadzące do zabezpieczenia, utrwalenia, uczytelnienia oraz zachowania substancji i wartości zabytku.

Adres strony internetowej: www.nid.pl

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. NFOŚiGW jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej tworzą system funduszy ekologicznych, w ramach których realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i cieplnej.

Adresy stron internetowych: www.nfosigw.gov.pl, www.wfosigw.pl

Fundusze europejskie.

Europejski Fundusz Rolny Rozwoju Obszarów Wiejskich. Dofinansowanie na remont obiektów zabytkowych można pozyskać w ramach „Programu Odnowy Wsi", a także w ramach wdrażanych przez Lokalne Grupy Działania Lokalnych Strategii Rozwoju (dla Gminy Pawłowiczki jest to Lokalna Grupa Działania Euro Country).

Adresy stron internetowych: www.opolskie.pl, www.odnowawsi.opolskie.pl, www.euro-country.pl

W momencie sporządzania niniejszego GPOnZ znane były założenia nowej perspektywy finansowej **Funduszy Europejskich dla Opolskiego na lata 2021-2027**, a projekt programu uchwałą nr 5575/2021 z dnia 27 września 2021 Zarząd Województwa Opolskiego skierował do konsultacji społecznych. Brak jest jednakże szczegółowych informacji dotyczących zakresu i możliwości wsparcia zadań z zakresu dziedzictwa kulturowego z środków unijnych. Z informacji uzyskanych w Opolskim Urzędzie Marszałkowskim wynika, że działania z zakresu dziedzictwa kulturowego będą możliwe w ramach Celu Polityki 5 pn. *Europa bliżej obywateli dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju obszarów miejskich, wiejskich i przybrzeżnych w ramach inicjatyw lokalnych. CP 5* będzie wdrażany poprzez realizację projektów wynikających ze strategii terytorialnych obejmujących swoim zakresem cele szczegółowe i rodzaje interwencji, m. in. takie jak:

- ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury, jako ważnych czynników rozwoju społeczno-gospodarczego danego obszaru,
- rozwój obszarów o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych, jak też opartych o właściwości uzdrowiskowe i walory kulturowe stanowiące o ich wysokiej atrakcyjności turystycznej, m.in. na potrzeby rozwoju sektora turystyki, ekoturystyki czy srebrnej gospodarki.

Z projektów rozporządzeń na lata 2021-2027 wynika, że CP 5 umożliwia wdrażanie projektów lub wiązek projektów nie tylko w zakresie tematów przypisanych w rozporządzeniu, ale także w innych, właściwych dla CP 1-CP 4. Szczególnie związany z CP 5 jest CP 4 (finansowany w dużej mierze z Europejskiego Funduszu Społecznego+), uzupełniający interwencję wspierającą potencjały endogeniczne lub niwelujące lokalne problemy rozwojowe. Zgodnie z projektem Umowy Partnerstwa planuje się następujący zakres wsparcia w ramach Celu Polityki 4:

- zachowanie i modernizacja obiektów dziedzictwa kulturowego służących rozwojowi społeczności lokalnych, integracji społecznej,
- rozwój instytucji kultury ważnych dla edukacji i aktywności kulturalnej (m.in. szkoły artystyczne),
- konserwacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych muzealiów, starodruków, księgozbiorów, materiałów bibliotecznych, archiwalnych i zbiorów audiowizualnych (w tym filmowych) oraz ich ochrona i udostępnienie, także poprzez proces digitalizacji,
- rozwój międzysektorowej współpracy w zakresie przemysłów kultury i kreatywnych,
- odnowa lub adaptacja budynków, lokali, przestrzeni zewnętrznej z przeznaczeniem do pełnienia funkcji aktywizujących i integrujących lokalne społeczności z wykorzystaniem innowacji społecznych,
- kompleksowe projekty odnowy infrastruktury i przestrzeni miejskiej wraz z wyposażeniem (w tym crossfinancing na działania miękkie), np. domy kultury, świetlice publiczne, mediateki, biblioteki, klubokawiarnie, czyli tzw. miejsca trzecie),
- inwestycje w obiekty/ miejsca tworzące turystyczne szlaki tematyczne (obiekty/ miejsca odwołujące się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych).

11. Wykaz wykorzystanych źródeł

Publikacje, artykuły:

1. T. Cichoń, Historia Parafii Ostrożnica, Opole 2016
2. T. Chrzanowski, M. Kornecki, Katalog Zabytków Sztuki W Polsce, T. VII, Z. 5, Powiat Kozielski, Woj. Opolskie, Warszawa 1965
3. S. Dorocki, Lokalne dziedzictwo kulturowe, jako element rozwoju usług agroturystycznych w Polsce [w:] Turystyka Kulturowa Nr 1/2020. Tam dalsza literatura (www.turystykakulturowa.org)
4. J.G. Knie, Alphabethisch-Statistisch-Topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien, Breslau 1845
5. A. Duncker, Die Ländlichen Wohnsitze Schloesser und Residenzen der ritterschaftlichen Grundbesitzer in der preussischen Monarchie, Bd. 1-16, Berlin 1857-83
6. J. Lubacz, Kronika z dziejów Pawłowiczek w opisie historycznym i fotografii, 2008
7. M. Oleszczuk, Studium uwarunkowań i kierunki zagospodarowania przestrzennego gminy Pawłowiczki, Opole 1999 (2008)
8. E. Oficjalska, Enklawa. Osada herrnhutów w Gnadenfeld - Pawłowiczkach na Górnym Śląsku, Opole 2019
9. K. Treffon, Gnadenfeld - dawna osada Herrnhutów, Zakrzów 2015

Strony internetowe:

1. www.pawlowiczki.pl
2. www.mkidn.gov.pl
3. www.nid.pl
4. www.palaceslaska.pl
5. www.euro-country.pl
6. www.wouzopole.pl
7. www.powiat.kedzierzyn-kozle.pl

Strategie, plany, programy, ustawy:

1. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030". Trzecia fala nowoczesności
2. Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Pawłowiczki 2010-2013
3. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
4. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030
5. Koncepcja kierunków rozwoju przestrzennego Kędzierzyńsko-Kozielskiego Subregionalnego Obszaru Funkcjonalnego
6. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022
7. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa opolskiego (Uchwała Nr VI/54/2019 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 24 kwietnia 2019 r. w sprawie uchwalenia zmiany Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego)
8. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2020-2023
9. Program regionalny pn. Fundusze Europejskie dla Opolskiego na lata 2021-2027
10. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego,
11. Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030) i Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030
12. Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego. Opolskie 2030
13. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z rozporządzeniami wykonawczymi

Spis rysunków i zdjęć

Rysunek 1 Polityka opieki i ochrony nad zasobami dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury współczesnej (źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego, Tom 1 Polityka przestrzenna, str. 101) .....
Rysunek 2 Zasięg planów w granicach administracyjnych Gminy Pawłowiczki .....
Rysunek 3 Cele ogólne i szczegółowe (źródło: Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2016-2020 dla obszaru gmin Bierawa, Cisek, Pawłowiczki, Polska Cerekiew, Reńska wieś, 2021, str. 29) .....
Rysunek 4 Lokalizacja Gminy Pawłowiczki w Województwie Opolskim (źródło: Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Pawłowiczki na lata 2012-2030).....
Rysunek 5 Zdjęcie lotnicze oraz wykonane w technologii LIDAR-owej grodziska wczesnośredniowiecznego położonego nieopodal wsi Naczęsławice. (źródło: www.geoportal.pl).....
Rysunek 6 Plan osady Gnadenfeld (Pawłowiczek) z 1869 r. (źródło: www.unitaetsarchiv.de) .....
Rysunek 7 Widok Gnadenfeld (Pawłowiczek) z 1823 r. (źródło: www.unitaetsarchiv.de).....
Rysunek 8 Budynek rodziny Mitrasch na zdjęciu z początku XX w. (źródło: www.matzkirch.de) oraz na fotografii z lat 80-tych XX w. (źródło: Archiwum WUOZ w Opolu).....
Rysunek 9 Pałac w Chróstach na litografii Ferdinanda Pazelta z poł. XIX w. z tek Alexandra Dunckera (źródło: www.scb.org.pl) .....
Rysunek 10 Dwór z Ligocie Wielkiej na litografii Ferdinanda Pazelta z poł. XIX w. z teki Alexandra Dunckera (źródło: www.scb.org.pl) .....
Rysunek 11 Dwór w Maciowakrzu (źródło: www.matzkirch.de).....
Rysunek 12 Dwór z Ostrożnicy na projekcie z 1907 r. (źródło: Archiwum Państwowe w Opolu).....
Rysunek 13 Wnętrze kościoła pw. św. Brykcjusza w Gościęcinie na fotografii z lat 20-tych XX w. (źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe) .....
Rysunek 14 Kościół w Radoszowach na fotografii z lat 1918-1944.....
Rysunek 15 Wnętrze kościoła w Maciowakrzu na zdjęciu z lat 20-tcyh XX w.....
Rysunek 16 Przykład zabudowy frankońskiej Grudynia Mała, ul. Główna 18 (obecnie Grudynia Mała 18) (źródło: Archiwum WUOZ w Opolu).....
Rysunek 17 Przykład zabudowy frankońskiej Maciowakrze, ul. Mickiewicza 26 (źródło: Archiwum WUOZ w Opolu).....

Spis tabel

Tabela 1 Spis pałaców i dworów w granicach Gminy Pawłowiczki.....
Tabela 2 Spis parków w granicach Gminy Pawłowiczki .....
Tabela 3 Spis kapliczek kubaturowych objętych ochroną konserwatorską w granicach Gminy Pawłowiczki .....
Tabela 4 Rejestr zabytków nieruchomych Gminy Pawłowiczki.....
Tabela 5 Ewidencja zabytków nieruchomych Gminy Pawłowiczki .....
Tabela 6 Rejestr zabytków ruchomych Gminy Pawłowiczki.....
Tabela 7 Rejestr zabytków archeologicznych Gminy Pawłowiczki .....
Tabela 8 Wojewódzka ewidencja zabytków archeologicznych .....